

М У Н Д Ə Р И Ч А Т

Азәрбајҹан Совет Сосналист Республикасынын Довлэт Ымни
* Үчиллик тө'лимин јекунлары

Фәиләрин тәдриси

Ш. Мәммәдов — Ана дилинин өрәдилмәсиндә тө'сирли вәситә
М. Пиримова — Синифдөнхариҹ гираәтин јекунлашдырылмасына
һәср едилмиш дәрсин гурулушу вә мәзмуну
П. Сағымбајова — Ријазии терминларин төһлили—онларын мәнимсә-
нилмә вәситәси кими

ЕПК-1977

Р. Бүсејнов — Тө'лим методларынын тәкмилләшдирилмәсинин мү-
һүм проблемлери
Ј. Әскәрова — Ријазиијат дәрсләринин интенсифицирилмәси тәҹ-
рүбәсиндән
Н. Вәлијева — Гираәт дәрсләриндә мүстәғил ишләр

Мәктәбәгәдәр тәрбијә

«Ушағ бағчасында тәрбијә програмы»на дәир методик көстәришләр
Б. Чәфәрли — Ушағын тәрбијәсиндә кичик мәсәлә јохдур
Р. Бүсејнова — Бағчанын бөјүк гуруларында сај тө'лими
Р. Әскәрова — Ушағларын тәрбијәсиндә әмәк вә ојунларын тарихы-
лыгы алағәси

Педагожи мәктәб мүәллимләрин үчүн

С. Крисјук — Педагожи мәктәб шакирдләринин күнү узадылмыш
гуруларда ишләмәјә һазырлашмалары һағында

Мәсләһәт

Тәрбиби азербайҹанлылардан ибарәт експериментал һазырлығ синиф-
ләриндән кәдмин ушағларла комплекләшдирилмиш I синифләр үчүн
програм материалынын планлашдырылмасы (ана дили, ријазиијат)

Тәрбиби азербайҹанлылардан ибарәт һазырлығ синифләриндән кәд-
мин ушағларла комплекләшдирилмиш I синифләр үчүн ана дилиндә
програм материалынын планлашдырылмасы

Һазырлығ синифләриндә бәдән тәрбијәси мәшғәләлери үчүн програ-
м материалынын планлашдырылмасы

Ә. Шүкүров, З. Ағавердијева — Һазырлығ синифләриндә гурандырма
мәшғәләлери үчүн програм материалынын планлашдырылмасы

Програ вә дәрсликләр музакирә едиләр

* Х. Фәтәлијев — Ана дили дәрсликләриндә һәрби-вәтөнпәрвәрлик
тәрбијәси
Л. Рзајева — Мүәллимләрин үрәк сөвлери

Хәбәрләр, мә'луматлар

Ш. Тағыјев — Үмумиттифағ семинар-мушавирә

Азәрбајҹан Совет Сосиалист Республика- сынын Дөвләт Һимни

Мәһмәт Үзејр Һачыбәјовундур.

Мәһмәт Сәмәд Вургунун, Сүлейман Рүстәмш вә Һүсейн Арифшндир.

Азәрбајҹан! Чичәкләнән республика, шанлы дијар,
Ғадир совет елләриндә һәм азадсан, һәм бәхтијар.
Октябрдан гүввәт алыб сән говушдун сәадәтә,
Алгыш олсун бу һүнәрә, алгыш олсун бу гүдрәтә.

Јолумуз Ленин јолудур, партијадыр рәһбәримиз,
Коммунизмин күнәшилә нурланачаг сәһәримиз.
Биз кедирик кәләчәјә галибләрин чәркәсиндә,
Јаша, јаша, Азәрбајҹан, бөјүк Совет Өлкәсиндә.

Одлар јурду, бу ағ күнләр ел күчүнүн бәһрәсидир,
Ғәйрәмәнлыг, бир дә һүнәр азад инсан һәвәсидир.
Нәсилләрдән нәсилләрә јадикардыр дәјанәтин,
Коммунизмә кедирик биз, сыра мөһкәм, аддым мәтин.

Јолумуз Ленин јолудур, партијадыр рәһбәримиз,
Коммунизмин күнәшилә нурланачаг сәһәримиз.
Биз кедирик кәләчәјә галибләрин чәркәсиндә,
Јаша, јаша, Азәрбајҹан, бөјүк Совет Өлкәсиндә.

Рәшадәтли рус халгыдыр достлуг, бирлик бајрағдары,
Мүгәддәсдир, сарсылмаздыр дост елләрин бу илғары.
Ғардаш халғлар бирлијиндән алдыг күчү, гүдрәти биз,
Төј вәр олсун бу иттифаг—шанлы Совет Ватәнимиз.

Јолумуз Ленин јолудур, партијадыр рәһбәримиз,
Коммунизмин күнәшилә нурланачаг сәһәримиз.
Биз кедирик кәләчәјә галибләрин чәркәсиндә,
Јаша, јаша, Азәрбајҹан, бөјүк Совет Өлкәсиндә.

Үчиллик тә'лимин јекунлары

Үчиллик ибтидан тә'лим системинә кечәлмәси совет мәктәбинин инновация тарихиндә чох чидди вә фәдәли аддым олду. Бу, узун илләр боју педагогин аләмдә апарылан комплекс тәдғигатларын јекуну иди.

Адетән, мәктәб рәһбәрләри, маариф ишчиләри, һәмчинин алимләр, јалпыз јухары синифләрдә ушагларын фәәлијјәти илә марағланыр, наилијјәти һәмчин синифләрин кәстәричиләри илә елчүрдүләр. Ибтидан синифләрә јалпыз пропедаэтик мәрһәлә имми бахылыр, бурала һәр шәјин садә, ајдым вә биткин олдуғу зәрин едилирди. Чох вахт ибтидан синиф шакирдләринин тә'лим фәәлијјәти охумағ, јазмағ вә һесабламағ вәрдишләри илә мөһдудлашырды. Нәтичәдә шакирдләр дәрә ил әрзиндә чох садә биликләрә малик олур, дүшүнмәк, арашдырмағ, тутушдырмағ, үмумиләшдирмә апармағ, оху-дугуна, әјрәндијинә вә мүнәсибәтини билдирмәк, үмумијјәтлә мүнәсиб билик әлдә етмәк табилијјәтинә јијәләнмирдиляр.

Белә бир мәнзәрә, һәр шәјдән әввәл, она кәрә јаранырды ки, чохлары иш-тик јашлы мәктәблиләрин нәләрә табил олдуғларын билмир, онларын гүввәсинә инанмыр, «јетишмәләрини» көаләјир вә јалпыз ондан сонра (V синифдә) елмләрин әсасларынның әјрәдлмәсинә башламағи мәсләһәт көрүрдүләр.

Бүтүн булары вахтында һисс едән көрнәмли педагог, психолог вә методистләр кениш олчудә дә дәрин тәдғигат ишиңә киришдиляр. Һәлә 50-чи илләрдә профессор Б. Г. Ананјев тә'лим вә инновация мәсләси илә алағәдәр апардығы ахтарышлар нәтижәсиндә ибтидан синиф шакирдләринин даһа чох шәјә табил олдуғларын кәстәрмишди. Бир гәдәр сонра бу мәслә көрнәмли психологлардан Л. В. Занков, Д. Б. Елконин, В. В. Давыдов, Н. А. Менчинская, А. А. Лубинская вә башгаларынның диггәтини чәлб етди. Л. В. Занков тәрбијә вә ушагларын инновация сәһәсиндә дәрин тәдғигат апармаға башлады. Д. Б. Елконин вә В. В. Давыдов ибтидан синиф шакирдләринин әјрә-әјрә фәнләр үзрә билиләринин мәһимсәмә имкашларынның әјрәндиляр. Л. В. Занков или дөфә үчиллик ибти-

дан тә'лим системинин мәзмунуну методларынның ишләди.

1965/66-чы дәрә илиндә республика һәмиздә 12 синифдә Л. В. Занков бир ил сонра 5 синифдә М. С. Занков системини үзрә експеримент гәрдү. Эксперимент бир нечә мәрһәлә вә комплекс шәкилдә апарылды. Билки, јалпыз ана дили дејил бүтүн фәнләр үзрә програмларын, әлағә тәдғигат материалы вә методик пријомларын ил әрзиндә (I—II—III синифләрин сынағдан кечирилмәси шакирдләринин инновация, үмумијјәтлә дилинә јијәләнмәләри һағғында объектив гәнаәтә кәлмәјә имкаш вәрди. Билки, нәгсанларә вә чәтинлииләрә бахмағи һәмчин експериментләр јакшы нәтижә вәрди. Үчиллик системдә тә'лим шәклинә вә вурмуш ушаглар маариф ишчиләрин коллекциясынның гәрәри илә V синифдә кечирилдиляр вә онлар X синифдә мүнәсиффәтијјәтлә гуртардылар. Эксперимент бизә јерди шәранти вә әлмәгла үчиллик тә'лим системини тәкмилләшдирмәјә, јени програм дәрсликләр тәртиб етмәјә, онларда инновация методикасынның һазырланмағи имкаш вәрди. Экспериментин нәтижәри әсасында Азәрбајҗан ССР Мәдәри Назирлијин програм ләјиһәсинә дәрдилик ибтидан тә'лимдән үчиллик тә'лимә кечмәк планыны тәсдиқ етди. I синиф үчүн јени дәрсликләр, әлмәли дәрслијинә методик кәстәрмиш мүнәллимләр үчүн «I синифдә тә'лим син јени програмла тәшкилинә методик кәстәрмишләр» адлы икки томча чап олунду, программаны хүсуси дәрсинин шәркинә, ана дилинның сәһи методикасына һәср олунмуш журнал вә гәзет мәғаләләри дәрди, мүнәллимләр тәкмилләшдирмә дәрдиндән кечирилди. 1969—1972-чыләрдә ибтидан синифләр үчүн дәрсликләр вә дәрә вәсантлары дилди. Бу дәрсликләр әввәлин дилләрдән хәјли фәргләнирди. Онлар һансы үстүнлүләрә малик иди?

1) «Әлифба» (Л. Кәримов, З. Мәдидадә) дәрслијин әввәлиндән фәнн оларағ 3 әј үчүн тәртиб олунду. Әлифлик һәрфләрин даһа мүнәсиб чыллығи үзрә гурулду. Сөзләри тәр олунма системини чидди

дә јени системин өси гијматини исә чох сәбир вә тәминилә мәктәбин өзү, практика верди. Мәлум олду ки, јени програмлар шакирдләрдин әксәријјәтинин билик, бачарыг вә вәрдишләре јәјәләнмә сәвијјәсини јүксәлдир, газанымлыш биликләрини мөһкәмләјини тәмин едир, онларын әгди инкишафына күчлү тәкан верир, яччик мәктәблиләрдин коммунист тәрбијәси ишине сәмәралы хидмәт едир. Мәлум олду ки, ушаглар мугајисә апармагда охшар вә фәрғли чәһәтләрди ашкара чыхарыр, мүстәғил мисал кәтирир, өз фикирләринин доғрулуғуну сүбүт етмәјә чалышыр, зәрури әгли нәтичәләре кәлир, үмумиләшдирмә апарырлар. Нәтичәдә онлар нисбәтән хејли ириһәчмли, чәтин материалын маһијјәтини даһа шүүрлү вә чәлд дәрн едирләр.

Республикамызда үчиллик ибтидан тәлимни үч дөврү (туру) мүвәфғәтлә баша чатмышдыр. Инди ибтидан тәлим сәһәсиндә јени дөңгурманын нәтичәләри һаггында демәјә кифәјәт гәдәр сөзүмүз вардыр. Бу дөвр әрзиндә кифәјәт гәдәр габәгчыл тәчрүбә топланмыш, јени системин үстүн чәһәтләрди вә нөгсанлары һаггында марағлы рәјләр сөјләнмишдир.

Јени системин тәтбигинин илк илиндән башлајараг һәр бир дәрә илинин јекунларына һәср олунмуш семинар-мүшавирә вә ја елми-практик конференслар кечирилмиш, нәтичәләр Азәрбајҗан ССР Маариф Назирлијинин коллекијасында кениш мүзакирә едилмиш, нөгсанларын арадан галдырылмасы үчүн истигамәт верилмиш вә системин даһа да тәкмилләшдирилмәси јоллары мүәјјәнләшдирилмишдир.

Јени програм вә дәрсликләрлә фәалијјәтә башландығы дөврдән апа дили тәлимнин ајры-ајры сәһәләри үзрә әлдә едилмиш нәтичәләри нәзәрдән кечирәк.

Савад тәлими

Ибтидан тәлим системиндә савад тәлими хүсуси, чох мүһүм вә мәсүлијјәтли мәрһәләдир. Бу дөврдә шакирдләре верилән билик, бачарыг вә вәрдишләрини кејфијјәти онларын сонрағы тәһсилинин әсасыны тәһсил едир.

Савад тәлими дөврүндә шакирдләр апа дилини, һәмчунини дикәр фәһләрини мүвәфғәтлә мәһимсәнидмәси үчүн зәрури олан илк ил оху вә јазы вәрдишләрини јәјәләнмәли, нитг инкишафы үзрә шүүрлү вә планлы мәшг етмәлидирләр. 1969—70-чи дәрә илиндә савад тәлиминин кедиши дөврүндә республиканын бир сыра шәһәр вә кәнд рајонларындагы јуаләрлә мәктәбиндә мүшаһидәләр апарылды. Бу мүшаһидәләр, мүәллимләрлә мүсәһибәләр јени програмла ишин башлангычында мејдана чыхан рәһбарәк нөг-

санлары мүәјјәнләшдирмәјә вә дәрә тәдбир көрмәјә имкан верди.

Савад тәлими дөврүндә гираәт никасы сәһәсиндә нөгсанларын тәдбир кәстәрди ки, ушагларын (хүсусән мәктәбләриндә) әксәријјәтинин тәләһазырыгсыз кәлир. Мүәллимдин бир чоху исә буну нәзәрә алмадыр. Ушагларда фонетик ешитмә габәтинин инкишафына әһәмијјәт вә нитг сәсләринин фәрғләндириши онларын дүзкүн тәләффүзү, сәһлә тәһлили вә сәс—һәрф тәркибинин әјјәнләшдирилмәси үзрә мәшгләр мәж олар ки, апарылмыр. Гираәт никасы сәһәсиндә башлыча нөгсан шакирдләр үчүн гираәт ваһиди сәз, вә та һечә дејил һәрфләрин олмәси. Мүшаһидәләр кәстәрди ки, гираәт сәһәсиндә шакирдләр өзвәлчә нитг сәсләринин јазыдагы ифадәләрини (һәрфләри), сонра исә хүсуси диггәт алмадыр. һәмчунин һәрфләрин бирләшмәләрини вәл һечалары, даһа сонра сәзләри нисәјирләр. Мәсәлә онда иди ки, мүәллимләр әлифба тәлиминә ағдылар күндән јени сәси (һәрф) ача вә сәз дахилиндә дејил, ајры-ајры рәдир, гираәт процесиндә ушаглар һәрф-һәрф охумағы тәләб едирдиләр. Аңларын исә гираәт процесиндә шакирдләрдин көрмә, алустиг вә нитг-һәрф ки образлар арасында әләгә апармагда чәтинлик чәндијини һисс етдиләр. азамат ләһкима баш вердикдә шакирдләр кәзләмир, сөзү өзү дејир вә сонра рәдләдырды. Дәрсдә кәсмә әлифба дидактик материаллардан дүзкүн ифадә олунмурду. Она көрә дәрәлики, формал гираәт мүәјјән дәрә јер тутурду. Доғрудур, күманла апармаг гираәтин сон дәрәчә зәрури мәһсулдар аны, ушағын јарадыгын вәсинин мәһсулудур, ләкин бу гираәтин механики шәкил алмасы чох рәһлидир.

Савад тәлими дөврүндә шакирдләрдин шифаһи нитгинин инкишафы ишин мунтәзәм апарылмасы, ушагларын нағыллар әләминдән ајры јетирилди. Бәлә ки, илдән-илә тәлими дөврүндә бүтөв сәзләрдә олмәсә һечаларла охујаилары артды. 1973—1974-чү дәрә һәмчунин дөврүндә 1969—1970-чи илинә нисбәтән охуја билим сәјы ики гат, һәрфләрдә охуја сәјы исә үч гат азалды. 1976—1977-чи дәрә илиндә исә бу сәһәдә кәстәрләр даһа да јакшы олду. Артыг шифаһи 100 фәиз мүвәфғәтлә ишин јүксәк кејфијјәт верән, һәмчунин бүтөв сәзләрдә, ән азы охумасына наил олан мүәллим сәјы артды. Бу јухары сәһә тәлими нормал кедиши үчүн көм зәмин иди.

Савад тә'лими дәврундә җазы техниканы өйрәткән саһәсиндә дә мүнәффеҗиҗәтләр өзүнә көстәрә. Шакирдлар җәһи нәв җазы ләвазиҗиҗәтлә астифада әтмәклә садәләш- тирәсләри элементләре аҗырмадан тәзликлә алышдылар.

Савад көстәрди ки, җәһи системлә тә'лими шакирдларин җазы техниканы [и]әләнмәләрин асанлашдыр- тирәсләри, онун сүрәтини вә савад- тирәсләри да артырды. Бунула җәһи җәһи программаны тәтбиҗ олундуҗы иҗәд ичиндә бир чох муәллим шакирда алышдыҗлары каллиграфия җәһи мунафиг, һәмчинин еле- ментләре аҗыраҗаҗа җазмаҗа, һәр җәһи шәһитин нүмунәсини вермәклә, шакирдлар ки, һүснәт дәрсләрини аҗыраҗаҗа чалыштырды.

Савад тә'лими дәврундә һәр күн җәһи җәһи үчүн аҗырымлыш саат иҗәд иҗәд ибарәтдир. Биринчи мәр- хәлә җәһи һәрфин каллиграфия җәһи мунафиг җазылмасы, башга һәрфин битишдирилмәси җәһи җәһи мәрхәләдә иҗә һәрфләр дәирә- сәлә җәһи җәһи җазмаҗа үзрә иҗәһи апа- рылмасы нәзәрдә тутулур.

Савад процесиндә мә'лум олду ки, биринчи мәрхәләнин чәһи вә җәһи җәһи керән бир чох муәллим шакирда саһәҗә даһа чиддиҗәтлә җәһи җәһи бәҗуҗ енерҗи сәрф әтмишдир. җәһи муәллимләр үзүндән көчүрмә, җәһи имлаларын мухтәлиф нәвдә- ләрдә мәшгәләр кечирмәләш, нәтичә- сәлә иҗә савадлы җазмаҗа өҗрәдә шакирдлариндән әлифба тә'лими дәв- рини тәҗри-тануни узатмалы олмушлар.

Савад ләвазиматындан дүзкүн исти- фада әтмәмәси һалларына да җәһи җәһи олду. Белә ки, муәллимләрини җәһи җәһи автомат шакирд гәләми вә җәһи җәһи гәләм әвәзинә ади гәләм җәһи җәһи җәһи, иҗә чызыҗ тор- тирәсләрдә әвәзинә иҗә чызыҗ сых тор- тирәсләрдән истифада едирди- ки. Тәһидир ки, бу чүр шә- хсә җазынын сүрәтинин азал- тирәсләри. Савад тә'лими дәврундән асы- җәһи даһа бир нечә нәгсан өзүнә көстәрди. Муәллимләрин әксә- сәлә һүснәтлә җәһи, стаҗлы шакирдлар алышдыҗлары әһәһәһи ме- тәһи приҗомлардан узаҗлаша билмир.

җәһи җәһи чох ләһк мәнмәһиҗирди. Олар синиф кәсмә әлифбасы иҗә җәһи шакирдлар үчүн фәрди кәсмә әлифбадан да синифдә истифада едир- диләр. Тәк чызыҗ дәрсләрдә саһиҗләрин гырмазы, саһиҗләрин көҗ карандашла, чап һәрфләрлә җазылмасы үзрә мәһиҗ иҗә апарылмырды.

Бир чох мәктәпләрдә дидактик ма- териаллардан, әҗәһиҗәһи чох аз ис- тифада едилир, сәс тәһиҗ-тәһиҗ үсү- лунун тәһиҗләшдирилмәси үзрә төв- сирәләр нәзәрә алынмырды. Сәһиҗ аҗ- рылыҗда өҗрәһиҗәһи җәһи дә мәһиҗ җәһи тутурду. Савад тә'лими дәврундә бәҗәһи ушаҗларын дәрслән сонра сах- ланылмасы, евә җазылы тәһиҗыҗла- рын верилмәси, башга фәһиҗләрин һеса- бына оху вә җазы техникасынын иҗәһи- шаҗы үзрә мәһиҗ апарылмасы һал- ларына да раст кәләм олурду. Вах- тында өҗрәһиҗәһи шәһиҗ едилмәси нәти- чәсиндә сонракы иләрдә белә шәһиҗ- ләр хәҗли азалды. Шакирдлар тәһиҗ- чән җәһи җазы ләвазиматы иҗә, җәһи график үзрә, каллиграфия җәһи җәһи мунафиг җазмаҗа алышдылар. җазы- нын сүрәти дә нәһиҗәһи җәһи җәһи дүшдү. Беләликлә, җәһи синифләрдә җазы ишләринин мүнәффеҗиҗәтлә апа- рылмасы үчүн мәһиҗәһи җәһи җәһи олду.

Гираәт тә'лими

Савад тә'лими дәврундә шакирдларин оху техникасына нечә [и]әләнмәләри мүнәһи әһәһиҗәһи нәһиҗ едир. Шакирд- ләр гираәт дәрсләриндә мәһиҗ һәм- ин сәһиҗләрин көмәһи иҗә бир тәрәфдән иҗәһи һәҗәһиҗәһи мухтәлиф саһиҗләри, тәһиҗ вә чәһиҗәһи һәҗәһиҗәһи һәҗәһиҗәһи саһиҗләрдә едир, дикәр тәрәфдән оң- ларда гираәтин сәһиҗәһи җәһи җәһи тәһиҗләшмәси үзрә иҗә кәдир; шакирд- ләрдә дүзкүн, сүрәтлә, ифәдәһи вә шүурлу гираәт вәрдишләри формалашыр. Азәрбаҗан ЕТПЕИ иҗәһиҗәһи тә'лим шә- хсәһиҗәһи әмәкдашлары 1969—1970-чи дәрс иҗәһиҗәһи башлаҗаҗа шакирдларин гираәт вәрдишләринә нечә [и]әләнмәлә- рини мүнәһиҗәһи иләһиҗәһи, кәһиҗәһи өлчүдә [о]хләмәләр кечирмиш вә тәһиҗәһи тәд- бирләрин көрүлмәси үчүн тәһиҗәһи һәҗәһиҗәһи.

1969—1970-чи дәрс иҗәһиҗәһи сонунда оху техникасынын вәһиҗәһи белә ол- мушдур:

Шакир ва шакирдларин саҗы	Мәктәпләрин саҗы	Синифларин саҗы	Шакирдларин саҗы	Гираәтин формасы							
				бүтөн сәһиҗләрдә охуҗаһиҗәһи саҗы	фанзлә	һәҗәһиҗәһи оху- җәһиҗәһи саҗы	фанзлә	һәрфләрлә охуҗаһиҗәһи саҗы	фанзлә	охуҗа билмәҗәһи- дәрин саҗы	фанзлә
117	379	11749	4545	38,6	3561	30,3	3076	26,1	567	4,8	

Бир ил sonra (1970—1971-чи дәрә илində) гираәт техникасы үзрә икинчи јохлама нечирилди. Бу дәрә јохлама- нын һәм I, һәм да II синаифләриндә апарылмасы I синаифн нәтичәләрини II

синаиф шакирдләрини (нечән илик I синаифдәни) һазыркы нәтичәләри илә му- тәјисә етмәјә имкан јаратды. Јохлама- нын нәтичәләри белә олду:

Синаифләр	Шәһәр нә районларын сајы	Мәктәпләрин сајы	Синаифләрин сајы	Шакирдләрин сајы	Гираәтин формасы							
					бүтөн сөзләрлә охујанларын са- јы	фанзлә	һечаларла оху- јанларын сајы	фанзлә	һәрфләрлә оху- јанларын сајы	фанзлә	охуја билмәјән- ләрин сајы	фанзлә
I	19	175	367	11357	5147	45,3	3244	28,5	2467	21,5	499	4,3
II	19	175	517	13862	8119	51,3	3997	28,8	1495	17,8	251	1,8

Чәдвәл әсасында белә бир гәнаәтә кәлмәк олар ки, I синаифдә бу илдән је- ни системни мәһијәтнини муәллимләрә нисбәтән јакыны чатмасы оо әксини ша- кирдләрини муәввәғәтләјәтində тапыр. Белә ки, I синаифдә гираәт техникасы програм тәләбләриндән керә гәланла- рын фанзи јени програмын тәтбигини ил илindəни 30,9 фанздән 25,8 фанзә енмиш, бүтөн сөзләрлә оху- јанларын фанзи нсә 38,6 фанздән 45,3 фанзә гәлхмышдыр.

Һәмчинин јени програмын тәтбигини ил илindəни биринчиләр бир ил sonra

II синаифдә хәјли прәдиләмнишләр, синаифдә онларын јалыыз 38,6 фанзә ә- төв сөзләрлә охујурдуса, II синаифдә фанз 51,3-ә гәлхмыш, I синаифдә фанзи һеч охуја билмәдији һалда, бу ил sonra һәмни фанз 1,8-ә енмишди. Бу шүбһәсиз, һәмни дәр үчүн бәјүи ил илјәт иди.

1971—1972-чи дәрә илинин ахыры- да үчиллик нәтидән тәлимни нәтичә- ри илк дәрә бүтөнләндә өјрәнилди. Мәгсәдлә һәм I, һәм II, һәм да III синаифләрдә апарылмыш јохламанын нә- тичәси белә олду.

Синаифләр	Шәһәр нә районларын сајы	Мәктәпләрин сајы	Синаифләрин сајы	Шакирдләрин сајы	Гираәтин формасы							
					бүтөн сөзләрлә охујанларын са- јы	фанзлә	һечаларла оху- јанларын сајы	фанзлә	һәрфләрлә оху- јанларын сајы	фанзлә	охуја билмәјән- ләрин сајы	фанзлә
I	23	123	137	4165	1887	51	1087	26,1	1042	25	149	3,5
II	23	123	125	3575	1800	53,1	1515	42,3	211	5,9	49	1,3
III	23	123	297	8097	6120	75,5	1449	17,8	479	5,3	49	0,6

Чәдвәлдән ајдын олур ки, бүтүн си- наифләрдә әквәллик илләрә нисбәтән прәдиләмә вардыр. Јени програмларын тәтбигини ил илində I синаифдә бүтөн сөзләрлә охујанлар јохлананларын 38,6 фанзини, икинчи ил 45,3 фанзини тәш- кил едирлисә, бу ил 51 фанзини тәш- кил етмишди. Охуја билмәјәнләрин

фанзи 4,8—4,3—3,5 хәтти үзрә ми- нышдыр.

Јени программа ишин, нәтидән ми- нин үчиллик фәәлијәтинин ил ил нә- тичәләрини јекунлашдырылмыш бахмәјарак бу сәһәдә ахтарышлар да- вәм етдирилди.

Көптөн, методистлөр, маариф ишчилери кәндә тәдрисин сәзијәсиниң аша-
н әдүгүнү гәјд едирдиләр, ләкин бу
мәсәлән дәрәсәси мә'лум дејилди.

Она кәра да әввәлки илләрдән фәрг-
ли оларат 1974—1975-чи дәрәс илһидә
шәһәр вә кәнд мәктәбләриндә тәдрисин
вәзијәти мугајисәли әјрәнилди. Фәрг
ашағыдакы чәләвәлдә вериләр:

Мәктәбни нөвү	Шакирд- ләрни сајы	Бүтөя сөзләрлә			Һечаларла			Һәрфләрлә			Охуја билмәјәнләр		
Мәктәб мәктәблә- рини сајы	814	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
		38,7	42	46	8,1	6,9	5,7	4,7	2,2	1,9	0,7	0,5	0,2
Кәнд мәктәбләри- ни сајы	849	26,1	28,9	32,1	21	14,7	9,8	7,4	3,5	3,5	1,2	0,8	0,5

Нәтијәт, 1976—1977-чи дәрәс илһидә
III үч синифлә тәдрисин вәзијәти
Мәдәният ССР Маариф Назирлији вә

ЕТИПЕН тәрәфиндән әјрәнилмиш вә нә-
тијәси белә олмушдур.

Синифләр	Шәһәр вә районларын сајы	Мәктәбләрин сајы	Синифләрни сајы	Шакирдләрни сајы	Гираәтин формасы							
					бүтөя сөзләрлә охујаларын са- јы	фанзлә	Һечаларла оху- јаларын сајы	фанзлә	Һәрфләрлә оху- јаларын сајы	фанзлә	охуја билмәјән- ләрни сајы	фанзлә
I	17	65	73	2160	1455	67,3	465	21,4	190	8,9	50	2
II	17	65	86	2580	178	69	190	24,7	230	5,4	20	0,9
III	17	65	79	2396	1696	79,1	474	19,8	18	0,7	8	0,33

Чәләвәлдән көрүндүју нәми, шакирд-
ләрни гираәт техникасына јијәләнмәлә-
ри вәзијәти хејди јакшылашмышдыр.

Гираәтин формасы илә јанашы, сүр-
әти дә әјрәнилмишдир. 1969/70-чи
дәрәс илһини ахырында I синифлә јок-

ламәда иштирак едән 11749 нәфәрдән
Һәр синифлә 3 әнф, 3 орта сәнијәли,
3 гүвәтли олмагла мәми 1500 охуја
билән шакирдни гираәт сүр'әти сәнијә-
әдмәклә јохланды. Нәтијә белә олду.

Бир дегигәдә охунмуш сөзләрни миғдары

10—25	16—20	21—25	26—30	31—35	35—40	41-дән јухары
14,3	21	3,7	25,3	15,8	15,7	5,2

Чәләвәлдән көрүндүју нәми, шакирд-
ләрни јалғыз 20,9 фәзи, демәк олар
III програм тәләбләринә чәләб верә бил-
мишдир.

Бу һәмни дөвр үчүн сәнијәдричи һал
III һәмни шакирдләрни гираәт сүр'-

әти ади програмла охујан II синиф ша-
кирдләрини гираәт сүр'әти илә муга-
јисә едилмишдир. II синифлә дегигәдә
10—20 сөз охујалар 11,7 фәзә тәшкил
етмишдир, ләкин јүксәк сүр'әдә оху-
јаларын фәзи I синиф шакирдләри-

ниникиндан чох аз фəрглənмишдир. Оху-
жа билмəјəнлəр нəзərə алынмаса, ша-
кирдлəрин 37,3 фəизи сонраны синиф-
лəрдə дə програмнı тəлəб етдији нор-
маја җахыллаша билмəјəнлəр сирасына
дахил иди. Мəһз белəлəринин һесабына
1970—71-чи дəрс илинде II синиф ша-
кирдлəринин 17,8 фəизи һəрфлəрлə
охујурду. (Сəһифə 11-дəки чəдвəлə бах).

Чəдвəлдəн кəрундүјү кəми, I синиф-
дə киштирак едən шакирдлəрин 15,2 фə-
изинин, II синифдə 17,1 фəизинин, III
синифдə исə 7 фəизинин гирает сүр'əти
илин һəмин дəврү үчүн тəлəб олунан
сəвијəдəн хəјли ашагыдыр. Лəкин I
синифдə шакирдлəрин 7,5, II синифдə
13,5, III синифдə 25,7 фəизинин тəлəб
олунан нормадан сүр'əтлə охумалары
фəрəһлəндирчи һалдыр.

Чəдвəлдəн һəм дə белə бир нəтичə
чыхармаг мүмкүндүр ки, шакирдлəрин
гирает сүр'əти, əсасən II синифдə јүксə-
лир вə III синифдə формалашыр.

Əкəр 1989—70-чи дəрс илинде I си-
ниф шакирдлəринин 80 фəизинин гира-
ет сүр'əти програмнı тəлəблəринə мұ-
фиг дејилдирсə, һəмин фəиз 1976—77-
чи дəрс илинде 30,2-јə еинишдир.

Əкəр 1970—71-чи дəрс илинде II си-
ниф шакирдлəринин 54,5 фəизинин ги-
рает сүр'əти програмнı тəлəблəриндən
ашагы идисə, һəмин фəиз 1976—77-чи
дəрс илинде 28,5-ə еинишдир.

Əкəр 1971—72-чи дəрс илинде III
синиф шакирдлəринин 46,5 фəизинин
гирает сүр'əти програмнı тəлəблəринə уј-
гун дејилдисə, 1976—77-чи дəрс илин-
дə исə белə шакирдлəр 27,5 фəизи
тəшкил едирлəр.

Əкəр 1971—72-чи дəрс илинде I си-
ниф һəр бир шакирди тəлəб олунан
нормадə мəтнин гираетин процесиндə
орта һесабла 7—8, II синиф шакирдлəри
6—7, III синиф шакирдлəри 5—6 сəһ-
бурахырдыса, 1976—77-чи дəрс илинде
I синифдə белə сəһлəрин сəји 3—4-ə,
II синифдə 2—3-ə, III синифдə исə
1—2-јə еинишдир. Бу кəстəричилəр
шакирдлəрин əкəријəти үчүн гирает
дəрслијинин, гирает дəрслəринин əсə-
сы билки мəкбəјинə чеврилдијини хəбər
верир. Онлар тəбиəт вə чəмијəт ғəнун-
ларына, əтраф алəм һаггында мəлүматə
һəвəслə јијəлəнирлəр. Мəктəблəрин əк-
сəријəтиндə шакирдлəр охудуғларынын
мəзмуну илə јанашы, кəрдүклəри, еипт-
динлəри һаггында рəван, сəлис, дəгиг,
образлы данышмагы да өјрəнирлəр.
Белəликлə, онлар јухары синифлəрдə
чəтишлик чəкмəдən охумаг, билкилəри
мүстəгил əлдə етмəк, өјрəндирилəрини
һəјатə, практикаја тəтбиғ етмəк бача-
рына јијəлəнирлəр.

Бүтүн буларə бахмајарыг, гирает
тəлимнı методикасынын тəхмиллəшди-
рилмəsi јенə дə бир нəмрəли мəсəлə
оларыг ғалмəгдəдыр.

Гирает техникасынын ашагы сəвијə-
дə олмасы савəд тəлиминин дүзкүн
тəшкил едилмəмəскиндən ирəли кəлир.
Һəлə дə бəзи мұəллимлəр һечалары

сəслəрə ајырмагы вə сəсин ајрылыгы
тəлəффүзүнү тəлəб едирлəр. Белə мұə-
ллимлəрин шакирдлəри һəрф-һəрф оху-
маға алышыр, сөзүн тəркибиндəки һəрф-
лəри охудуғлары һалда, онлары бити-
дириб бүтөйлүклə тəлəффүз едə билмə-
лəр. Она кəрə дə гирает дəрслəринə
мұхтəлиф нєв сəһлəрə јол верилир.

1. һəрфбурахма—20,8%;
2. һечабурахма—9,7%;
3. һəрфартырма—8,2 %;
4. һечартырма—4,7%;
5. һəрфлəрин əвəзлəнмəsi—8,8%;
6. сəзлəрин мəһаларынын тəйриғ
олунмасы—5,6%;
7. диалентизмлəр—19%;
8. орфоепик нормаларын позудмəsi
(һəрфи тəлəффүз)—23,1%.

Гирает нєгсанларынын мұəллим тə-
рəфиндən вахтында һесаба алынмасы
онлары даһа дə дəркилəшдирир.

Белə бир вəзијəт ондан ирəли кəлир
ки, јени програмларла ишə башлады-
мыз дəврдə нəзəri мəлүматларын арт-
рылмасы тəлəб олунурду. Бу принцип
һуманитар фəилəрин тəдриси процесиндə
сəз методларына үстүнлүк верилмəsi-
сини тəкидлə ирəли сүрүрдү. Јени
програмларын бу тəлəблии сəтһи баш-
лұшан бəзи мұəллимлəр нəзəri мəлү-
матларын ашыланмасынын əһəмијəт-
һəддən артыг гијмəтлəндирир, шакир-
длəрə охумаг үзрə практик вəрдишлəр
верилмəsiни кəһналмиш пријом һесап
едир, ону семантик тəһлилə, сəдə бил-
лəрин верилмəsiнə һəср олунмуш сөз-
чүлүклə əвəз едирдилəр. Гирает дəр-
слəриндə охумаға чох аз вахт сəрф сар-
нур вə бу иш əвə кəчүрүлəрəк валид-
лəрин ихтијарына верилирди. Мəһз б-
лə мұəллимлəрин шакирдлəринин
мəјјан тисми нəнизи I, һəтта II—III си-
нифлəрдə дə һəрфлəјə-һəрфлəјə оху-
лəр. Гирает техникасынын ашагы сə-
вијəдə олмасы, шүбһəsиз, гираетин сүр-
əтинин азалдыр. Белə шакирдлəрин
диггəти јалғыз гирает техникасы про-
цесинə јөнəлир. Бу исə дикəр вəрдиш-
лəрин шүүрлүлүг вə ифадəлијини т-
мин едилмəsiни лəнидилəр.

Һəлə дə мұəллимлəрин бир тисмə ша-
кирдлəрин əтраф алəмлə тəбиəт вə чə-
мијəтдə баш вєрən һадисəлəрлə сист-
лə таныш олмаларына лағəјд јанашы-
лар. Гирает дəрслəриндə бəдин тəби-
лазымынча апарылмыр, шакирдлəр
эрин идејасыны баша дүшмəдиклəри
м-ни, ғəһрəмəнə хəрактеристика вєрм-
она əз мұнасибəтини билдирмəји, фə-
рин дəгиг вə емосионал олмасы үчүн
əсəрдən образлы сөзлəри вə ифадəл-
сечмəји нə үчүн мəһз һəмин сөз вə иф-
дəлəрин ишлəндијини ајдынлашдыры-
гы, мəзмуну данышаркən онларын
истифадə етмəји, бачармырлар. Б-
чох мəктəблəрдə үчүнчү илин сонун
дə шакирдлəр мəтнлə (үмүмий
дəрсликлə) мүстəгил ишлəмəк вəрдиш-
нə јијəлəнирлəр, мəтнн битмиш һəс-
лəринə ајырмағла, онларə башлығ м-
мөкдə, мүстəгил план тəртиб етмəsi

1973—74-чу дэрс илнин орталарында бутун сныфлардо тиражын сиротн

Сныфтар	Сныфларын сым	Шакырларын сым	Бир дегнедо охунмуш сазларын мнгары																90-дан лухары	физнлф
			10—15	физнлф	20—25	физнлф	26—30	физнлф	31—40	физнлф	41—50	физнлф	51—60	физнлф	61—70	физнлф	71—80	физнлф	80—90	
I	57	1161	8	83	7,2	551	97	339	29,1	88	7,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II	63	1702	—	—	—	—	—	—	120	7	187	10,1	554	32,4	611	35,9	230	13,5	—	—
III	71	1975	—	—	—	—	—	—	64	3,2	75	3,8	674	34	194	9,7	248	12,5	211	10,6
																			509	25,7

мазмуну йыгчам, ифадəли данышматла чəтнəлик чəнəрлəр.

Тəдғиғат кəстəрлəр ии мұғаллимлəрин əксəрийјəти гираəтин ифадəлилийи, ху-сусилə шə'рлəрин əзбəрлəнмəsi вə ифадəли охунмасы узрə иш лəзиминчə тəшкил едə билмилəр. III синфи бəт-тирəн шакирдлəрин тəхминəн 27—28 фанзи үч ил əрзиндə охудутлəры шə'р-лəрин 20—25 фанзини əзбəрдəн охујə биллр. Оилардан ифадəли охумағы бə-чаранлар исə 21—22 фанздир.

Узун иллəрдəн бəри дəрсликлəрини-дə мəһкəм јер тутмуш классик шакирд-лəрин кəзəл əсəрлəрини əзбəрдəн охума-ғы бəчармајан ушағлар əлəбийјат кур-суну əфрəнмəјə гəдəм тəјурлар. Бєлə бир əзбийјəт бə'з мұғаллимлəрин ифадəли гираəтə лəғəјлийи, бə'зилəрини дəрсликлəрдəки бəтүн шə'рлəри əзбəр-лəтмəјə чальшмалəры, бə'зилəрини бə-ди тəһлилə əһмијјəт вєрмəмəsi, шакирдлəрдə сəзə, онун образлылығына һəссас мұнасибəт тəрбијə едə билмəмə-лəри, пəһажəт бə'зилəриндə сəзлəрини шə'р əзбəрлəмəк, ону ифадəли охумағ тəбилијјəтинин олмамасы илə илəл едилмəлидир.

Бəзи мəктəблəрдə дəрс прəсєсиндə шакирдлəрин охумалəрына кифəјəт гə-дəр вəхт ајрылмыр, јєрснə мұсаһибəјə, сəһбəтə, мұғаллимнə нағылына кəлиш

јəл вєриллр. Сечмə, роллар узрə, јар-дычы гираəт кими пријомлардан ил-фадə олунмур.

Шакирдлəрдə илтаба, мұстəғил мұ-тəлијə марағ вə һəвəсин јарəдылмасы сəһсиндə иш һəлə јарытмəздир. Бир чəх мəктəбдə синифлəнхəрич гираəт мəшғəлəлəри адн гираəт дəрслəрини фєрглəнмилр.

Бəтүн буилəрын нəтичєсидир ки, бə-зи мəктəблəрдə формализм һəкм сүрүр. 1969—70-чи дəрс илиндə I синиф 1500 шакирдин гираəтин шүүрлулуғу вə ифадəлилийи јохламағ хəгсəдəн онлара таныш олмајан «Ајы вə шир», «Гарға вə графин» мəтилəри охунмаш вə нағыл етмəлəри тəлəб олунмушлр. Шакирдлəрин јалпы 53,7 фанзи мəтилə мəзмунуну шүүрлу нағыл етмиш, ајра-ајры сəз вə ифадəлəрин мəһасыны тə билмиш, 27,3 фанзи исə ифадəлилр кəзлəмишлр.

Бєлə бир əзбийјəт дигтəтин гираəтин тəдриси сəһсиндə ишнə јəхшылаш-дырлмасына јəнəлдилмəsi үчүн чидə хəбəрдəрлығ иди. 1971—1972-ч дəрс илинин ахырларындə шакирдлəр гираəт вəрдишлəринə јијəлəнмəлəри ə-зийјəти бєлə олду.

Синифлəр	Гираəтин шүүрлулуғу	Гираəтин ифадəли-лийи	Гираəтин дүзкүнлүҰ	Гираəтин сүр'əти	
				нормадан ашағы	норма вə ондан јухары
I	63,8	38,2	32,1	62,2	37,8
II	70,5	45,1	38	54,5	45,5
III	78,3	50	41,3	37,1	62,9

I синиф шакирдлəрини гираəт вəр-дишлəрини сəвийјəsi 1969—70-чи дəрс илиндəкинə кəрə хєјли јүксəлдийи кими, дикəр синифлəрдə дə ирəдилəмə өзүнү кəстəрдн. Лəкин бу сəвийјə јени

програмын тəлəблəриндəн хєјли аш-иди.

1976—1977-чи дəрс илиндəки јəхш-малəрын нəтичəsi даһа јəхшы олду.

Синифлəр	Гираəтин шүүрлулуғу	Гираəтин ифадəлилийи	Гираəтин дүзкүнлүҰ	Гираəтин сүр'əти	
				нормадан ашағы	норма вə ондан јухары
I	79,7	50,2	39,1	37,5	62,5
II	87,3	52,3	41,3	24,9	75,1
III	89,1	59,4	49,2	21,2	78,9

Чəдвəлдəн кəрүндүҰ кими, шакирд-лəрин гираəт вəрдишлəрини кəфийјəти илдəн-ила, синифдəн синифə јəхшылашыр.

Јени програмлара кəчилмəsi илə əл-гəдəр Азəрбајчан дили тəдрисишин ролу даһа да артды. Азəрбајчан дилишин тəр-

бијəлəндиричи хəрəктəri күчлəндирил-дили бир үнсийјəт вəситəsi, идєсəлəн мұбаризəнин сийағы, мəдəни ирəтмəн гəрунуб сəхланмасы вə нəсилдəн-нəсил өтүрүлмəsi вəситəsi олдуғуну шакир-дəрин шүүрлу мəнимсəмəлəрини тəјм-етмəк үчүн нəзəри мəтериалларын һə-ми вə сəвийјəsi хєјли артырылды. Лəкин

шакирдләрнн һәмнн нәзәрн мәсәләләрләр
едилмәләрн практик вәзифә-
ләрн илк нөвбәдә онларн шифаһи вә
ияттиннн иңкишафн илә сых
һәҗәтә кечирилмәсн нәзәрдә ту-
тату. Нитг иңкишафн дил тәдрисиннн
принципи һесаһ олунду.

Грамматик мә'луматын мәһимсәнил-
ләш аһәмијәтлн муваффағијәт әлдә
Ушағлар инди артыг илһин
грамматик аңлағишларә вә онларла ала-
һәдә сәдә вәрдишләрә иҗәдәнмәклә
ишләшмәләр. Онлар I сннифдән
ишләшән бир сыра гәдә вә тәрифләрн
ишләшә әҗрәннр, фонетика, орфографи-
я, орфоэпија, үслүбнјәт, лексика һаҗ-
әтә мә'лумат алырлар. Бу исә бүтән
дилн әҗрәнмәк дәмәкләр. Дилнн
ишләшмәсн савадлы јазы вә јү-
кәт мәдәнијәти үчүн әләришлн
ишләшәт јарадыр.

Бүтүн бунларла јанашы, дилнн тәд-
рис сәһәснндә чидлн гүсүрлар өзүнү
көстәрә. Гәдл едилмәлидир ки, мәктәб-
ләрдә бир чохунда ушағлар әҗрәннләш
грамматик гәдәларнн мәһијәтннн баша
ишләшәт, чохлу тәкәррлар нәтичәснндә
ишләшә формал өзбәрләшрләр. Оңа
кәрә дә белә шакирдләр јәнн материал
ишләшәт кәдлнkdә вә ја әҗрәндишләрн мате-
риалла әләгәдәр гәҗри-адн суал гәҗүл-
ләшә чыкылмаз вәзијәтдә гәләрлар.
Ишләшәт иләрдә шакирдләрә һәр бир
ишләшәт ишнндә имла илә јанашы грам-
матик чалышма дә верилмиш. 1974—
1975-чн дәрс илнндә исә дил үзрә даһа
ишләшәт јазылы јохлама кечирилмиш
ишләшәт јохламаннн нәтичәләрн көстәрди
ишләшәт шакирдләрнн јалһыз 8—9 фәизи
ишләшәтмәләрә сәһвсиз јеринә јетирнр,
10—23 фәизи исә јеринә јетирә бил-
мәләр.

Дил дәрсләрнндә шакирдләрнн јол
ишләшәтләрн нәгсанларн ики група аҗыр-
маз мүмкүндүр. Биринчи група нәзәрн
мә'луматларнн гәдә вә тәрифларнн әҗ-
рәннләшмәснндә бурахылмыш нәгсанлар
ишләшәт; мәсәлән, II сннифдә шакирд-
ләрнн сәси һәрфлән, кар самити чин-
ишләшәтлн самитдән фәргләндишә билмә-
ләрнн көндә сөзү аҗырмағы бачарма-
ләрнн вә с. II һәттә III снниф шакирд-
ләрннн мүәјјән гисмн чох вахт јалһыз
ишләшәт һәркәт билдирән сөзләрн (гәч-
ишләшәт, кәсди, сәпди, атылды, даранды вә
с. фә'л һесаһ етдишләрнн һалда, фикир-
ишләшәт, мүркүләди, јухлады, хәстәләнди,
ишләшәт киһн вәзијәт, һал билдирән
ишләшәт исә фә'л һесаһ етмишләр.

Бәзи шакирдләр мазмунунда физикн
ишләшәт ишләшәт олунан, ләкин ишләшәт
ишләшәт ишләшәт сөзләрн дә (гәч-
ишләшәт, тәрмәш, атмәш, чалмәш, јазмәш
ишләшәт) фә'л һесаһ етмишләр. Бу һал он-
ишләшәт кәлнр ки, шакирдләр нитг һис-
ишләшәтлнн јалһыз формал әләмәтннә вә
ишләшәт көрә мүәјјәнләшдишрләр. Он-
ишләшәт дитгәтн әҗнн заманда һәм шәкил-
ишләшәт, һәм суала, һәм дә сөзүн лексик
ишләшәткә јөнәлтмәкдә чәтинлик чә-
ишләшәтләр.

Икинчи груп сәһәләрә исә әҗрәннл-
миш материалларнн тәтбигә вә онла-
рын әсәснндә практик вәрдишләрнн әл-
дә едилмәсннә әнд сәһәләр дахилдир:
мәсәлән, шакирдләр фонетика үзрә нә-
зәрн мә'луматы мәһимсәләр, ләкин фо-
нетик тәһлил апармағы, сөзләрн сәтир-
дән-сәтрә кечирмәҗи, дәҗилншн илә ја-
зылышы фәргләнн сөзләрн тәләффүз
етмәҗи вә јазмағы бачармәшләр.

Бәзи грамматик-орфографик гәдәлар
үзрә мөһкәм вәрдишләр ашылашмады-
ғындан I—II снниф үчүн характерн
сәһәләр III сннифдә дә давам едир. Белә
ки, бәҗүк һәрфин ишләшәтмәсн, сөзләрн
сәтирдән-сәтрә кечирилмәсн, аһәнк
ганунунун көзләнишмәсн, сөз көкүндә
бәзи самитләрнн јазылмасы, сәдаланан
сөзләр арасында верилдүн ишләшәтмәсн
үзрә сәһәләр сннифдән-сннифә кечир.
Фонетика үзрә мә'луматын мөһкәмләш-
дирилмәснн, фонетик тәһлилнн морфо-
логик тәһлилә әләгәләндирилмәснн
сәһәләрн дәрннләшдишр.

Сөзүн тәркибиннн мәһимсәнилмәсн
үзрә иш бәзи мәктәбләрдә ләзһим сә-
нијәдә гурулмәш, формализм һәкк сү-
рүр. Шакирдләр шәкилчиләрн сөзүн
мәна вермәҗи, аҗрылыгыда ишләшәтмәҗи
һиссәсн киһн таныҗыр, сөзләрнн фор-
масынн, мәнасынн дәҗишмәкдә онла-
рын ролуну баша дүшмәшләр. Оңа кә-
рә дә чүмдәдә сөзләр арасында әләгәни
мүәјјәнләшдишрмәкдә чәтинлик чәкирләр.
Сөздүзәлдәчә вә сөздәҗишдишрнчә шә-
килчиләрнн фәргләндирилмәсн һүсүсн
чәтинлик тәрәдир.

Шакирдләр чәҗ, иш, баш киһн сөз-
ләрә әҗникәклү сөзләр тапмағ әвәзинә
онларн һалландырмағла ашфәҗәтләшрләр.
Бәзиләрн исә чәҗка, чәҗыр, сөзләрнн
чәҗ сөзүнә, ишығ, иштаһ, ишылда-
җыр, сөзләрннн иш сөзүнә, ағыр, ағры,
ағыз, ағыл сөзләрннн ағ сөзүнә, башмағ,
башга сөзләрннн баш сөзүнә әҗникәклү
сөз һесаһ едирләр.

Нитг һиссәләриннн дүзкүн фәрглән-
дирилмәснн сәһәснндә дә формализмә
јол верилнр. Бир чох һалларда шакирд-
ләр сөзләрнн мәнасынн формал әлә-
мәтләрә көрә мүәјјәнләшдишрләр. Белә
ки, һәр һансы нитг һиссәсннн мүәј-
јәнләшдишрәкән илк нөвбәдә онун шә-
килчисннә фикир верирләр. Онлар кө-
мәк, башмағ, гәҗмағ, гәрмағ сөзләрннн
мәсдәр, јарыш, көрүш, буруш, кәскин,
гөрүг, башки киһн исимләрн, учуг, әзик,
үзкүн, учугн киһн фә'лн сифәтләрн фә'л
дағлы, кәдлн, јашыллығ, көзәлнн, сә-
лиғәшлнн киһн исимләрн сифәт һесаһ
едирләр. Бу һал ондан прәдн кәлнр ки,
шакирдләр сөзүн мәнасынн, суалынн
фикир вермишләр.

Јәнн програмларнн тәтбигннә
башландығы дөврдән шакирдләрнн
орфографик һазырлыгы ардычыл
әҗрәннләшдишр. 1969—1970-чн дәрс
илнндә I снниф шакирдләрн илә иш-
ләшәтмәш јохлама имла бу сәһәдә бура-
хылмыш нәгсанларн ашкара чыхармаға

вə гисмэн арадан галдырмаға ямнан Сонралар апарылан јохламалар бу ајдын көстөрдү:

Дәрс или	Синифләр	Шакирдләрин сајы	Мүвәффегијјәт фанзи
1969—1970	I	2245	71,19
1970—1971	II	7299	75,4
1971—1972	I	1142	74,7
	II	1250	76,4
	III	4188	82,4
1976—1977	I	2400	79,3
	II	2119	82,7
	III	1965	91,3

Чәдвәлдән көрүндүјү киими, бүтүн синифләрдә илден-илә мүвәффегијјәт фанзи артмышдыр. Бәс јазы ишләре кәјфијјәти нечә олмушдур?

Дәрс или	Синифләр	Гијмәтләр							
		5	%	4	%	3	%	2	%
1969—1970	I	258	11,26	557	24,81	787	35,05	674	28,88
1970—1971	II	975	17,7	1700	30,9	1468	26,6	1798	24,8
1971—1972	I	217	19	280	24	350	30,6	295	25,3
	II	185	14,8	415	33,2	355	28,4	295	23,6
	III	730	17	1340	31,9	1380	32,9	738	17,3
1976—1977	I	480	20	650	27	770	32	500	20,7
	II	368	17,3	735	34,6	649	30,6	367	17,3
	III	351	17,8	936	47,5	516	26,5	162	8,2

Чәдвәлдән көрүндүјү киими, бу илләр әрзиндә орфографик савадлылығын кәјфијјәти дә хејли јүксәлмишдир «4» вә «5» гијмәтлә охујанларын сајы илден-илә артмыш, «2» гијмәт алаңларын сајы азалмышдыр. 1970—1971-чи дәрс илинин ахырында II синиф шакирдләринин јаздығлары имла мәтнн ән әнәви

програма ишләјән III синифләрдә јаздырылды. II синиф шакирдләринин әлдә етдикләри орта мүвәффегијјәт фанзи, III синиф шакирдләриникинә 11,3 фанз артығ олмушдур. Бу да әби иди. Чүнки јени програма әлдә II синиф шакирдләри ән әнәви програма III синифдә охујанларә ишлә

Һәм һәмчә бөйүк, һәм дә орфографик тарихына карап чәтін мәтінләр язмага ашымышлылар. Јени система башла- нганда әввәл IV синефдә яздырылмыш ик- лама имланын мәтін 1971—72-чи дәр- с илһин ахырында III синеф ша- кирдлеринә верилди вә нәтичаләри ту- тандурулды. Үчүнчүлерин мүнәффәгә- лә IV синеф шакирдлериникиндән 14,5 фәиз артыг иди. Јени системин үстүн- лүк өзүнү ајдын көстөрирди.

Јазы ишлеринин тәһлили көстәрди ки, шакирдлерин јазыларында сәһаләрин ха- рактери чох рәшкарәнкдир.

1969—70-чи дәрс илһиндә I синеф шакирдлеринин јазыда јол вердикләри сәһаләрин ха- рактери белә олмушдур.

1. һәрфбурахма—28,7%;

2. һечабурахма—43%;

3. һәрфартырма—8,2%;

4. һечаартырма—3,2%;

5. һәрфләрин әвәзләймәси—35,1%;

6. бөйүк һәрфин ишләдилмәси—9,5%;

7. сөзүн сәтирдән-сәтрә кечирилмәси—12,1%;

I синеф шакирдлеринин (хүсусилә кәнд мәктәблериндә) јол вердикләри сәһаләрин бөйүк бир гисми диалектизм- ләр. јазылышы һеч бир гәјдә илә јох- ланмајан сөзләр һесабына иди. Һәмин дөврдә кәнд мәктәблериндә шакирдләр- ин һәр биринә орта һесабла 11, шәһәр мәктәблериндә исә 7 сәһә дүшүрдү. Кә- нш мүнәдлим күтләсинин диггәти бу мәсәләләрә чәлб едилдикдән сонра сәһ- ләрин миглары вә ха- рактери хәлди дә- јилди.

Бир имлада орта һесабла һәр ша- кирдә дүшән сәһаләрин сајы беләдир:

1969—1970	1971—1972			1975—1976		
I с	I с	II с	III с	I с	II с	III с
9	7,7	6,8	5,7	6,5	5	3,9

I—III синефләр үзрә сәһләрин ха- рактери дә кәт-кәдә хәлди дәјишилмиш- дир.

1. һәрфбурахма—25,7%;

2. һечабурахма—3,4%;

3. һәрфартырма—7,5%;

4. һечаартырма—2,1%;

5. һәрфләрин әвәзләймәси—33,7%;

6. мүнәдлим сөзләрин јазылмасы—21%;

7. бөйүк һәрфин ишләдилмәси—22,3%;

8. сөзүн сәтирдән-сәтрә кечирилмәси—9%.

Сон јохламалар көстәрди ки, ша- кирдлерин бурахдыглары сәһаләрин бөйүк бир гисми јенә дә диалектизмләр, орфоэпија илә орфографија арасында- ны мүнәсбәттин мәһимсәнилмәси вә го- шәсәли сөзләрин јазылышы илә ала- тандыр.

Јухарыда гәјд олундуғу ки, ана ди- лектәдирсинин башлыча вәзифәси уша- глара савадлы јазмағы, өз фикрини дү- сүн вә ајдын ифадә етмәји өјрәтмәкдир. Бу вәзифә нәти инкишафы үзрә иш- ләтәффәтлә јеринә јетирилмәси илә һәлл олунур. Нәти һәр чүр әгли фәалләтә әсәсли, биләкләрин әлдә етилмәси вә верилмәси вәситәсидир.

Јени програмларла ишә башладығымыз дөврдә шакирдлерин нәти дәрәдә, тә- нәффүслә, башга мәһгәләләр просеси- ндә мүнәдлимләр киши емприк јолла вә экспериментал сөр- гү вәситәсилә өјрәнилмишдир.

1970—1971-чи дәрс илһиндә II синеф шакирдлеринин ифадәи, 1971—1972-чи дәрс илһиндә исә III синефдә һәм ифадә, һәм дә ишаны нәчә јазмалары гисмән мәһлуд даирдә өјрәнилди. Ифадә јаз-

мыш 500 II синеф шакирдинин 61,7 фәиз, 745 III синеф шакирдинин 63 фәиз, ишә јазмыш 867 шакирдин 62,1 фәиз програм тәләбләринә чәваб верә билмишди.

1974—1975-чи дәрс илһин ахырында бу сәһдә ишбәтән кениш јохлама апарылды. II синефдә охујән 923 ша- кирдин 63 фәиз, III синефдә 615 ша- кирдин 65,3 фәиз ифадә јазыда, 1200 шакирдин исә 67 фәиз ишәдә иш- ләтәсиндән мүнәффәгә јәтлә кәлә бил- мишдир.

Ифадә јазыларын тәһлили шакирдләр- ин бурахдыглары ха- рактерик сәһаләри ашқара чыхармаға имкан верди.

1. мәзмун сәһи: мәтін әсәс һиссәлә- риндән биринин бурахылмасы—17,3%;

2. планда сәһи: мәтін ардычыллығы- нын көзләнилмәси—12,7%;

3. чүмләнни дүзкүн гурулмаасы һал- лары—18,1%;

4. чүмләнни сәрһәдинин дүзкүн мүнә- јәйләндирилмәси—12,1%;

5. сөзләрин сәтилмәси вә ишләдилмә- синдә јол верилән сәһаләр—27,5%.

Шакирдлерин ишә јазма бачарығы да ашағы сәһләдир. 1971—1972-чи дәрс илһиндә ишә јазмыш 667 III синеф шакирдинин 62,1 фәиз мүнәффәг ги- јмәт ала билмишди 1974—1975-чи дәрс илһиндә исә 1200 шакирдин 69,5 фәиз мүнәффәг олмушду. Ләкин мүнәффәг гијмәт алаңларын тәхминән 15 фәиз- ин ишәсында фикрин чанлы, образлы верилмәсинә сәј көстөрилмәиш, мә- нәтиг ардычыллығы ишәјәт гәдәр көзлә- нәмишдир.

Сәһилик, тәсвирчили, сәбәб-нәтичә алағаларинин көзләнилмәси, мәнәтиг ардычыллығын позулмасы, үслүб нә-

санларына јол берилмәси вә с. шәкирд инициалларына хас олан мүнүм әләмәтләрдир. Инициаларын апарылмасы сәһәсиндә ән чидди нөгсанларын бири мўәллимләрдин һәммин јарадычы чалышмалара чох аз јер вермәләридир. Аз-чох онә әмәл едән мўәллимләр исе шәкил үзә инша јаздырмагла нифајәтләндирләр. Мүшаһидә, шәхсә тәчрүбә әсасында, һәмчинин тәсвир вә мўһакимә элементләри олан инициалар, дәмән олар ки, јаздырылмыр. Иниција лексин һазырлыг, һәмчинин планын тәртиби үзә инш апарылмыр. Она корә дә шәкирдләр јухары синифләрдә сәрбәст нифадә вә инша јазмаг үчүн там һазыр олмулар. Сәһәләр үзәриндә вахтында вә әсаслы ишин апарылмасы да башлыча нөгсанларландыр.

Нөгсанларын башвермә сәбәбләри

Јени програм вә дәрсликләрдә ишин кедишиндә мејдана чыхан нөгсанлар мұхтәлиф сәбәбләрлә бағлыдыр:

1. Ушаглаарын мәктәбә һазыр кәлмәмәләри

Јени програм вә дәрсликләрлә иншә башладығымыз или дәрс илиндә апарылмыш тәдғигат кәстәрди ин, ушаглаарын јалғыз 18—20 фәизин мәктәбә там һазыр кәлир. Беләләринин әксәријјәти һазырлыг синифләриндән кәләнләр, ушаг бағчаларында тәрбијә аланлар, јәхүд әкјалы ушаглаары инди.

Или нәтичәләр јекунлашдырыларкән ушагын мәктәбә һазырланмасы мәсәләсин кәскин тәјүлду, мўәллимләр вә вәлидәјиләр арасында тәблиғат күчләндирилди. Јени програмлаарын ағырлығын һисс едән вәлидәјиләр ушаглаарын мәктәбә һазырланмасына диггәти артырдылар.

1970—71-чи дәрс илиндән бағчада тәрбијә алмамыш ушаглаарын мәктәбә һазырланмалары үчүн хусуси програм тәртиб олунду вә маариф назирлијинин кәстәриши илә бүтүн мәктәбләрдә ијун вә јә август ајында 10 күнлүк машғәләләр тәшкил едилди. Беләликлә, аз вахт ичәрисиндә һазырлығын сәвијјәсини хејли јакшылашды. 1975—76-чы дәрс илиндә ушаглаарын тәхминән 35 фәизә гәдәри мәктәбә там һазыр кәлишиди. Бунуиля белә, һәл дә 1 синиф кәләнләринин 50 фәиздән чоҳу һазырлығын олур. Нәтичәлә синифдәки шәкирдләрдин һазырлыг сәвијјәсини арасында кәскин фәрг јараныр. Әксәр һалларда синифдә мәктәбә һеч бир һазырлығы олмәјән шәкирдләрлә јанашы нәтиј нормал инкишаф етмиш, хәричә әләм һағгында хејли мәлүмәти олан, һәтта охумаг, јазмаг үзә мүнәјјән нәрдишләрә јијәләнән ушаглаар да тәсәдүф едилди. Бу исе тәлим процесинин нормал кедишинә мәвә олур, онларын үмуми инкишафы тәмин едилмир.

II. Програм вә дәрсликләрдин нөгсанлы олмасы

Шүбһәсиз, ана дили тәлиминин тәшкили сәһәсиндәки нөгсанларын бәјүз бир гисмн програм вә дәрсликләрлә бағлыдыр. Һәдә 1969-чу илдән елзи конференсларда, мұшаһирәләрдә мотбә атда јени програм вә дәрсликләрин ағырлығындан сөз ачылмыш вә бәјән нөгсанлар гәјд едилмишиди.

Програм вә дәрсликләрдин нөгсанлары институтун ибтидаи тәлим шәбәкә тәрафииндән мунтәзәм вә диггәтлә өјрәнилмишиди. Бу мәсәдәдә бир нечә митингәмәтдә инш апарылмышдыр:

1. Ајры-ајры дәрслишләрлә әләгәдәр тәлим процесиндә ардычыл мұшаһирәләр бу вә јә дикәр мөвзунун, материал шәкирдләр тәрафииндән нечә гаршылашмасы, нечә мәннәмәнилмәси гәјдә алынмышдыр.

2. Ајры-ајры дәрсликләрлә (конкрет мөвзуларла) әләгәдәр мўәллимләрлә мұсаһибәләр апарылмыш, онларын рәјләрди өјрәнилмишиди.

3. Шәкирдләрдин гиразәт нәрдишләрә, фонетика, грамматика, орфография, орфоэпија үзә һазырлыглары, рабитәи нәтижинин инкишафы өјрәниләркән дәрсликләрдин ролу ашкар едилмишиди.

4. Бүтүн дәрсликләр вахташыры Банк, Шәки, Сәлјән, Жданов, Шамаһы, Нәчыван, Гәх, Агсу, Гутташән, Шамхор, Губа мўәллимләр арасында мўәллифәрдин, редакторларына вә маариф назирлијинин нүмәјәндәләринин иштиракында мұзакирә едилмишиди.

5. Бир чох мәктәбләрдә мўәллимләрлә дәрсликләрлә әләгәдәр күндәлик јашаулары тәмин едилмишиди. Бу күндәликләрдә мўәллим һәр күн шәкирдләрдин мәннәмәмәкдә чәтнәлик чәндикләри мөвзуну, чалышманы, гәјдә вә тәриқәи хошламадыглары бәдиһи пәрчаларын ашларыны гәјд етмишләр.

6. «Ибтидаи мәктәб вә мәктәбәдәки тәрбија» мәчмүәси 1973-чу илдә «Програм вә дәрсликләри мұзакирә едирин» рубрикасы ачмыш, бу сәһи хејли мөгәлә вермишиди (Мұзакирә јанам едир).

7. «Азәрбајҗан мўәллими», «Азәрбајҗан кәңчләри», «Әдәбијјат вә инчәсини» гәзәтләриндә дәрсликләр һағгында дәр олунмуш мөгәләләрлән фәјдалы гәјдәи кәтүрүлмүшдүр.

8. Програм вә дәрсликләрдин тәкмилләшдирилмәсин комиссијасынын, һәмчинин маариф назирлији нәздидәки тәдғигат методика шурасынын ичләсләрәндә дәрсликләр мұзакирә едилмиш вә әләзими гәјдләр кәтүрүлмүшдүр.

9. Республиканын 47 шәһәр вә район дәрсликләрлә әләгәдәр сорғу алынмыш, кәндәрилмиш, индијәдәк 5 район мўәллимләриндән чәрәб алынмышдыр.

Бүтүн булар програм вә дәрсликләрдән үстүн чәһәтләринин, һәмчинин нөгсанлары, онларын тәкмилләшдирил-

истигмәтләрини мұәйяләшдирмәҗә
вермишидир.

Мүһүм нөгсанлар һансылардыр?

Програмларда аз да олса консент-
нәзәрә чарпыр. III синаиф үчүн
программы тарихи һадисәләр ба-
һисәдан системлә гурулмамыш, I—II
синаифтерини програмларында әмәҗә, әмәк
һансыларына мәһәббәт тәрбиәсинә вә
һансыларни пәшә сечмәҗә истигмәт-
ләшдирмәҗә даир. III синаиф программын-
да иҗә мәктәб, ушагларын әмәҗи, әйлән-
мәҗә вә истираһәти, јолдашлыг вә дост-
лашлыкта җарышылыгы мүнәсибәтә,
җәһәтләг гадиһлар күнү вә Гөләбә
һәср олунмуш материаллар де-
һәсәтлар ки, јохдур. Азәрбајҗан дили
програмларында верилмиш «Гоһум сөз-
ләри» (I синаиф), «Нар вә чинкилтили са-
һәсәтлар» (II синаиф), «Сај», «Зәрф»,
һәмдәһи хитаб, мүрәккәб чүмлә, вәси-
лә вә һаситәсиз нитг һаггында мәлу-
матлар (III синаиф) вә с. шакирдләр тә-
рбияһи мөһимсәнилмир.

Програмларын нөгсанлары тәби-
иәт дәрсликләрдә дә өз әксини тап-
тыр. «Әлифба» дәрслиҗи (мүәл-
лиҗәри J. Кәримов, З. Мәһлизадә) бир
нә чәһәтләринә кәрә әввәлхи дәрслик-
лә үстүнлүҗүнә баһмајараг нөгсанлар-
дан азад дејилдир.

Дәрсликдә сөзләр аздыр. (3030-а
һисәб 2966) Бу, дәрслиҗини һисәбәтән
мүддәт үчүн тәртиб олунмасындан
һәсәт кәлир.

Дәрсликдә ишләниш тәкрар олунма-
һа сөзләрин инҗдары 1066-дыр.

Дәрсликдәһи сөзләрин 1752-си (59
һисәб) исхмдир. Ушаглар 35 битки, 35
һисәб, 7 әләт, 13 сәнәт, 15 әрзаг ады
һисәб 20 мәнтәбә, 20 шәһәрә, 20 кәндә
һисәб 16 ичтиман һадисәләрлә әләгәдар
һисәб сөзләрлә таныш олурлар.

Дәрсликдә аилә, битки, тәрәвәз, дир-
һисәб, бостан, һәшарәт, нәглиҗат, әләт,
һисәб, гәһәҗи, гәһәҗи, јумру, јасты, турш,
һисәб, даяз вә с. сөзләрин ишләнмәмәси
һисәб бәнд, стансја, совхоз, јурд,
һисәб, зәми, гагаҗы, гоҗаг, чөкә, чәјран,
һисәб, ферма, фабрик кими сөзләрин
һисәб олунмәмәси нөгсан һисәб едил-
мишидир.

Дәрсликдә мәһәсәс ушагларә таныш
һисәб аз ја аз таныш олан 161 сөз
һисәб. Ушагын кәндә вә ја шәһәрдә
һисәбһисәб асылы оларә һәмдәһи сөз-
ләри 83-нүн мәһәсәс чәтиһккә аилә
һисәб. Шүбһәсиз, онлардан бәзиләри
һисәб мәсәләһи, чүјүр, талвар, тала, гага-
җы, шәһәрәт, маҗара, ғырговул вә башҗа-
һисәб әрмәдән дә кечинмәк оларды.
Дәрсликләрини кәјфијәтәнә, нитг ин-
һисәб һисәбләләриниһи һисәб әкс олун-
мәмәсә нәзәр салаг.

I синаиф аһа дили дәрслиҗиндә (мү-
әллиҗәри J. Кәримов, М. Һәмзәҗев) ју-
һисәб гәјд олунан чәһәтләрдән әләҗә
һисәб ишләр баһымындан дә нөгсанлар
һисәб. Бәлә бир чәһәти нөгсанлы һисәб
һисәб ләзымдыр ки, «Әлифба» дәрсли-
һисәб ишләниш, һәм дә фәал лүгәтә

кәчмәмиш моруг, чәјран, марал ғырго-
вул, дурна, җартал, јохуш, сел, мәнзил,
дијар, буруг, сәки, совхоз, зәми, таја,
канал, ити, һисәб, шор, хырда, хәшбәхт,
барлы, бәрәкәтли, сувармаг, сәимәк
вә с. сөзләр дәрслиҗә даһил едилмә-
мишидир.

Дәрсликдәһи 324 исмин 163-ү, 270
сифәтин 17-си, 344 феһлиһи 62-си бирчә
дәфә ишләнишидир. Бу кәстәрар ки,
һәмдәһи сөзләрин әәрури олан һисәби ша-
кирдләрин фәал лүгәтиһә даһил ола
билмәз.

II синаиф аһа дили дәрслиҗиндә (мү-
әллиҗәри J. Кәримов, III. Агаҗев, Н.
Абдуллаҗев). Дәрсликдәһи 393 чәһәш-
мадан 80-ә гәдәри лүгәт иһинә хидмәт
едир. Үмумијәтлә, нитг инкишафына
һисәб едилмиш чәһәшмәләр иһә 150-җә
јаһындыр. Дәрсликдә нитг инкишафына
кәһиш јер верилмәсинә баһмајараг,
нөгсанлар да чохдур.

Дәрсликдәһи дил үзәрә чәһәшмәләрлә
ишләниш 414 тәкрар олунмајан исмин
(һисәб) 209-у (50 фәһзи), 185 сифәтин
74-ү (40 фәһзи), 358 феһлиһи 98-и (26
фәһзи) тәкрар олунмамышдыр. Аҗро-
ном, бәран, ғыров, дүлкәр, котан, күк-
нар, тала, ал, гәһвәҗи, һарыһчы, јырты-
чы, рүтүбәтәли, кәтмәһләмәк, шырымла-
маг, иһтиһләмәк, сәјрәһләмәк, күбрәлә-
мәк вә с. бәлә сөзләрдәһидир.

«Әлифба» вә I синаиф «Аһа дили»
дәрслиҗиндә ишләниш аҗаҗаҗын, ғы-
зылаҗаҗ, гәрәһфиһл, әтиршаһ, иһчиһкүлү,
иһмишәк, кәј ғыршаҗы, јамач, кәтмән,
киһнәмәк, бәјүрмәк, шумламаг
кими сөзләрин тәкрар олунмәмәси дә
нөгсан һисәб едилмәлидир.

II синаиф үчүн «Азәрбајҗан дили»
дәрслиҗиниһи һәм әввәлиндә (сәһ. 3), һәм
дә соһрәлар (сәһ. 112) «Чүмлә» мөвзу-
су ады аһынды II синаифдә кәчиләнләр-
һи тәкрары верилр. Һәләбуки, иһһичи
дәфә бәлә тәкрарә әһтиҗәч јохдур.

Нитг инкишафы илә әләгәдар чәһәш-
мәләрә аз јер верилмишидир. Дәрсликдә-
һи 483 чәһәшмадан 61-и нитг инкиша-
фына, онлардан 44-ү лексик иһә һәср
олунмушдур. Бу чәһәшмәләрдан һисәб
бириндә сөзләрин чохмәһәлиһыгы, лү-
гәт мәһтиҗи иһиләр үзәрә мәһиш тәләб
едилмир. Дәрсликдә ушагларын һәр күн
нитгдә ишләтдәһкәһи сөзләр дәфәләрлә
тәкрар олундуҗу һәләдә, аҗроном, диктор,
гајмаҗһичәҗи, балдырған ғырхбугум, дә-
вәдәһәһи, кәјәртә, јамач, әлван, гәлби,
шор, тутҗун, бәхтәһәр, ал, зил, мәрһә-
мәтли, иһишарламаг, алышһламаг, абад-
лашмаг, фәхр етмәк, чыхыш етмәк,
шумламаг, рәһдәләмәк вә с. сөзләри
бирчә дәфә ишләһидир. Дәрсликдә ша-
кирдләр үчүн дә аһлашыһмәз сөзләр ве-
рилмишидир: мәсәләһи, чәһов, арыһһичи-
чәҗи, сығыргујругу, сәһкәк, гојунгулаҗы,
һәһтәһәр, иһишкырыһаҗы, ғыҗы, хатыһ-
бармаҗы, униҗа, курсив, боти, филәте-
һисәб вә с.

I—II синаифләр үчүн дәрсликләрдә иш-
ләһиш онларла сөз III синаифиһи дәр-
с-

лијинә дахил еднәмәмишдир: мәсәлә, агчагајы, ғызылағач, әтиршаһ, ичигүлү, екскаватор, сүрү, нахыр, илхы, гу, сыгырчы, сарыкөјнәк, шананиник, шимшәк, көј гуршағы, јамач, тала, горуг, чыгыр, моруг, хырман, пајтахт, ма'дан, сәриниш, јартыч, һашәрат, боран, ғыров, бәвәшәји, гәвәји, мани, нарынчы, чәбрајы, нәһәнк, рәһмә, сәмини, сүлһсәвәр, кеврак, чопгуи, сарраст, белләмәк, көтмәләмәк, шитилләмәк, сәјрәлтмәк, нүбрәләмәк, һәрмәк, шыгымаг, далғаланмаг, ләһәләмәк вә с.

Дәрсликдә верилмиш сүжетли шәкилләрин әксерийәти һеч бир лексин, грамматик мәгсәд даһымыр. Јалныз һәнајәдәки һалисәни әјаниләшдирмәјә хидмәт едир (сәһ. 17, 18, 32 57, 82 85, 88, 104, 133).

Бә'зи чалышмаларын мәзмуну нәгсанлыдыр. Ејни көклү сөzlәрин сечилмәсинә һәср олунмуш чалышмада (сәһ. 22) јағ, јағлы, јағыш, јағмаг; сә, сәчнә, сәви, сәләмәк; кәндәр, кәндәрини вә с. верилдир. Бурада јағлы сөзүндән сонра нәггәли веркүл гојулмалы, сәләмәк, һәмчинин кәндәрини сөzlәри исә чыхарылмалыдыр.

Чалышмаларын бир чохунун тәләби «көчүрүн» «алтындан хәтт чәнин», «кәстәрин», шәклиндә верилдир. Бә'зиләри исә сәдәчә олараг «охујун» тәләбинә гојур (чалышма 147, 483).

150-чи чалышмада верилмиш исимләрин һәрәсинә анд рәик билдирән сифәт тапыб бирликдә јазмаг тәләб олунур. Бу мәгсәдлә верилмиш сөzlәрдән аг исим дејил, сифәтдир. Јајлағ сөзү исә о гәдәр дә мүнәсиб дејил. 151-чи чалышмада ғарышында кичик сөзү јазылмыш «һәчм билдирән сифәтләр» групунда һәчм сөзүнү бејүклүк сөзү илә әвәз етмәк јахшы олар.

Бә'зи чалышмаларда тәләблә әләгәдар сөз азыр: мәсәлә, 57-чи чалышмада бир сәһифәлик мәтидә 3, 275-чи чалышмада 1 сөз ишләнмишдир. Бә'зән чүмләләр тәкрат олунур: мәсәлә, «Уча дағларын, ғалын мөшәләрин гојунда мөскән салмыш Көј-көл Азәрбајҗанын ән көзәл кушәләриндән биридир» (сәһ. 44—51, 168—336) вә с.

Јазылышы чәтин сөzlәрин әјрәдилмәси системәи јахшы ишләнмәмишдир. Әвәлә, програмда нәзәрдә тутулмуш јазылышы чәтин сөzlәр бәзәр орфограммалара көрә группашдырылмалы, вахташыры олара анд верилмиш хусуси чалышмаларда әләгәләндирилмәлидир. Бу чалышмаларда шәкирдләрн I—II синифләрдә әјрәдилкәри сөzlәр системәлә (һәр бири 4—5 дәрәдән аз олмајараг) тәкратланмалы вә јениләрн әләвә едилмәлидир. Икинчиси, сөzlәр дәрслик бөјү тәхминән бәрәбәр пәјланмалыдыр. Нәһајәт, 5—10 сөз тағдим едилдикдән сонра онлардан ибарәт хусуси чалышмалар верилмәлидир.

Дәрсликдә I—II синифләрдә әјрәдилмиш сөzlәр системәлә тәкратланмыш.

III синфә анд сөzlәр дүзкүн пәјланмашдыр. Белә ки, 9 сәһифәдә јерләшдирилмиш 34 чалышмада 24 чәтин сөз чәрчивәдә верилдији һалда, 12-чи сәһифәдән 32-чи сәһифәјәдә 65 чалышмада јалныз 17 чәтин сөзүн сонраны чалышмада (1 дәрәдә) 9 јазылышы чәтин сөзүн әјрәдилмәси нәзәрдә тутулмушдур. Күнорта, телевизор, пиллаж сөzlәринин бир дәрәдә, тәрифләж, ма'на, сүр'әтлә сөzlәринин исә бир дәрәдән чох узаг дәрәдәдә әјрәдилмәсини сәбәби мәлум дејил. Сөzlәрин икән дахилиндә мүнәсиб бәзәрлијә икән (ејникөклү, гошасамитли, апострофисим, сифәт олмасына көрә) группашдырылып тәғдим олунмасы вә ардыч чалышмалара дахил едилмәси зарурдир. Программаларда дәрсликләр арасында һәлә дә там ујғунлук. II—III, хусусиә III—IV синифләрин дил дәрәдәләрн арасында тәбии кечид, ардычлык вә әләгә лазымынча нәзәрә алынмышдыр.

III. Методик әдәбијәтин азыгы Јухарыда гејд олундуғу яһи, сон дәрәдә хәјли методик әдәбијәт чәп едилмишдир. Ләкин һәлә нәшри вәчиб сәһисәрләр чохдур. Ана дили методик сәвад тәғлими үзрә дидактик материалар, нигг инкишафына анд чадвалар, грамматикаја даир схем вә чадвалар, ифадә мәтилләри, бир сыра мөһүрү үзрә китабчаларын нәшр олунуш, мүнәликләрин фәалијәтиндә чидә тәғдилкәр тәрәдир.

IV. Мүнәлимин һазырлығынын сәһифәдә олмасы

Јухарыда гејд едилән нәгсанлы јанашы, фикримизчә, бәшлмәчә тәғлим просесинин әсил сәһибн мүнәлимин нәзәри вә методик һазырлығын, өз үзәриндә аз ишләнмишә мас'улијәтлә јанашмасына әләгәлардыр. Инди артыг республикамызда ишнә мас'улијәтлә, јаралдыла јанашан, данми нәрәһәтлүг һәјачан кечирән вә көзәл ләтәһәдә едән мүнәлимләр чохдур.

1971—1972-чи дәрә илиндә просесиндә чәваб верән 500 мүнәлидән 125 нәфәринин нәзәри вә методик һазырлығынын ашағы сәһифәдә олмасы, анд мәсәләләрдән баш чыхара мәнәси мүнәлиш едилмишдир.

1973—1974-чү дәрә илиндә тәғлим таныш олдуғумуз 325 мүнәлидән 95-ини ишнә гејри-тәғәтбәхш олмуш.

Чох тәәссуф ки, һазырлыг сәһифә ашағы олан, ишә чан јандырмајан, системин сирләринә бәләд олмајан мүнәлимләр һәлә дә вардыр. Мүнәлимин бир тисми јени системин маһиятдән, јени программаларын мәнәуарини кәләи тәләбләрә лазымынә әһәмийәт вермир, илләрдән бәри әләдиглары јолла дәрә дејир. Һәлә дә системин тәләбләрини ән әнәви мәһәканын чәрчивәсинә сыхышдырмаг ишләшән, механики тәкратларла уш.

бафизасинә аркаланан, онлары дү-
шмәк, ахтарычылыға вә мәсәләни
ишләткән һәлли юлуны муһтәгил тап-
маһ яһәттә мұәллимлар аз деһил.

Догрудур, јени програмларын четин-
ләшкән чохдур. Ләкин савад тәлими
дәһһәт охумағы вә јазмағы, гираәт
дәһһәт шә'р әзбәрләмәһи, III си-
нифә нигт һиссәләрини фәргләндирмә-
һи әкимләр һалландырмағы, савадлы
әһһәт јазмағы өрәдә билмәһи мұәллим-
лар һаһһәт нә дәмәк олар? Еһһәт мөк-
тәһһәт паралел синифлориндә алынған
дәһһәт һәһһәт там әһһәт нәһһәт нә илә
әһһәт едәк?

I синифдә шакирдләре јалпыз шифа-
һәһһәт тапшырығларының верилмәһи,
дәһһәт әһһәт тапшырығларының ми-
һәһһәт ендирилмәһи һаһһәт көстә-
һәһһәт баһһәт јараһәт, мұәллимләрин бир
дәһһәт јәһһәт дә тәһһәт нәһһәт, мус-
һәһһәт тәрбијәһи мөһһәтләһи са-
һәһһәт аһәт аһәт вә рияһәт сәһһәт
һәһһәт кифајәтләһи, дөһһәт саат
һәһһәт миһһәт оһәт јәһһәт
һәһһәт дәрәһәт сонра әһһәт мөһһәт
һәһһәт едирләһи.

У. Мұәллимләрин ишәһәт вә рәһһәтләһи әһһәт

Дәһһәт систем иһһәт тәһһәт вәһһәт
рәһһәтләһи мөһһәтләһи дә јәһһәт
дәһһәт тәһһәт едди. Бу мәһһәт мәһ-
һәтләһи јәһһәт мөһһәт рәһһәтләһи
дәһһәт. Ләкин һәһәт дә дәрәһәт вә дәрәһәт
дәһһәт мұдирләһи бир гисм иһһәт
дәһһәт програм вә дәрәһәтләһи
дәһһәт, дәрәһәт тәһһәтләһи-тәһһәтләһи
дәһһәт, диләһи дәрәһәт мұ-
һәһһәт тәһһәт етмәһи, синиф бир
дәһһәтләһи иһһәт дүһһәт иһһәтләһи.

ләһһәт, мұәллимләрин шәһһәт тәһһәт
иһәт кифајәт дәрәһәт мөһһәтләһи, он-
ләһәт (хүһһәтләһи кәһһәт) фәһһәтләһи мө-
һәһһәт мәһһәтләһи вәһһәт.

Иһһәтләһи синифлар үһһәт кабинети
јараһһәтләһи, онларың әһһәт вә дидәһ-
һәтләһи мәһһәтләһи әһһәтләһи, шакирдләрин тәһһәт дәрәһәтләһи иһәт
тәһһәтләһи мәһһәтләһи бир чох мөһһәтләһи
рәһһәтләһи мөһһәтләһи.

Тәһһәтләһи бу вә јә дәрәһәт мөһһәтләһи
дәһһәт, һәһәт оһәтләһи дәрәһәт иһһәтләһи аһһәтләһи
иһһәтләһи синифлардә тәһһәтләһи вәһһәтләһи
иһһәтләһи өрәһһәтләһи, әһһәт тәһһәтләһи вәһһәтләһи
мұәһһәтләһи кәһһәтләһи тәһһәтләһи
мөһһәтләһи тәһһәтләһи.

Рәһһәтләһи әһһәтләһи РХМШ
әһһәтләһи иһһәтләһи синифләһи
иһһәтләһи вәһһәтләһи вә һәһһәтләһи чох вәһһәтләһи
дәһһәт.

Үһһәтләһи тәһһәтләһи мөһһәтләһи прак-
һәһһәтләһи өзүһәтләһи доғрудур вә һәһәт
һүһһәтләһи газанмәһи. Иһһәтләһи вәһһәтләһи тәһ-
һәтләһи мөһһәтләһи, мәһһәтләһи, форма, вәһһәт
тәһһәт вә мөһһәтләһи тәһһәтләһи
дәһһәт, мұәллимләрин јараһһәтләһи фәһһәтләһи
һәһһәтләһи арһәтләһи, шакирдләрин иһһәт
фәһһәтләһи иһһәтләһи, үһһәтләһи иһһәтләһи
иһһәтләһи һәһһәтләһи иһһәтләһи, иһһәтләһи тәһ-
һәтләһи Сов.Иһһәт МК вә ССРИ Назирләһи
Советиһәтләһи «Үһһәтләһи мөһһәтләһи ша-
кирдләһи тәһһәтләһи, тәрбијәһи вә
өһһәтләһи һәһһәтләһи даһһәтләһи тәһһәтләһи
ләһһәтләһи һәһһәтләһи вәһһәтләһи гәһһәтләһи
иһһәтләһи вәһһәтләһи.

Ј. Ш. КӘРИМОВ,

Азәрбајҗан ЕТПЕН-иһи иһһәтләһи тәһ-
һәтләһи вә мөһһәтләһи тәрбијә шәһһәтләһи
иһһәтләһи мұдирә, педагоғи әһһәтләһи док-
тору.

Ана дилинин өјрәдилмәсиндә тә'сирли васитә

Ш. МӘММӘДОВ

Азәрбајчан ЕТПЕИ-нин диссертанты

Ибтидаи синифләрин ана дили дәрсләриндә шифаһи әдәбијјатын нағыл, тәмсил, тапмача, аталар сөzlәри вә зәрб мәсәлләр кимн кениш јайылмыш нөвләри үзрә материаллар вардыр. Тәкчә I синфин ана дили дәрелијиндә 8 нағыл (Азәрбајчан, рус, Украјна, лак халгларынын нағыллары), 30 аталар сөзү, 12 тапмача вә башгалары верилмишдир. Республикамызын габагчыл синиф мүәллимләри шакирдләрә ана дилини даһа да дәриндән севдирмәк, онларын тәфәккүрүнү инкишаф етдирмәк үчүн бу чүр халг јарадычылығы нүмунәләриндән сәмәрәли истифадә етмәјә чалышырлар. Онлар ушаг тәфәккүрүнү, фантазијасынын инкишафында әһәмијјәтли дәрәдә рол ојнајан халг јарадычылығыны севдирмәк, шакирдләрин бәдин сөз еһтијатыны даһа да зәнкинләшдирмәк, «сөз сәнәтинин башлангычы» (М. Горки) олан фолклора даир ајдын тәсәвүр јаратмаг үчүн дәрс просесиндә көрүлән ишләрлә кифәјәтләнмир, синифдәнкәнар тәдбирләрдән дә истифадә едирләр. Бу тәдбирләр заманы мәктәблиләрин јаш вә билик сәвијјәләринә ујғун олан нағылларын, әфсанә вә рәвәјәтләрин охусу кечирилир. Габагчыл мүәллимләр сонракы мәшғәләләрдә һәмин нүмунәләрин мәзмунуну сорушур, беләликлә, бир тәрәфдән шакирдләрин шифаһи нитгинин, диһәр тәрәфдән исә һафизәләринин инкишафына мүвәффаг олурулар.

Губадлы рајонундакы Ашағи Моллу кәнд сәккизиллик мәктәбинин синиф мүәллими Мирзә Мәһәррәмөв синифдәнхариш гирәг заманы шакирдләрә әмәксевәрли вәтәнпәрвәрлик, бејнаһмилаачлик, достлуг, бөјүјә һөрмәт вә мәһәббәт мөвзусунда олан нағыл, әфсанә вә рәвәјәтләр данышыр, буларын мәзмунуну шакирдләр мәнимсәтмәк үчүн суал-чаһалар апарыр. «Дәрзи шакирди Әһмәд», «Мәлик Мәммәд» нағылларынын мәзмунуну садә, нағылын дилин јахын шәкилдә данышан мүәллим шакирдләрә Әһмәдин, Мәммәдин характер хүсусијјәтләрини тапмағы тапшырыр. Мәктәблиләр дәрзи шакирди Әһмәд нағыллы вә сәбирли, Мәлик Мәммәдин чәсарәтли, мәрд вә горхмәт олдугуну сөјләјир, өзләри дә бу руһда тәрбијә едилирләр.

«Күлнар ханымын нағылы» нағылына гулаг асанлар да чох дил билә башга халгларын әдәбијјатынын да мүтәлиә етмәк һәвәси ојаныр. Шакирдләр ана дили илә јанашы бөјүк Ленин дили олан рус дилин дә һәвәслә өјрәнирләр.

Мирзә мүәллим истәр дәрс просесиндә, истәрсә дә синифдәнкәнар тәдбирләр заманы шакирдләрә мүхтәлиф тапмачалар верир. Онлар һәмин тапмачалара чаваб еттарыр, дүшүнүрләр. Шакирдләр ејни заманда нәнә—бабаларын вәлидејиләринә мүрачнәт едир, онлардан да халг әдәбијјаты нүмунәләри өјрәниб јадда сахлајырлар. Јени өјрәнилән нүмунәләр

чынаблары танылан тапмачалар аркада дәфтәрдә гејд олунур, сифат сахланылыр.

Мирзә мұәллим дәрсликдәки әдәбијјаты нұмунәләри илә ифадәтләнимир. О, јери кәлдикчә аталар сөзләри әсасында нағыл ярадыр, топладығы нағыллары әдәбијјәләриниә ујғун шәклә салыр. Оған рајон гәзетиндә чап етдирди «Әлван чичәкләр» адлы нағыллада дејилир: «Бирн вармыш, бирн јохмуш, кечмиш заманларда бир Оһан падшаһ вармыш. Онун әсасында бир нечә милләт јаша-вармыш. Оһан падшаһ о бирн милләтләрдән олан адамлары инчидәр, ачыларына ојун ачармыш.

Күнләрин бир күнү падшаһла ачылары дағларын белинә доланан јалла кедирмишләр. Оңларын гардашына арасчлы, нурани бир гоча чыхыр. Өзүндән разы шаһ гочаны сахладыб сорушур:

— Гоча, сән Оһан шаһын ишиндә разысанмы?

Гоча һеч бир сөз демәјиб онларын араланыр, дағын чәмәнзар чичәкләриндән бир нечә дәстә бағла-дыб керн дөвүр. Шаһла адамлары ачыларын һәрәкәтиниң изләјирләр.

Агсаггал Оһан падшаһын јанына гајыдыр, әлиндәки чичәк дәстәләрини она кәстәриб сорушур:

— Шаһ сағ олсун, бу чичәк дәстәләриниң һансы даһа гәшәнкдир?

Оһан шаһ гызыл үзүклү барма-нын мүхтәлиф чичәкләрдән бағ-дыныш дәстәјә тутуб дејир: — Бах, бу дәстә јахшы вә гәшәнк-дир, әтирлиндир, гоча.

— Милләтләр дә беләдир, шаһ, — дејә гоча сөзә башлајыр:

— Милләтләр дә чичәк кими-дир. Өлкәдә мүхтәлиф милләтләр ярајанда о, даһа кәзәл көрү-дир.

Мирзә мұәллим шакирдләри на-нын мәзмуну илә таныш етди-ди сонра дејир ки, ССРИ-дә чо-хал халг јашајыр. Онлар меһрибан сәлашлыг айләсиндә бирләшәрәк коммунизм гурурлар. Бу мүхтә-лиф дилли халгларын гардашлыг рајасы нағылдакы әлван чичәк-ләр дәстәсини хатырладыр. Бөјүк

Вәтәнимиздә бүтүн халглар бәра-бәр һуғуғлудурлар. Доғма Ленин партијасы, Совет Һөкүмәти бүтүн халгларын мәдәнијјәт вә инчәсә-нәтиниң инкишафына бөјүк гајғы кәстәрир, көмәк едирләр.

Беләликлә, мұәллим бир тәрәф-дән нағыл васитәсилә шакирдләрә бејнәлмиләлчилик дүјгуларын ашы-лајыр, онлары башга халгларә мә-һәббәт вә һөрмәт руһунда тәрбијә едир диқәр тәрәфдән исе шакирд-ләрдә Оһан шаһын симасында көңнә ичтиман гурулуша инфрәт ојадыр, доғма Коммунист Парти-јасына вә Совет дәвләтинә мәһәб-бәт, садагәт һиссини артырыр.

Бүтүн булар шакирдләрдә ши-фаһи әдәбијјата сонсуз марағ вә мәһәббәт ојадыр. Онлар дәрслик-дәки нұмунәләри вә синифдәнха-ряч гираәт заманы ешидиб, јалла сахладыглары нағыл, тапмача, аталар сөзләри вә әфсанәләри унутмур, узун мүддәт буңларын тәсир илә алтында олурлар.

Садә, образлы дилә, ајдын вә конкрет мәзмунә малик олан фолк-лор нұмунәләри ушағларын нит-гини јени сөз вә ифадәләрлә зән-кинләшдирир, онлара нәчиб әхла-ги сифәтләр ашылајыр. Тапмача-лар шакирдләрдә мүстәгил дүшү-нүб мүһакимә јүрүтмәк бачарығы-нын инкишафына мүсбәт тәсир кәстәрир, һикмәтли ифадәләр, аталар сөзләри вә зәрб мәсәлләр исе онларын истәр шифаһи, истәр-сә дә јазылы нитгләриниң лаконик ајдын вә конкрет олмасына зәмин јарадыр.

Чохиллик тәчрүбә вә мүшаһидә кәстәрир ки, әдәбијјат һағында мүәјјән тәсәввүрү олан ибтидан синиф шакирдләринә онларын бө-јүк марағ кәстәриб һәвәслә динлә-дикләри шифаһи халг әдә-бијјаты нұмунәләрини усталыгла мәһимсәтмәк, синифдәнхариң тәд-бирләр заманы јени-јени фолк-лор нұмунәләри өјрәтмәк IV—VII синифләрдә әдәбијјат тәдрисиниң сәмәрәлилијинә дә мүсбәт тәсир едир. Бу күнүн гонағы, сабаһын јијәси» (Белински) олан мәктәб-лиләр халгын мәһәви сәвәтиниң һәгиги варисләринә чеврилир, сә-

ишинэ бир нөв доғматик ја-
мышды. О, жалрыз суал-ча
заармагла өз ишини маһдуд-
дырмышды. Әлбәттә, синиф-
тарич гираәтин јекунлашды-
масына һәср едилмиш дәрән
чүр тәшкил етмәклә шакирдлә-
ни билијини зәһкинләшдирмәк,
ахлақурунү инкишаф етдирмәк,
тәғлимин кејфијјәтини јүксәлтмәк
ахлақуи дејилдир.

Ашагыда експериментал сныфдә
шәһәрдијимиз дәрс мәшгәләсинин
тәсвири верилр.

— Ај анасына нэ деди? (мэнэ дэ палтар тикдир).

—Није биринчи дефа палтар
Ајын ајиннә кәлмәди? (дәрзиниң ја-
нына Ајын дөрддә бир һиссәси кәл-
мишди).

—Ај јерә нә көндәрир? (Тор-
пағындан гумундан)

— Улдузлар Ајдан нә сорушур-
лар?

(Еј көзәл Ај, гәшәнк Ај,
Көјдә учан чичәк Ај,
Нечә ширин данышдын,
Һәр бир сөзүн бал дадыр.
Бизә сөјләдикләрин
Доғрудур, ја нағылдыр?)

— Ај нечә чаваб верди?
(Ај деди: —Гатар-гатар
Ишыг сачан улдузлар
Вердијиниз суала
Мәним чавабым будур—
Бунун јарысы нағыл,
Јарысы да доғрудур).

— Ајын сөјләдикләриндән һан-
сы нағылдыр, һансы һәгигәтә ох-
шамыр? (Ај дејир ки, јер ону өзүн-
дән һопарыб көјә көндәриб. Бунун
һәгигәт олдуғуну биамирик. Бу
нағылдыр).

— Ајын сөјләдикләриндән һан-
сы доғрудур? (Јерин Аја «Луна-
ход»у көндәрмәси, Ајын јерә тор-
пағындан, гумундан көндәрмәси).

Сонра муәллим «Нә үчүн Ајын
палтары јохдур» нағылыны вә Н.
Зијанын «Ајын сөһбәти» әсәрини
мүгајисә етмәји тәклиф едир:

— «Нә үчүн Ајын палтары јох-
дур?» нағылында Ај нә үчүн дөрд-
дә бир, икидә бир вә бүтәв көрү-
нүр? (Ај Јерин әтрафына доланан-
да Јерин көлкәси онун үстүнә кәһ
чох, кәһ аз дүшүр).

— Нағылда инсанлар нәји арзу-
ладылар? (Ајын сирләрини өј-
рәнмәји).

—Инди инсанлар Ајын сирлә-
рини өјрәнә билибләрми?

(Инсанлар Ајын сирләрини өј-
рәнмәјә чалышырлар). Нағылы вә
поеманы мүгајисә етдикдән, «Петја
Рыжик вә онун вәфалы достлары-
нын Ајда гејри-ади сәркүзәштлә-
ри» диафильмини нүмајиш етдир-
дикдән сонра муәллим сорушур:

— Петја Рыжик ајадамларына
нә бағышлајыр? (Филмоскоп).

—Ајадамлары Петјаја нә бағыш-
лајырлар? (Газ балону).

— Дияледијиниз нағылда, оху-
дугунуз поемада ајадамлары һаг-
ғында мә'лумат верилмир. Диа-
фильмдә ајадамлары тәсвир олу-
нур, Ајда инсанлар јашајырми?
(Биамирик, амма кәләчәкдә өјрә-
нәчәкләр).

Муәллим чаваблары үмумиләш-
дирәрәк дејир ки, алимләр Ајда
су, һава вә инсанларын олдуғуну
мүәјјәнләшдирмәк үчүн Аја «Учан
кәмиләр», «Лунаход» көндәрибләр.
Јахын кәләчәкдә Ај планетини өј-
рәнмәк үчүн Аја космик кәмиләр-
дә инсанлар учачағлар. Ола биз-
син сиз дә кәләчәкдә космонавт
олуб Аја учачағыныз. Мәктәблә-
рини әксәријјәти буву арзулајыр-
лар.

Муәллим М. Шејданын «Мән
балача космонавтам» китабында-
кы учуша һазыр вәзијјәтдә дур-
муш космонавт, Ај, ракет шәклә-
ни нүмајиш етдириб «Мән балача
космонавтам» ше'рини охујур.
Дәрсин јекунлашдырыр. Евдә нағыл
үзәриндә мүстәгил ишләмәк үчүн
тапшырыг верир. Нағылдакы һа-
дисәләрә бәһзәр һадисәнин тәсвир
олундуғуну мәтиләрини тапыла-
охунмасыны, нағыла анд тапма-
лар тапмағы тапшырыр.

Дәрсин сонунда муәллим һәф-
ти дәрсин мөвзусуну е'лан етди.
«Гыш» илә әләгәдар сәркинни нү-
мајиш етдирди. Шакирдләрә гыш
анд бәдди китаблары тапыб синф
кәтирмәји тапшырды. Нәһбән
дәрс мәшғәләси үчүн муәллим М.
Раһимин «Тонгал башында»
(«Гыш ше'ри), А. Сәһһәттин «Ја-
јај, пәјмәз, гыш», Н. Кәһчәвинин
«Илин фәсилләри» китабларыны
һазырлады.

Дәрсин сонунда ејни суаллар
һәр ики синфин шакирдләринә мұ-
рачнәт олуңду. Ашағыдакы ча-
вәлдә јалнымз дүзкүн чаваблар
гејд едилмишдир.

Суаллар	Дүзкүн чаваб верән шакирдләрнн сајы	
	Експериментал синиф (39 нәфәр)	Контрол синиф (37 нәфәр)
1. Динләдијиниз нағылда, охудугунуз эсмада нә тәсвир олувур?	27	9
2. Ај һаггында инсанлар нәјн билмәк истәјирдиләр?	23	7
3. Ај планетини өјрәймәк үчүн инсанлар нә етдиләр?	32	8
4. Ајдан Јерә нә кәтирилди?	36	9
5. Космонавтлардан кими таныјырсыныз?	37	11

Чатвалдән көрүндүјү кими, експериментал синифдә дүзкүн чавабларын сајы контрол синифдән хејли артыгдыр.

Шакирдләрнн әксәријјәти синифдәнхари́ч гираәтин маһијјәтин дәрк етмәсәләр белә. I синифдә кәтирилән експериментал вә гаһаҗыл мүүәллимләрнн иш тәчрүбәсә кәстәрир ки, шакирдләрә охутулары бәдин әсәрләр һаггында сөјләмәк гәјдасыны өјрәтдиклә синилә китаблары шүүрлү әсәрләр вәрдиши јараныр, гираәтлә әлағәдар әлавә мәлүматлары етмәк һәвәси ојаныр.

Синифдәнхари́ч гираәт мәшғәләрннн көмәји илә газанылан биликләр шакирдләрнн дили, тәбиәтшүнаслыг дәрсләри илә әлағәдар әлдә етдиклә биликләри тәкмилләшдирир. Бу бир мисал үзәриндә изаһ етәк. II синифдә «Ана дили»ндән «Јаз кәлди» бөлмәси илә әлағәдар «Јаз баһар», Емин Маһмудовун «Јаз баһар», А. Шангин «Јаз баһар», М. Сејидзадәнин «Баһар баһары», тәбиәтшүнаслыгдан «Јаз кәлди», «Һәшәрәтлар вә гушлар јазда», «Јазы ким нечә етәк етәк етәк» вә с. елми-күтләви, һәм мәтиләрнн көмәјилә шакирдләрдә јаз фәсли, инсанларын, гушларын һәјатында әмәлә кәлән дәјишикликләр; тәбиәт һадисәләри һаггында мүүјјән тәсәввүр етәк, «Јаз кәлди» бөлмәси илә

әлағәдар кечирилән синифдәнхари́ч гираәт мәшғәләсиндә В. Бянкинин «Довшан, мешәхорузу, ајы вә шахта баба», «Довшан, мешәхорузу, ајы вә баһар» һекајәләринн мұзакирәсиндән сонра шакирдләрнн ана дили вә тәбиәтшүнаслыг дәрсләриндә газандыглары биликләр дәринләшдирилди. Шакирдләр гыш вә јаз фәсилләриндә мешәдә баш верән һадисәләр, ајы, дәлә, довшан, түлкү синчаб, мешәхорузу вә башга һејван вә гушларын һәјат тәрзи һаггында кениш мәлүмат әлдә етдиләр.

Бу мәшғәләдә шакирдләрнн газандыглары әлавә биликләр һәм ки ана дили вә тәбиәтшүнаслыг фәнләриннн әлағәли тәдрисинә көмәк етди, һәтта азәрбајҗан дили фәнни илә әлағәдар шакирдләрнн рабитәли нитгинин инкишафына хејли тәсир кәстәрди. Белә ки, бу мәшғәләдән сонра шакирдләрнн әксәријјәти «Гышда вә баһарда мешә» мөвзусунда јаздыглары ишадан мүүәффәг гижмәтләр алдылар.

Експериментал синифдә техники тәдрис васитәләриндән истифадә едилмәси тәсәдүфи дејилдир. Тәлим просесиндә техники тәдрис васитәләриндән истифадә етмәк бу вә ја дикәр дәрсдә һансы педагожи проблемин һәлл олуначагыны дүзкүн дәрк етмәк демәкдир.

Ријази терминләрин тәһлили—онларын

мәнимсәнилмә васитәси кими

П. САГЫМБӘЛОВА

I—III синифләрин ријазийәт тәдриси процесиндә шакирдләр чохлу елми терминлә гаршылашырлар. Буларын мәнимсәнилмәсиндә мүәјјән чәтвилликләр мејдана чыхыр: бәзи терминләр јени олдуғундан јадла галмыр, шакирдләр бәзиләрини сәһи салыр вә لازم олан јердә тәтбиг етмәји бачармырлар.

Елми терминләрин өјрәдилмәси үчүн кифајәт гәдәр вахт вә систематик иш көрүлмәлидир. Тәчрүбә хүсуси мұшәһидәләр көстәрир ки, тәлим процесиндә мүәллим терминләри дүзкүн тәләффүз етдикдә вә буну шакирдләрдән мунтәзәм тәләб етдикдә (башга дәрсләрдә дә) мүсбәт нәтичәләр алыныр. Бу ишдә ән методик иш ондан ибарәтдир ки, шакирдләрдә тәчрүбә, өлчәм, гурма, модел һазырлама процесләрини сөзләрлә тәсвир етмәк бачарыглары формалашдырылсын.

I—III синифләрдә шакирдләр садә һәндәси фигурларын шәклини чәкәркән зәрури олан әләтләри вә чертјојжларын элементләрини сөјләмәји бачармалыдырлар. Белә ки, II синифдә үчбучаг гураркән шакирдләр «хәткеш», «нөгтә», «парча», «үчбучаг» терминләрини сөзләрлә тәсвир етмәлидирләр. Олар «үч нөгтә гејд едәк», «һәр ики нөгтәләри парча илә бирләшдирәк», «биз үчбучаг алдыг», «үчбучагын төвә нөгтәләри», «үчбучагын тәрәфләри парчалардыр» кими ифадәләри шүүрлу тәтбиг етмәји бачармалыдырлар.

Лакин бу иш шакирдләр үчүн асан дејил. Бу чүр ишин ичрасы тәтбиг едилән һәр бир сөзүн, терминин дәһиг вә ајдын баша дүшүлмәсини тәләб едир. Бир сыра методистләр ријазийәт дәрсләриндә шакирдләрин нитгинин инкишаф етдирилмәсинә хүсуси әһәмијјәт верир-

ләр. Шакирдләрин нитг һабилитетләринин инкишаф етдирилмәсинә әдәдләрин шифаһи нөмрәләnmәсинин бөјүк әһәмијјәти вар. Һәдә беринчи синифдә икинчи онлуг әдәдләринин алынмасы («он бир», «ики» вә с.) диггәт мәркәзиндә турмалыдыр.

«Минлик» мөвзусунда нөмрәлә заманы жүзлүкләрин адландырымасы («үч жүз», «дөрд жүз» вә с.) әдәдин тәркибиндәки жүзлүкләрсәји илә әләгәләндирилир. Бу иш чохрәғәмли әдәдләрин нөмрәләмәси, мәртәбәләр синфинин адландырымасы үчүн һазырлыгдыр.

Шакирдләри јени ријази терминләрлә таныш едәркән, онлары раф мүнитдә тапмаг јолуну, тәтбигини көстәрмәк لازمдыр: мәсәлән, шакирдләр «бучаг», «үчбучаглы», «дөрдбучаглы» вә башга терминләрлә таныш оларкән, һәндәси фигурлары әтраф мүнитдә көрүп онларын моделини һазырлајыр вә беләликлә, мұвафиг терминни шүүрлу сурәтдә мәнимсәјирләр.

Биз ријази терминләри өјрәдәкән, бәзиләринин мәншәји һағгында шакирдләрә мүәјјән мәлүмат вермәји вачиб һесаб едирик: мәсәлән, бејһәлхалг термин олан «километр» һағгында мәлүмат верәркән гејд едирик ки, бу сөзүн биринчи һиссәси «кило» — франсыз сөз олуп, «мин» мәнасыны верир. Икинчи һиссәси — «метр» исә јунаи сөз олуп, «өлчүрәм» мәнасындакы. Беләликлә, «километр» — «мин метр» мәнасыны верир.

Мүәллимә көмәк мәғсәдидә үзүлүгүн метр өлчү системиндә вәдәләринә аид ашағыдакы чәдвал веририк:

алынар», «иңи дафа беш еләр он»
вә с. «биринчи вуруг», «икинчи ву-
руг», «вуруглар», «һасил», «милли-
метр», «һасилин јердәјишмә хассә-
си», «мәчһул вуругун тапылмасы»,
«бөлүнән», «бөлән», «гисмәт», «чүт»,
«тәк әдәдләр», «сәккиз сантиметр вә
дөрд миллиметр еләр сәксән дөрд
миллиметр», «сәккиз сантиметр вә
дөрд миллиметр», «сыныг хәтт», «сы-
ныг хәттин узунлуғу», «гапалы сы-
ныг хәтт», «гапалы олмајан сыныг
хәтт», «периметр», «үчбучағын пе-
риметри», «чохбучағлынын перимет-
ри», «сыфыра бөлмәк олмаз», «га-
лыглы бөлмә», «чеврә», «даирә»,
«чеврәнин мәркәзи», «һиссәләр»,
«әдәдин һиссәсинин тапылмасы»,
«һиссәсинә көрә әдәдин тапылмасы»;
«вахт өлчүләри», «ил», «ај», «һәф-
тә», «сутка», «саат», «дәгигә», «мин»,
«биринчи мәртәбә ваһидләри—тәк-
ликләр», «икинчи мәртәбә ваһидлә-
ри»—онлуглар, «үчүнчү мәртәбә
ваһидләри—јүзлүкләр», «һәр һансы
мәртәбә ваһидинин олмамасы сы-
фырла ишарә едиләр», «үчмәртәбә-
ли әдәд», «узунлуг өлчүләри», «бир
километр мин метрдир», «бир ки-
лометр 1000 метрә бәрабәрдир»,
«күтлә өлчүләри», «килограм»,
«грам», «күтлә».

III синеф шакирдләринин ишләт-
дији термин вә ифадәләри нүмунә-
ви синаһысы: «чохрәгамли әдәдләр»,
«милјон», «мин мин—милјондур»,
«тәкликләр», онлуглар, јүзлүкләр—
тәкликләр синефини әмәлә кәтирир»,
«бир синефә үч мәртәбә дахилдир»,
«тәк минликләр, он минликләр, јүз

минликләр—минликләр синефини
әмәлә кәтирир», «оху вә чөткәдә әдә-
ди кәстәр», «Ашағыдакы әдәдләри
рәғәмләрлә јаз»; «гәликләрлә ифадә
ет», «сантиметрләрлә ифадә ет»,
«саннја», «метрләрлә ифадә ет»,
«саннјәләрлә ифадә ет», «а вә в әдә-
ләринин чәмини с гәдәр артыр»,
«һәр бир фигурун адыны сөјлә», «фигу-
рларын үмуми адыны сөјлә», «гурулмуш
фигурун дүзбучағлы сү-
дугуну јохла», «сүр'әт», «вахт»,
«мәсафә», «фигурун саһәси», «квад-
рат сантиметр», «фигурларын саһә-
сини көзәјары мугајисә ет», «һәр фи-
гурда нечә там квадрат (дама) вар»,
«һәр фигурун периметринин вә саһә-
сини тапын», «кәсрләр», «кәср
мәхрәчи», «кәсрин сүрәти», «кәср
ри артан шәкилдә дүз», «һасилин
сабла», «ифадәләри мугајисә ет»,
«тәнлик», «бәрабәрлик», «квад-
рат десиметр», «квадрат метр», «квад-
ратметрләрлә ифадә ет», «квад-
ратсантиметрләрлә ифадә ет» вә с.

Биз I—III синефләрин ријазийат
курсунда ишләдилән термин вә ифа-
дәләр һаггында әтрафлы сөһбәт
мағы гаршыја мәгсәд тојмаманың.
Кәстәрдијимиз синаһыны мугајисә
програм тәләбләри әсасында кәср
ләндирә биләр.

Ибтидан синефләрдә ријазийат
термин вә ифадәләри өјрәдәркән синеф
матиклија, мәгсәдәмувафиглија ри-
јат етмәк шакирдләрини практи-
к фәалијјәти илә әлағәләндирилмә-
дир. Елмин терминләрини садә етмә-
ложи тәһлили бу ишдә мунһум рәғә-
најыр.

урлу мәнимсәнилмәсиндә, тутуш-дурмалар, мугајисәләр апарылмасында, һәр бир мәсәләни тәфәккүр даирәсиндә дәрк едилмәсиндә өзүнү көстәрир. Бу ма'нада дәрәдә проблемә јаратмаг, шакирдләрин бу проблем чәтинлијә үзәриндә дүшүнмәјә сәвг етмәк онларын тәфәккүрүнүн, идракынын даирәсиндә баш верир.

Тәдрис процесиндә шакирдләр мугәллимин рәһбәрлији алында өјрәндикләри мөвзу үзәриндә тутушдурма апарырса, охшар, фәргли чәһәтләри тапырса, үмумиләшдирмәләр едирса, демәли, о идрак вәзифәләри јеринә јетирир. Проблемин һәллиндә шакирдләр нә гәдәр чәтинлијә дүшүрләрсә, онларда бир о гәдәр фикри ахтарышлар, дүшүнүб-тапмаг вәрдишләри инкишаф едәр.

Дәрәдә мугәллим проблем јаратмаг үчүн илк нөвбәдә һәлли тәләб олунан, онун өјрәнилмәсинә мүтләг еһтијач дујулан идракы бу проблемин (јени өјрәдиләмәк мөвзунун) өјрәнилмәсиндә онларын әввәлки мә'луматлары, биликләри кифәјәт етмир. Мәһз белә өз-өзлүјүндә анламадан сонра өјрәдиләмәк мәсәлә проблемә чеврилир (проблем ситуасија јараныр). Шакирд проблемин һәлли үчүн мүтләг еһтијачын олмасы вә бунун үчүн реал шәраитин јаранмасыны дәрк едир. Елә бурдан да тә'лим процесиндә әсил ма'нада өјрәнмә-өјрәтмә вәзијјәти јараныр. Бунунла да онлар проблемин һәллине кәлиб чыхырлар.

Демәли, тә'лимин тәкмилләшдирилмәсинин мугәллим проблемләриндән бири идрак вәзифәләрин тәшәккүл тапмасыдыр. Бунун үчүн ашағыдакы шәртләрин тә'лимин кедишиндә тәтбиг едилмәси вәчибдир:

1) Кечмиш дәрәләрдә өјрәнилмиш билик вә мә'луматлары јада салмаг.

2) Јени, шакирдләр үчүн мә'лум олмајан мәсәлә илә шакирдләрин гаршылашмасы вә бунун һәллинин вәчиблијинә еһтијач дујулмасы.

3) Ортаја чыхмыш бу мәсәләнин инди вә кәләчәкдә өјрәнилә-

мәк биликләрин мәғзи олмасы вә һәм дә һәлли үчүн олан бир проблем кими тәсвир олунмасы.

4) Проблемин һәлли заманы өјјән бир әсас мәғсәднин ашыа едилмәси вә бу мәғсәдлә (јени билијин өјрәнилмәсиндә) дахили еһтијач һисси олунмасы.

5) Шакирдләрдә јени мәсәләни өјрәнилмәсинә мараг јаратмаг.

6) Проблемин һәлли үчүн шакирдләрдә тәһлил-тәркиб етмәк, мугајисәләр, үмумиләшдирмәк, јәһилә әввәл өјрәнилмиш биликләр әсасында фәрзијјәләр ирәли сүрмәји, бу фәрзијјәләрин дөррүлүгү практикада, тәчрүбәләр әсасында јохламаг, алынмыш нәтијәни јени билик кими үмумиләшдирмәк.

7) Шакирдләрдә проблемин һәлл едә билмәләри үчүн инам јаратмаг, она тәдгигатчылыг, мүстәгил билик алмаг вәрдиши ашыламаг.

Шакирдләрин идрак фәаллијәтләри онларын тәфәккүрләри вә биликләр баша дүшүлүр, јад сахланылыр. Буна кәрә тә'лим иши елә тәшкил олунмалыдыр вә бурада шакирдләрин һафизә, тәфәккүрү, нитги, ирадәси, һиссинкишаф етдирилсин. Белә вәзифәләрин јеринә јетирилмәсинә әкс-әләғәнин ролу даһа кечидир.

Мә'лум олдуғу кими, әкс-әләғә шакирдләрден мугәллимә өтүрүлән информасијадыр. Шакирдләр билијини үзә чыхармаг, бу билик әсасында онлара јени билик ашыламаг, тә'лимин принципини даһа инкишаф етдирир: мәсәли, «Исмин гурулушча нөвләри» билисини тәдрис едәркән шакирдләр белә суаллар вермәк олур: «Сөз нәдир», «Садә, дүзәлтмә вә мүрәккәб сөз нәдир?», «Исим нәдир?», «Сөздүзәлдичи вә сөздә етдиричи шәкилчиләр нәдир?». Шакирдләр әввәлчәдән өјрәндикләри билик вә мә'луматлара әсасән бу суаллара чаваб верирләр. Бундан сонра мугәллим јазы тахтасында јаздығы кичик бир бәдин парча охујур, орадакы садә, дүзәлтмә вә мүрәккәб сөzlәри сөһбә тапмағы шакирдләрә тапшырыр. Бү мүстәгил ишдән сонра мугәллим

«Көмө» дэрсин («Исмин гурулуш-
на нөвлөрүн») изаа едир. Шакирд-
ларын тапачаглары сөзлөр үзөрүн-
дө исмин нөвлөрүнн баша салыр.

Көрүндүү кими, бурада бир тэ-
рипте шакирдлерин өйрөндиклэ-
ри биликлэр ашкар едилир, дикөр
төһөдөн исе јени бир билијин ве-
тисеи үчүн шәрант јарадылыр
шакирдлерин һансы биликлэр
аһисинда јени билијин өйрөдилмә-
ни дигиләшдирилер.

Шакирдлерин фәрди фәргләр-
ин нәзәрә алмаг, онларын билик
табилијјәтләри әсасында јени
билик ашыламаг тәлимдә мүнүм
шәрдәдән биридир. Дәрсдә фәр-
диләшдирмәдән дүзкүн истифадә
етмәк тәлимин кәјфијјәтинин јүк-
сәтләмәсиндә кәпиш имканлар
еңер.

3 синифә кәлән шакирдлерин
фәрди фәргләрини, шәхси һазыр-
лығыны вә јарадычылығыны нәзәрә
алмадан савад тәли-
мин мүнәффәгијјәтлә баша вур-
маг мүнәкүм дејил. Бунун үчүн илк
нөвбәдә ушагларын мәктәбә һа-
зирлығы сәвијјәсини өйрәнмәк ла-
зымдыр.

Дәрс боју фәрди фәргләрин нә-
зәрә алынмасы дәрсдә мүнүм
проблемларин һалли үчүн илкин
шәрант јарадыр. Әкәр дәрсдә проб-
лем һалл етмәк лазым кәлирсә,
мүәллим илк нөвбәдә шакирдләр-
ин фәрди фәргләрини, онларын
билик табилијјәтләрини нәзәрә
алып, һәр бир шакирди диггәтлә
өйрәнмәлидирләр.

Тәлимин фәрдиләшдирилмәсин-
дә әсас хусусијјәтләрдән бири си-
ниф шакирдлеринин мүхтәлиф һа-
зирлыг сәвијјәләрини нәзәрә алып,
онларын үмуми инкишафынын тә-
мин едилмәсидир. Ләкин бә'зи мүәл-
лимләр бундан јайлыш нәтичә чыха-
рлар. Белә ки, синифдә охујан
шакирдләрн зәиф, орта, гүввәтли
охујан кими көтүрүб группашды-
рлар. Бу һал ушагларын бир-би-
рини јанында көздән дүшмәсинә,
шәфәләрә лагәјд мүнәсибәт бәслә-
нәсинә кәтириб чыхарыр. Бу да
ушагларын тәрбијәсиндә үмуми ин-

кишафына өз мәнфи тә'сирини кәс-
тәрә биләр.

Синиф шакирдлерини группа-
ләшмәк әвәзинә мүәллим зәиф оху-
јанлары јахшы охујанларын ја-
нында отурдарса, гүввәтли
шакирдлерин зәиф охујан шакирд-
ләрә көмәјини тәшкил едәр-
сә, бу даһа јахшы нәтичә верә би-
ләр. Һәм дә мүәллимин ил боју зәиф
охујан шакирдләрә даһа диггәтлә
јанашмасы, онлары нәзарәт ал-
тында сахламасы, нисбәтән асан
тапшырыглардан тәдричән чәтин
тапшырыгларә кечмәси, онларын
үмуми инкишафыны тә'мин етмә-
си фәрди јанашмада мүнүм прин-
ципләр кими нәзәрә алынмалыдыр.

Фәрди јанашмада характерик
нөгсанлардан бири будур ки, бә'-
зән мүәллим синифдә олан ики-үч
шакирддән тамамилә әлини үзүб,
онлары там һазырлыгсыз, ислаһ
олунмаз кими гәләмә верир. Ла-
кин синиф мүәллиминдән белә
«һазырлыгсыз» шакирдләрә чид-
ди мәшгул олмасы, онлара фәрди
јанашмасы, дәрсдә онларын чан-
лы иштиракыны тә'мин етмәси вә
онларын тәлим ишинә өз гүввәләр-
инә һәдсиз һәвәс, инам һиссини
ашыланмасы тәләб олунур. Мүс-
тәгил өйрәнмәдә мүстәгил дүшүн-
мә, дәрк етмә, јохлама вә сүбута
јетирмә һаллары даһа чох өз әкси-
ни тапыр. На үчүн? Ма'-
лумдур ки, дәрс просесиндә
өйрәниләчәк һәр һансы билији һа-
зыр шәкилдә шакирдләрә вермәк
өйрәнмәк о дәрсин эффектливлијини
ашағы салыр. Әкәр дәрсин һәр
бир мәрһаләсиндә мүәјјән бир мә-
сәлә һаггында шакирдин өз дүңја-
көрүшүнә, шәхси һәјәт тәчрүбәси-
нә вә өйрәндији билик вә мә'лумат-
лара көрә мүстәгил дүшүнмәсинә
имкан верилмирсә белә дәрс ша-
кирди даһа тез дарыхдырар, она
марагсыз көрүнәр, ону јорар.

Дәрсдә шакирдин мүстәгил дү-
шүнмәси онун зәһнинин итилији-
нә, идрәк табилијјәтинин инкиша-
фына, өз шәхси табилијјәт вә ба-
чарыгына јүксәк инам һисси ашы-
лајыр. Бә'зән мүәллим 45 дәгигә
әрзиндә һәр бир шакирдә кечә-

чәји мөвзуну атрафлы өйрәтмәк имканына малик олмур. Мәһз бу чәтинлији арадан галдырмаг, онлара даһа чох мә'луматлар, элава билик ашыламаг мәгсәдилә шакирдләрини шәхси тәшәббүскарлыгындан, мүстәгил олараг һәмин мәсәләни өйрәниб баша чыхармаг габилијјәтләриндән истифадә едилмәлидир.

Мүстәгил билик өйрәнмәк, шакирдләрдә жүксәк тәшәббүскарлыг, фәаллыг, һәр шәји өйрәнмәк, билмәк һәвәси ојадыр ки, бу да дәрсин эффектливлијинин жүксәдилмәсиндә башлыча рол ојнајыр.

Шакирдләр мүстәгил билик өйрәнәркән чәтин көрүнән проблемләрин һәлли үчүн ахтарышлар, тәтүшдурмалар апарыр, әгли мүһәкимә жүрүдүр, нәтичә чыхарыр. Бунун доғру-дүзкүнлүјүнүн јуланмасы кими чәтин идрәк габилијјәтләрини јеринә јетирир. Һәндә мүстәгиллик шакирдләрдә билијинә инам, чәтинликләрдә баш чыхара билмәк, дөзүмлүлүк, өйрәнмәк, билмәк ишинә мәһәббәт, кәләчәкдә даһа мүрәккәб мәсәләлар үзәриндә ишләмәјә һәвәс вә бу кими мүсбәт һиссәлар ашылајыр.

Ријәзијјат дәрсләринин интенсивләшдирилмәси тәчрүбәсиндән

J. ӘСКӘРОВА

Сабирабад шәһәр С. Вурғун адына орта мәктәбин мүәллими

Мәктәб тә'лиминин гаршысында дуран ән вәчиб мәсәлә—биликләр системини шакирдләрә асан јолла мәнимсәтмәкдән вә онларын идрәк имканларыны инкишаф етдирмәкдән ибарәтдир. Онун мүвәффағијјәтли һәлли үчүн тә'лим процесин елә гурулмалыдыр ки, шакирд синифдә мүәллими дияләмәклә бәрәбәр билаваситә дујмағы, гаһрамағы да бачарсын.

Јени програмлар, өз принцинал әсаслары илә шакирдләрин идрәк, хүсусән тәффәккүр фәалијјәтини һәртәрәfli гүввәтләндирмәји тәләб едир.

Мән шакирдләрин ријәзи тәффәккүрләрини инкишаф етдирмәк мәгсәдилә дәрсин һәр бир дәғигәсиндән там вә сәмәрәли истифадә етмәјә чалышырам.

Ријәзи ифадәләрин јазылмасында һәрфи символлардан истифадә олмасы үзрә иш апараркән «Чанды ријәзи ифадәләр» ојувуну тәшкил едирәм. Бунун үчүн јазы тахтасынын гаршысына үч шакирд чарырырам. Биринчи шакирдә 12, икинчи шакирдә + иша-

рәси, үчүнчү шакирдә исә 7 рәсимнә јазылмыш карточканы берәм сыра илә дүзүлмәји тапшырырам. Сонра башга үч шакирди чарырырам. Беләликлә, 3—4 үчлүк (үчүринә 10, +, 18 вә с. рәғәмлә јазылмыш карточкалары әлләрдә тутмуш шакирдләр) бир-бирини габағында сыра илә дүзүрләр. Синфә мүрачиәт едирәм:

—Биринчи јердә дуран шакирдләр нәји көстәрирләр?

— Биринчи топлананы.

— Икинчи јердә дуран шакирдләр нәји көстәрирләр?

— Плүс ишарәсини.

— Үчүнчү јердә дуран шакирдләр нәји көстәрирләр?

— Икинчи топлананы.

Шакирдләрдән ашағыдакы крәт суаллара чаваб алырам:

1) Биринчи топланан икинчи топланандан бөјүк ола биләрми? (ола биләр).

2) Икинчи топланан биринчи топланандан бөјүк ола биләрми? (ола биләр).

Бир ики топланан бир-бир берабэр ола билэрми? (ола билэр).

Бу суаллара чаваб алдыгдан чыгарыла, гаршыја јени бир үчлүк чыгарам. Биринчи топлананы көстөрүп шакирдлэрин гаршысында «а» үзөринэ «а» һәрфи, икинчи топлананы көстөрүп шакирдлэрин гаршысында исә үзөриндә «в» һәрфи јазылмыш карточканы тутмуш шакирд дајаныр.

Шакирдлэр «а»-нын биринчи топлананы, «в»-нын икинчи топлананы олдуğunu сөйлөјирлэр.

— Бурадан нечә нәтичә чыгарыла?

— «а» истәнилән ихтијари гијмәтләр ола билэр (икинчи топлананы). — «в» истәнилән ихтијари гијмәтләр ола билэр (биринчи топлананы). Сонра «а» вә «в»-ја гијмәтимиз гијмәтлэри вермәклә а+в=в+а олдуğunu сүһүт едирик. (Топлананларын јериндә дәјишдикдә, чәм дәјишмир).

Дәрсин рәнкарәнклија шакирдлэри марагыны артырып, материялы мәнимсәнилмәсини асанлашдыр. Она көрә дә тәлим просесиндә рәнкарәнклија даһа чох јер ачылды. Тәнликлэр үзрә мәсәләләр гурдурурам.

$38-x=14$, $x+36=83$ вә с.

Бу тәнликлэри әввәлчәдән карточкалар үзөринә јазып һазырлајырым. Бир шакирд өзүнүн бачарыны үзә чыхармаға чалышыр: «Мәсәлә, $38-x=14$ тәнлијинә әсасән шакирдлэрдән белә чаваблар чыгарам. «Автобусда 38 адам кедирди. Биринчи дајанадада бир адам дүшдүкдән сонра автобусда 14 адам галды. Дајанадада нечә адам дүшдү?» (Бир нечә шакирд дә башға чүр мәсәлә дүзәлтир). Мәсәләнин һәллини јазмағ үчүн јазы тахтасында ики шакирд ишләјир (Галанлары да јерлэриндә ишләјирлэр). Шакирдлэрин биринчи мәсәләнин шәртини јазып, дигәри исә дүстуруну јазып, һәлл едир. Ким тез гуртарса, мәсәләнин чавабыны о јазып.

Мәсәләнин шәрти	О бири шакирд һәллини јазып
Кедирди— 38 адам.	$38-x=14$
Дүшдү— X адам.	$x=38-14$
Галды— 14 адам.	$x=24$

Чаваб: 24 (адам).

Чалышырам ки, шакирдлэр өзлэри сәрбәст мәсәлә гурмағ бачарына јијәләнсинлэр. Оун үчүн һазыр јазылмыш шәртлэрдән истифадә едирәм:

Алма—27 кг	Алма—27 кг.
Үзүм? 3 кг аз	Үзүм? —3 дәфә аз

Бу шәртлэрә әсасән мәсәлә гурмағы тәклиф едир вә онлардан белә чаваблар ала билирәм.

«Јешиктә 27 кг алма, ондан 3 кг аз үзүм варды. Јешиктә нечә кг үзүм варды?»

Бир нечә шакирдә мәсәлә гурдурдугдан сонра бири кәлиб мәсәләни һәлл едир. Јерлэриндә отуран шакирдлэр исә икинчи мәсәлә һаггында дүшүнүрлэр.

Икинчи шәртә анд белә бир мәсәлә гурулду.

Јешиктә 27 кг алма, алмадан үч дәфә аз үзүм варды. Јешиктә нечә кг үзүм варды.

Шакирдлэрдән бири мәсәләни һәлл едир.

Бу заман шакирдлэрин фикрини «дәфә» илә «гәдәр» арасында олан фәргә јөнәлдирәм. Бурадан белә бир нәтичәјә кәлирик ки, бир әдәдин о бириндән нечә дәфә чох вә ја аз олдуğunu билмәк үчүн бөјүк әдәди кичик әдәдә бөлмәк ләзымдыр.

Бир әдәдин о бириндән нә гәдәр аз вә ја чох олдуğunu билмәк үчүн бөјүк әдәддән кичик әдәди чыхмағ ләзымдыр.

Белә мәсәләлэрин һәллини шакирдлэр бә'зән долашығ салырлар. Бу чәһәттән «Сүр'әт 1-әксәләгә гурғусу» көмәјимизә чатыр.

Шакирдлэрә белә суаллар верирам:

— Фикримдә тутдугум әдәди 3 дәфә азалтдыгда 10 едәр. Фикримдә һансы әдәди тутмушам?

Шакирдлэр «Сүр'әт 1» васитәсилә экрана 30 әдәдини чәкир-

лэр. Белаликлэ бир дэгийгэдэ 40 шакирддэн чаваб алмыш олурам.

«Фикримдэ тутдугум эдэди 3 тэклик азалтдыгда 10 едэр. Фикримдэ һансы эдэди тутмушам?» Шакирдлэр экрана 13 эдэднин чэкирлэр. Белаликлэ, шифаһи һесаблинамалар апарырыг.

Вурма чэдвэлиһи кечиб гуртардыгдан сонра шакирдлэрин јаддаш вэ гаврама габилијјэтлэрини јохламаг мәгсэдилэ «лото-ојуну» тәшкил едирәм.

Бу ојуну кечирмәк үчүн әввәлчәдән 4—5 эдәд дүзбучаглы шәклиндә картон көтүрүб, үзәриндә вурма чэдвэлиһи әкс етдирән мисалларын чавабыны вэ бир нечә рәгәми јазыб гајчы илә дограјыр вэ бир торбаја төкүрәм. Ојуну тәшкил етдикдә карточкалары шакирдләрә пәјлајырам. Бир нәфәр исә торбадакы рәгәмләрн тез-тез охујур. «Лото» карты алмыш шакирдләр изләјирләр. Һансы мисалын чавабы чыхырса, үстүнү өртүрләр. Ким тез гуртарырса, удмуш һесаб олунур. Белаликлә, ејни вахтда бир нечә шакирди ишләдирәм. Һәм дә шакирдләр инәм әмәлә кәлир ки, әкәр мән вурма чэдвэлиһи јакшы билсәм ојунда удузмарам.

Дәрсдә електрик вурма чэдвэлиһидән дә истифадә едирәм. Бу, шакирдлэрин марағыны даһа чох артырыр. Шакирдин чавабы илә ишығын јанмасы ону севиндирир.

Ријазин гајдаларын јадда узун мүддәт галмасы вэ дәрк едилмәси үчүн јазы тахтасындан белә чэдвәл асырам.

Вурулан	Вуран	Һасил
18	X	72
X	18	72

Вурулан 18—эдәддир. Һасил 72-дир. Вураны тапын. Ики шакирд јазы тахтасына кәлир. Бирн үзәринә 18, 72, X јазылмыш каточкалары јериндән асыр. О бириси исә тәклик шәклиндә јазыб һәлл едир. Бурадан ики мәгсәд ајдын олур: биринчи шакирдин вуруланы, вураны, һасили дүзкүн танымасы

(бу заман зәиф охујан шакирда чагырылмалыдыр); мәсәләнни дүзкүн һәлли.

$$18 \cdot X = 72$$

$$X = 72 : 18$$

$$X = 4$$

Башга бир шакирдә ону дәјишдирмәји тәклиф едирәм.

$$X \cdot 18 = 72$$

$$X = 72 : 18$$

$$X = 4$$

Бурадан нә нәтичәјә кәлмәк олар?

1. Вуругларын јерини дәјишдирмәк һасил дәјишмир.

2. Һасили вуруглардан бирини бөләндә дикәр вуруг алыныр.

3. Мәчһул вуругу тапмаг үчүн һасили мәлум вуруга бөлмәк ләзымдыр.

Бу чүр һесаблинамалары бөлмә әмәлиһи аид дә едирәм.

Бөлүнән	Бөлән	Һисмәт
1) 96:	X	3
X=2	12	2

Чэдвәлә бахараг 2 шакирд јазы тахтасында ишләјир.

$$1) \quad 96 : X = 2 \quad 2) \quad X : 12 = 3$$

$$X = 96 : 2 \quad X = 3 \cdot 12$$

$$X = 48 \quad X = 36$$

Шакирдләрә суал верирәм.

Бурадан нә нәтичәјә кәлмәк олар?

Шакирдләр чаваб верирләр:

1. Мәчһул бөләни тапмаг үчүн бөлүнәни һисмәтә бөлмәк ләзымдыр.

2. Бөлүнәни тапмаг үчүн һисмәти бөлүнәнә вурмаг ләзымдыр.

Белә чалышмалар јеринә јетириләркән шакирдләр нәтичә чыхармагы өјрәнирләр вэ баша дүшүрләр ки, һәр бир гајдадан јерн кәлдикчә истифадә етмәк ләзымдыр.

Шифаһи һесаблама заманы шакирдләри дүшүндүрөн вә марагы-ны артыран суаллар вермәжә чалышырам.

1. 27 әдәди фикримдә тутдуғум әдәдән 3 дөфә бөјүкләр. Фикримдә һансы әдәди тутмушам?

2. 30 әдәди фикримдә тутдуғум әдәдән 5 төклик бөјүкләр. Фикримдә һансы әдәди тутмушам?

3. Фикримдә тутдуғум әдәдин әдәдинә 12 әләвә етсәм 20 олар. Фикримдә һансы әдәди тутмушам?

4. Фикримдә тутдуғум әдәди 8 дөфә азалтсам 5 едәр. Фикримдә һансы әдәди тутмушам?

Шифаһи чаваблар алдыгдан сонра дүстүр шәклиндә јаздыры-рам.

$$X+5$$

$$X+12=20$$

$$X-58$$

$$X=20-12$$

$$X=40$$

$$X=8 \text{ вә с.}$$

Берилмиш мәсәләжә анд тәрә мәсәләләри гуаракән шакирдләр хејә дүшүнмәли олурулар. Шакирдләри мәсәләләри тез аңламалары әдәди јазы тахтасындан белә бир чыгары асырам.

шәраһи шәрти	әшјанын сајы	дәјәри
30 гәп	X	90 гәп.
X	3	90 гәп.
30 гәп.	3	X гәп.

1. Пластинин гијмәти 30 гәп. Әли 90 гәпијә нечә пластини алды?

$$X=90 \text{ гәп. : } 30 \text{ гәп. } = 3$$

Җаваб: 3 пластини.

2. Кәч шәртә анд белә бир мәсәлә гурурлар.

Әли 3 пластинә 90 гәп. пул алыр. Пластинин гијмәти нечә гәп?

$$X=90 \text{ гәп. : } 3 = 30 \text{ гәп.}$$

Җаваб: 30 гәп.

3. Әли 30 гәпикдән 3 пластини алыр. О, сатычыјә нечә гәпик пул алыр?

$$X=30 \text{ гәп. } \cdot 3 = 90 \text{ гәп.}$$

Җаваб: 90 гәп.

Беләликлә, шакирдләр бир мәсәлә анд 2 тәрә мәсәлә гура бир-бирләр.

Кичик јашлы ушаглар X даһил етмәклә мисаллары һәлл етдикдә ба'зан чәтинлик чәкирләр. Лакин мисалы кечдијимиз гәјдаларла әсасландырдыгда тез баша дүшүрләр вә чәлд һәлл едирләр.

Ејни вахтда 4 шакирди јазы тахтасына чағырырам. Һәр јазы тахтасында 2 шакирд ишләјир. Әкәр мисаллар ејни типлидирсә бир шакирд даныша-даныша, о бирилари сәкит һәлл едирләр. Мүхтәлиф типли оларса, нөвбә илә изай едирләр:

$$(X-12)+3=87$$

— Биринчи топланан мәһул әдәдлә 12-нин фәргидир. $(X-12)$ Икинчи топланан 3, чәми исә 87-дир.

Инди топламајә анд өјрәндијимиз гәјдадан истифада едәк. (Чәмдән топланавиларын бирини чыханда о бири топланан галар) Онда мисалы белә һәлл едәрик.

$$X-12=87-3$$

$X-12=84$ Инди мәһул азаланын тапылмасы гәјдасына әсасән һәлл едәк. (Мәһул азаланы тапмаг үчүн фәргин үзәринә чыхыланы кәлмәк лазымдыр).

$$X=84+12$$

$$X=96$$

$$\text{Јохлама: } (96-12)+3=87 \\ 84+3=87$$

Мән чалышырам ки, шакирдләрим китабда јазылмыш мәсәләләри охудугдан сонра онун гыса шәртини јазы билсинләр вә мәсәләни планлы сурәтдә һәлл етсинләр.

«Кәч тәбиәтчиләр бир ләкә һәр чәркәдә 8 кол олмагла 3 чәркә чијәләк колу әкдиләр. О бири ләкә исә олар һәр чәркәдә 9 кол олмагла 4 чәркә чијәләк колу әкдиләр. Кәч тәбиәтчиләр чәми нечә чијәләк колу әкдиләр?»

Мәсәләни, шакирдләр китабдан охудугдан сонра шәртини гыса јазырлар.

Мәсәләни шәрти:

I—3 чәркә—һәрәсиндә 8 кол

II—4 чәркә—һәрәсиндә 9 кол

Мәсәләни суал-чавабла ајдынлашдырырам.

— Мәсәләдә биздән нә сорушулар?

— Чәми әкиләң чијәләк колларының сајы.

— Онуң үчүн нәји билмәлијик?

— Биринчи ләкдә әкиләң чијәләк колларының сајыны.

— Сонра нәји билмәлијик?

— Икинчи ләкдә әкиләң чијәләк колларының сајыны.

Онда мәсәләниң һәллини јазар.

Мәсәләниң һәлли:

1) Биринчи ләкдә нечә чијәләк колу әкилмишдир? (3.8)

2) Икинчи ләкдә нечә чијәләк колу әкилмишдир? (4.9)

3) Чәми нечә чијәләк колу

әкилмишдир? Онда дүстурумиз белә олар.

$$X = (4.9) + (3.8)$$

$$X = 36 + 24$$

$$X = 60$$

Чәваб: 60 чијәләк колу.

Мәсәлә һәлл етдирәркән «һесаб» әмәлини унутмуруг. Бәш мәсәләләри һесаб јолу илә һәлл етдикдән сонра ријазии јоллар јазырыг.

Јазы тахтасындан белә чәдвал асыб мәсәлә гурмагы шырырам.

1 күндә газылан јер	Иш күнләриниң сајы	Чәми газылан јер
I. 14 алма ағачы үчүн	?	42 алма ағачы үчүн
II. 12 алма ағачы үчүн	?	48 алма ағачы үчүн

Чәдвалә көрә елә мәсәлә дүзәлтмәји тәләб едирәм ки, мәсәләдә икинчи дәстәниң биринчи дәстәдән нечә күн чох ишләдијини тапмаг ләзым олсун. Мәсәләни бу шәкилдә гурурлар.

«Шәһәримизни јашыллашдырылмасында ики пионер дәстәси иштирак едирди. Биринчи дәстә 42 алма ағачы үчүн јер газмалыдыр, күндә 14 алма ағачы үчүн јер газыр. Икинчи дәстә 48 алма ағачы үчүн јер газмалыдыр, күндә 12 алма ағачы үчүн јер газыр. Икинчи дәстә биринчи дәстәдән нечә күн чох ишләмишдир?»

Шакирдләрин нәзәрини чәдвалдә јазылмыш «х»-ә јөнәлдирәм. (Х ики дәстәниң иш күнләриниң сајыны мугәјисә едир. Она көрә дә икисиниң арасында јазылмышдыр).

— Мәсәлә биздән нәји сорунур?

— Икинчи дәстәниң биринчи дәстәдән нечә күн чох ишләдијини.

— Она көрә нәји билмәлијик?

— Биринчи дәстәниң иш күнләриниң сајыны.

— Сонра нәји билмәлијик?

— Икинчи дәстәниң ишләдији күнләриниң сајыны.

Инди мәсәләни һәлл едәк.

Мәсәләниң һәлли:

1) Биринчи дәстә нечә күн ишләмишдир?

$$42:14=3 \text{ күн.}$$

2) Икинчи дәстә нечә күн ишләмишдир?

$$48:12=4 \text{ күн.}$$

3) Икинчи дәстә биринчи дәстәдән нечә күн чох ишләмишдир?

$$4 \text{ күн} - 3 \text{ күн} = 1 \text{ күн.}$$

Чәваб: 1 күн.

Дәрәдә һәндәси материаллар өјрәдилмәсинә дә кениш јер берәм.

Шакирдләрим парчлары илә јисә етмәји, бучаглары тәјән етмәји, үчбучаглары (тәрефләри бучагларына көрә невләри) квадраты, дүзбучаглыны, чохбучаглыны таныјырлар.

Дүзбучаглының периметрини мұхтәлиф јолларла һесаплама бачарырлар. Мәсәлән:

6 см

200

Бу дүзбучагынын периметрини табылабыз. Периметри P һәрфи менен ишарә етсәк мәсәләннин шәр- ти белә олар.

Үзүнлүгү—6см.

Ени—3см.

$P=?$

Беринчи үсул.

$P=3\text{ см.} \cdot 2 + 6\text{ см.} \cdot 2 = 6\text{ см.} + 12\text{ см.}$
 $=18\text{ см.}$

$P=18\text{ см.}$

Икинчи үсул.

$P=(3\text{ см.} + 6\text{ см.}) \cdot 2 = 9\text{ см.} \cdot 2 = 18\text{ см.}$

Чыгабы: Дүзбучагынын пери- метри 18 см-дир.

Бези шакирдләр топлама юлу менен дә һәлл едирләр.

$P=3+6+3+6=18\text{ (см)}$

Сонра үмүмләншириб, әлвәт- тәгәл жол сечирик: $(P=(3\text{ см.} + 6\text{ см.}) \cdot 2$

Берилмиш чертжоллары әввәл- чен картон үзәриндә чәкиб һа- зирлашырам. Дәрсдә жазы тахта- гына асыб мүәйжән һиссәләрин

үстүнү өртмәклә лазым олан һис- сәләри тапдырырам.

Мәсәлән, чертжода 8 дөрдбуча- гы вә 7 үчбучаг тапдырырам. Со- ра чертжожу шакирдләрин дәфтәр- ләринә чәкдирирам. Мүхтәлиф фор- мада тапдыгымыз дөрдбучагыла- ры өз формасында картондан кәсиб көстәрирам. Дөрдбучагынын вә үчбучагынын мүхтәлиф формаларда олдуғуну шакирдләр өз көзләри илә көрүрләр. Бу да шакирдин жа- дында узун мүддәт галыр.

Мән дәрсә һәфтәлик програм үзрә һазырлашырам. Әввәлчәдән мүәйжәнләшдирирам ки, бу һәфтә һансы әјәни һаситәни дүзәлтмәли- јәм, һансы чертжожу чәкмәлијәм, һансы чәдвәл вә дүстурлары јаз- малыјәм.

Беләликлә, вахта гәһәт едир, аз вахтда чох иш көрүрам. Мән һә- мишә ријәзијәт мүәллимләри илә әләгә сахлајыр, онларла мәсләһәт- ләширам.

Буна көрә дә шакирдләримин әксәријјәти 4 вә 5 гијмәтләр алып, јухары синифләрдә мүвәффегијәт- дә охујурлар.

Гирәт дәрсләриндә мүстәгил ишләр

Н. ВӘЛИЈЕВА

Нахчыван шәһәр Н. Чавид адына 5 нөмрәли орта мәктәбин мүәллими

Кичи нәсли һәјәтә, ичтимаи-фај- даны әмәјә һазырламаг үчүн тә- ләмин илк аддымларындан етиба- рын онларда тәшәббүскарлыг, ја- ратычылыг гәбилијјәтини инки- шаф етдирмәк мәгсәдилә мүстәгил ишләмәк вәрдиши јарадырам.

Мүстәгил ишләрин дүзкүн тәш- кили тәлим мәшғәләләринин сә- мәрәли апарылмасы үчүн мүһүм шәртләрдән биридир. Мүстәгил ишләр шакирдләрин тәфәккур ишәнтинин илкишафы, тәдрис ма- териалынын мәнимсәнилмәси, би- ләк вә вәрдишләрин мөһкәмлә- нмәси вә јохланмасынын ән мүһүм шәртләриндән биридир. Мүстә- гил ишләр ејни заманда бөјүк тәр- бијәлини әһәмијјәтә маликдир.

Тәлим просесиндә мүстәгиллик шакирдләрә әмәклә мәгсәдәјәнәл- дичи чәтинликләри арадан гал- дырмаг бачарығы верир. Онларын јарадычы гүввәсини ојадыр, тә- шәббүскарлыгынын артырыр, диг- гәтнин, ирадәсини тәрбијә едир.

Чох заман шакирдләр мүстәгил ишләри јеринә јетирәркән тапшы- рығы дәрк етмәкдән чәтинлик чә- кирләр. Бундан өтрү I синифдән етибарән шакирдләрә тапшырығы учадан изаһ етмәји, јеринә јетир- дикдән сонра лазыми нәтичә чы- хармағы өјрәдирәм.

Савад тәлими дәврү јазылышы илә дејилиши арасында фәрг олан сөзләрин шакирдләр тәрәфиндән нечә мәнимсәнилдијини јохламаг

үчүн синифдәки шакирдләрин сая-
гы гәдәр, карточкалар (6X10 өлчү-
дә) һазырлајып пајлајырам. Һәммин
сөзләри (мәсәлән, комбайн, Москва,
клуб, котан, трактор, колхоз, сов-
хоз вә с.) диктә етдикчә ша-
кирдләр әлләриндәки ағ кағыз зо-
лағынны сөзләрин үзәринә гојур-
лар. Парталар арасы кәзәрәк ки-
мин нә дәрәчәдә мәнимсәдијини
јохлајырам.

Шакирдлэрин јарадычылыг татканын билгисини мүсүмдөшүрүмүсүз үчүн ээрчелерин ичине кечирил-
миш нагыл ва тэмсиллэре даир
серия шәкиллэр ва мувафиг чүм-
лалэр гојурам. Шакирдлэр шә-
киллэри чыхарыб мувафиг арды
чыллыгыла дүзүр ва һәр шәкли
алтында чүмлә јазылмыш карточ-
каны гојурлар.

Гираэтин ифадэлилийн үзрэ иши дүзкүн төшкил етмэк үчүн эввэлчэ шакирдлэрин бачарыг вэ нэрдишлэрини өйрөннирэм. Илк күндэи ушаглары баша салырам ки, учадан гираэт динлэјичи үчүндүр. Елэ охумаг лазымдыр ки, гулаг асан јолдашларынын һамысы сини гираэтинизи ајдын ешитсин. Сонра онлары баша салырам ки, сас һэддиндэн артыг көржин олдугда охујан тез јорулдуғу кимн, динлэјанэ дә пис тә'сир едир. Бу заман нитонасија мүхтәлифлијини, образлылығыны һисси һаллары, нәтичә е'тибарилә әсәрин идејасыны динлэјичијә чатдырмаг чәтинләшир. Белә сөһбәтләри тез-тез тәкрар етмәклә јанашы шакирдлэрин сәсини гүввәси үзәриндә нәзарәти артырырам.

Гираэт дәрсләриндә мустәгил-лик онунла характеризә олунур ки, шакирд өз гүввәсини сынајыр, әввәлләр әлдә етдији бачарыг вә вәрдинсләрә әсасланараг гаршыја гојулмуш мәсәләнин һәллини арашдыыр. Белә бир габилијјәт ушагларын шахсијјәтинин ирки-шафында чох мһүм рол ојнајыр. III синифдә гираәт дәрсләриндә мұхтәлиф мустәгил ишләрдән истифадә едирәм.

Шакирдларин практик фа-
лийјатиндә кечяламиш мәтнин сәс-

сиз охунмасы мұһүм рол ойнайыр.
Гираэт заманы шакирд һекајәдә-
ки образлар әләминә дахил олур.

Мән сәссиз гираәти бир нечә
 јолла апарырам: мәсәлә, III
 сифда «Өз Вәтәнимдир» ше'рини
 сәссиз охујуб образлы ифадәләре
 тапмагы тәләб едир, орадаки бәз
 зәтмәнин («Гызыл сүнбүлләре
 гуршаға чыхан», «Боз дағын этә
 ләриндә Күр күмүш кәмәр тәк до
 ланыб ахыр» вә с.) нечә баша
 дүшдүкләрини ушаглардан хәбәр
 алырам.

Сәссиз гираәт васитәсилә чәтин сөзләрин мә'насы үзәриндә дә иш апарырам. Шакирдләр сечиб лүгә дәфтеринә яздыглары чәтин сөзләри учадан охујуб мә'насын изаһ едирләр. Бу да ше'рин мә'насынын шакирдләр тәрәфиндәи бәша лүшүлмәсинә көмәк едир.

Сечмә гираәтдә шакирдләре
мүстәгиллијини тә'мин едир. Бу
просесдә ушагларда мәтндә
башлыча мәсәләне чөлд тап
охумаг вәрдиши јараныр. Уша
лара һекајәдәки сурәтин сөзлә
рини, мүәјјән мәнзәрәнин тәсвири
образлы ифадәләри сечиб охум
агы тапшырырам. Сечмә гираәт
көмәји илә шакирдләри план ту
мара вә шифаһи иншаја һазыр
јырам.

Охунмуш мәтнә планын тәртиби онун мәнтиги гурулушуну баш дүшмәк үзәриндә ишдир. План һекажәнин әсас аяларыны тьса фермада, ардычыл әкс етдирир, жамунун ајдын баша дүшүлмәсин тәмин едир. Бу заман шакирд мәтнә дигтәтлә јанашыр, онун мәнтиги тәфәккүрү инкишад едир. Мәтнин тәһлилиндән, әһиссәләринә ајырыб башлыг вермәкдән башланаи иши мүстәгил план тутмаға гәдәр инкишаф етдирмәк лазымдыр. Һекажәни һиссәләрә ајырыр, һәр һиссәни бер шакирдә охутдуруп, охунмуш һиссәләрә башлыглар вердирирәм. Бу заман чалышырам ки, һәр бер шакирд өзү мүстәгил ишләсин. Нәһајәт, мөвзуну әһагә едәчәк иш килдә үмуми план тәртиб етдикдән сонра һәммин план әсас

из ҳаққони мустәғил нағыл етди-
рәм.

Ҳарат дәрсләриндә садә харак-
теристиканын тәртиби ярадычы жа-
һалар вә дикәр мустәғил иш нәв-
иләрдән дә истифадә едирәм.

Тәҗрүбә көстәрир ки, дәрсдә
мустәғил өйрәдилән биликләр јаж-
шә дәрк едилдијиндән шакирдлә-
р јалында галыр. Һәмин билик-
ләрин гавранмасы просесиндә он-
лар максимум фәаллашыр. Мустә-
ғил өйрәдилән биликләр шакирд-
ләрин марағыны күчләндирир.
Саларын һәртәрәfli инкишафына
тәсир көстәрир.

Истәр мәтнин изаһында, истәр
оқу јекунлашдыраркән ша-
кирдләрин диғгәтини мәтнин
мағасына јөнәлдирәм. Шакирд-
ләрин охунмун мәтнә
өз фикирләрини сөјләмәләри-
ни јолдашларынын јанлыш фи-
кирләринә дүзәлиш вермәләринә,

өз һәјат тәҗрүбәләриндә вә оху-
дуглары элавә китаблардан ми-
саллар кәтирмәләри үчүн имкан
верирәм. Бүтүн булары јеринә је-
тирмәк үчүн III синиф үчүн «Ана
дили» дәрслијиндә верилмиш
мәтиләр марағлы, бәдин тәрбијәви
чәһәтдән мәғсәдә мувафигдир.
Дәрсдә верилмиш мәтиләрин му-
вәффағијјәтлә мәнимсәнилмәси
үчүн ашағыдакыларә әсасланы-
рам.

1. охунан мәтнин шакирдләр
тәрәфиндән нә дәрәчәдә гавраны-
масына;

2. мәтидәки һадисәләрин сәбәб-
ләринин әјдылашдырылмасына;

3. охунмун мәтнин күндәлик
һәјатла әлағәләндирилмәсинә;

4. охунмун мәтнин она охшар
мәтилә муғажисә едилмәсинә;

5. нәһәјәт, мәтнин шакирдләрин
шәхсијјәтинә нечә тәсир етмәсинә.

Шәкилдә: Учар шәһәриндәки 2 нөмрәли орта мәктәбин габағчыл синиф мӯә-
ллим Шәргијә Мәммәдова дәрс заманы.

Фото В. Тағыјевиндир.

«Ушаг бағчасында тәрбијә програмы»на даир методик кәстәришләр*

ПЛАНЛАШДЫРМА

Ушаг бағчасы програмы өзүнүн бүтүн тәлим-тәрбијә вәзифәләринин мәчмусу, тәсәввүр даирәси, билик, бачарыг вә вәрдишләрини һәчми илә һәр күн педагожи процесда һәјата кечирилир. Тәрбијәчи ајдын тәсәввүр етмәлидир ки, о, күндәлик чохлу кичик ишләри һәлл едәркән дәрсләринин ахырында програмын бүтүн тәләбләрини јеринә јетирмиш олур, ушаглар лазыми билик, бачарыг, вәрдишләрә, мәдәни давраныш адәтләринә јијәләнир, онларын адәтләри, габилијјәтләри, бәдн зөвгләри инкишаф едир. Бүтүн булар ишини мүнтәзәм планлашдырылмасы илә һәјата кечирилир.

Тәгвим планы тәрбијәчинин ишинин башлангычыны тәшкил едир. Буна тәрбијәчинин бүтүн груп ушаглары илә фронтал апардығы иш: сәһәр гимнастикасы (бир һәфтә үчүн мұмарисәләр комплекси), гәјдалы һәрәкәтли ојунлар, мүшәһидәләр, мәшғәләр, әмәк, епизодик шәкилдә үмумхалг бәјрамларына һәср едилмиш сәһәрчикләр, ајда бир дәфә ушагларын анадан олан күнүн гәјд едилмәси, илә бир нечә дәфә ушаглар үчүн концертләр, кулла театрынын тамашасы, өзфәалијјәт концертләри, гурулан ојунларла сәһнәчикләрин кәстәрилмәси вә шән ојунлар дахил едилир.

Тәгвим планында һәмчинин тәрбијәчинин јарымгрупларла (һәвәс

кәстәрән ушаглар үчүн) апардығы иш, мәсәлән, дидактик мусиги дидактик ојунлар, мусигинин динләнилмәси, бөјүк вә мәктәбә һәзрәтлә группларында китаб охунмасынын динләнилмәси, кәман әјләнчәләри, әл әмәји, тәһәттә әмәк өз әксини тапмалыдыр. Тәрбијәчи бу фәалијјәти («Кәман мусиги динләмәк истәјир?», «Кәман лото ојуну ојнамаг истәјир?») вәс кәстәрән ушаглар үчүн планлашдырыр, тәшкил едир вә тәшәккил фәалијјәтә дахил етмәк истәдији ушаглары мүтләг бун чәлб едир; бүтүн фәалијјәтә фәалииш (мәсәлән, ушагларын мәдәнијјәтинә диггәт етмәк үчүн сөјләмәји тәклиф едир, әмәк тапшырыглары верир, онун јеринә јетирилмәсинә нәзарәт едир, тәшкити материаллары илә ојуна чәлб едир вә с.) дахил едир. Ләкин «кәридә галан», јә'ни һәр һәфтә бир вәрдиши мәнимсәтмәјән вә бүтүн группа апарылан мәшғәләрдә тапшырығы јеринә јетирмәјән ушаглар үчүн әлавә јарымгруп кими мәшғәлә планлашдырма јол верилмәмәлидир.

Мәктәбәгәдәр кичик вә бөјүк јашлы ушагларла сүжетли-ролл ојунларын тәшкили үзрә иш планлашдырылмасы мүхтәлифдир. Кичик јашлы ушагларла ишләри тәрбијәчиләр планда ојунчак фәалијјәти өјрәтмәји, бу фәалијјәти садә сүжетлә, ојунчаглар, сәһнәчик кәстөрмәклә (групп олан ушагларын истифадәсинә верилән ојунчагларла) бирләшдирмәји нәзәрдә сахламалыдыр.

* Әввали мәчмүэнин 1974-чү ил 4, 6; 1975-чи ил 1, 2, 4, 6; 1976-чы ил 1, 2, 5; 1977-чи ил 1, 2, 3, 5; 1978-чи ил 1 вә 2-чи нәмрәләриндә.

«жана» жанагы ушагларын мүстөгү оюулары үчүн шэрант жара-малыдыр; масалэн, планда ушаглар (хансы ушага) М. Се-вастьянович «Пишик» ше-ри үзрө сөһнөчик көстөрөмө-нин жазыр, андан һөмин сөһнөчикдө истифада оюнчагларла ойнамаг имка-ны бардыр. Сонракы планда бел-гиле «Ажы илэ оюн үчүн шэрант ойнамаг» (лазымы оюнчаг вер-сия).

Сонралар ушаглар тәрбијачинин кешиф етдији сүжет үзрө сада-ры фаалијетини мәнимсәдикдө оюун өз нијјәтләри үзрө фаа-лијет кечмәләрини планлашдыр-маг олар.

Кичик группаларын планында оюнларда «жанагы» јох, «биркә» ойнамаг бачарыгынын тәрбијә максаты пријому да нәзәрдө сах-ланмалыдыр. Әвәлләр тәрбијә-чи ушагларын биркә оюунларында оюн иштиракыны планлашды-рыр, хансы ушагы хансы ушагла-рында ойнамага чөлб етмәјин сү-жетлијини мүәјјәнләшдирир. Сү-жетли-роллу оюунлары һәр күн кө-нүгдө күнүн икинчи јарысында кичик јарымгруппаларла вә ажры-аж-ры ушагларла) вә бир нечә дәфә сә-ат саатларында планлашдырмаг олармыдыр.

Мәктәбгәдәр бөјүк јашлылар-да оюн ушагларын мүстәгил фаа-лијәтләри олдуғуна көрә рәһбәр-ләр пријому вә методу дәјишир. Тәрбијәчи ушагларын оюн фаа-лијетинин төһлилиндән нәтичә-ләрарарат ушагларын бу вә ја-дәкәр јарымгрупп оюунларында оюн иштиракыны планлашды-рыр. Сүжетин инкишаф кедишини, оюунларын бөлүшдүрүлмәсини, оюн материалларыны (дашлары, иплә-ри, тахта-парчалары, тамасалары вә с.) нәзәрдө тутур. Планада тәр-бијачинин ушаг оюунларына дахил ойнамасынын мәгсәди көстөрилмәли-дир. Оюн төһлили, ушагларын оюунга гаршылыгы мүнәсибәти тәрбијә ишинин һесабатында әкс-ланмалыдыр.

Тәрбијәчи һәрдәнбир бүтүн күн-дә ушагларын оюунлары үчүн жүрәтәлиф нөв оюн сижанысы (кә-

зинтијә кедән вахт, кәзинтидән га-баг вә күндүз јухусундан сонра вә онлара оюн сечмәк һүгуғу вер-мәлидир. Буна көрә дә јалпыз фә-силләрин нәзәрә алынмасына анд оюунлары дејил, һәмчинин планда һазырки оюунларда алачаглары билији нәзәрдө сахламагла, јад-дан чыхарылан, чохдан бәри сү-жети јер тутмајан оюунлар да көс-төрилмәлидир: масалән, кәзинтидән габаг ушагларла «Пионер дүшәр-кәси», «Ушаг бағчасы», «Зоопарк» «Театр», «Топ-топ», «Көми», «Бад-минтон», «Шәһәрчик» оюунлары-дан сечмәк тәклиф олунур.

Плана ушагларын ойнамалары һаггында данышыг-мүсәһибә да-хил едилә биләр (хансы оюн ма-рағлыдыр, ушаглар өз аралары-да роллары дүзкүн бөлүшдүрмүш-ләрни, бир-бирләрилә јакшы рәф-тар етмишләрни?).

Әтрафла танышлыгдан, мараг-лы китаб охудугдан сонра ушаг-ларын көрдүкләрини вә ешитдик-ләрини оюн «дилинә» кечирмәк үчүн онларла сөһбәт етмәји план-лашдырмаг олар (масалән, күндүз јухусундан сонра ушагларла бу ја-хыларда китабханаја экскурсияја кетмәләри һаггында нә кими иши јеринә јетирмәсини, китаб алаңла-рын нә иш көрдүкләрини, «Китаб-хана» оюну үчүн нә кими әшјала-рын лазым олдуғуну дәгигләшди-рмәк).

Планада бу вә ја дикәр оюн үчүн тәрбијәчи илэ ушагларын бирликдә атрибутлар һазырлама-лары үзрө иши нәзәрдө сахланыл-малыдыр: масалән күнүн икинчи јарысында ушагларла өзләринин хаһишләри үзрә «Дәнизчи» оюну үчүн әшјалар һазырламагы тәк-лиф етмәк, онлара кағызда «дә-низчи папәгыны», «биноклу» нечә һазырламагы вә нечә јапшыдыр-магы көстөрмәк, ушагларла бир-ликдә картондан «сүхан чархы» дүзәлтмәк, һәмчинин күнүн икин-чи јарысында планда ушагларын столүстү, дидактик оюунларыны, сөһнөләшдирилмиш оюунлары көс-төрмәк лазымдыр.

Тагвим планында тәрбијачинин бүтүн группа (фронтал), еләчә дә

жарымгруппаларла вә аҗры-аҗры ушагларла ишинин мәзmunу гәҗд олунмалыдыр.

Планда сәһәр кимнастикасынын башлангыч вәзијјәти көстәрилмәклә јени комплекс мүмарисәләр ардычыл јазылмалы, кәзинтидә ушагларын диггәтини чәлб едәчәк объектләр, мүшаһидәләрин характери, ушагларла вериләчәк суаллар һәрәкәтли ојунарын ады гәҗд олунмалыдыр. Планда ојунун гәҗдасыны, тәрбијә вә ифадәләрини јазмаг лазым дејил, чүнки педагог һәр бир ојунун әһәмијјәтинин вә онун тәрбијә вәзифәләрини билмәјә борчлудур.

Бөјүк вә мәктәбә һазырлыг группарында тәсәррүфат әмәјини планлашдыраркән ишин мәзmunу, һәмми, ушагларын тәшкили гәҗдасы көстәрилмәлидир. Әл әмәјини вә ја һәр һансы әмәк нөвүнү планлашдыраркән ушагларын нә иш көрәчәкләрини, һансы материалдан вә вә кими алатләрден истифадә едәчәкләрини вә с. көстәрмәк лазымдыр.

Мәшғәләләрин планында програм вәзифәләринин һәллини тәмин етмәк үчүн мәшғәләнин ардычыл кедиши вә васитәләри гәҗд олунмалыдыр. Бир һалда васитә тәрбијәчинини суаллары вә ја нағылы, икинчи һалда шәкил, үчүнчү һалда тапмача, дөрдүнчү һалда дидактик ојун вә ја мүмарисә ола биләр. Планда һансы шәклин, һансы дидактик ојунун, тапмачанын, нағылын, истифадә едиләчәк мүмарисәләрин вериләчәји көстәрилмәси, тәрбијәчинини суаллары гәҗд едилмәлидир.

Бәдин әдәбијјат үзрә мәшғәләләри планлашдыраркән мәшғәләнин кедиши вә әсәр көстәрилмәлидир. Әкәр әсәрин мәзmunуну дәрк етдирмәк үчүн гаршылыгы мүсаһибә нәзәрдә тутулмушса, ушагларла нә һагда вә һансы суалларын верилмәси көстәрилмәлидир. Бир дәфә охудугдан сонра плана «Бу һекајәдә ән чох ким хошунуза кәлди вә нә үчүн? кими суаллар вермәји, мәшғәләнин ахырында бир дәфә дә охумагы) бүтөв вә ја аҗры-аҗры һиссәләрини)

дахил етмәк олар. Бәдин оху нағылетмә үзрә мәшғәләләрини вәзирәнтаны (һәтта ејни әсәри) гәҗд нечә чүр ишләмәк олар.

Мәшғәләләри планлашдыраркән ја јени материалын ардычыл хил едилмәсини көзләмәк лазымдыр. Садә ријази тәсәввүрләрин илкишафы үзрә мәшғәләләрдә кичик һәмми ики-үч програм бөлмәсини, ушаглары мүхтәлиф вәзирәнтәләр үзәриндә мүмарисә етдирмәји планлашдырмаг лазымдыр.

Идман вә мусиги мәшғәләләр планлашдыраркән ардычыллығы, һәрәкәтләрин өјрәдилмәси үчүн илк дәфә вә ја тәкрәр вериләчәји гәҗд олунмалыдыр. Мусиги мәшғәләләринин планлашдыраркән програмын бүтүн бөлмәләри: мусиги динләмә, ишләмә, охума, мусиги алтында һәрәкәт етдирмәси тапмалы, нәғмәләрин, ритмләрин өјрәдилмәси пријому көстәрилмәлидир. Бүтүн мәшғәләләрин планында бәзи ушагларла (бәчәја јени кәлмиш, утанчаг, тәдирәк материалларыны башгаларына нә бәтән зәиф гаврајан) фәрди иш гәҗд олунмалыдыр.

Динләмәји, сакит отурмагы, диггәтлә гулаг асмагы, тәмкиләр тәрбијә етмәји, дуруш вәзијјәтин нәзәр јетирмәји, ушаглары мүшаһидә етмәји вә с. кими үмуми дидактик вәзифәләри планда јазмаг лазым дејил. Бу вәзифәләри һәр бир тәрбијәчи һәмишә јадда салмамагыдыр.

Тәчрүбә көстәрир ки, тәрбијәчиләр үчүн күн гәҗдаларына мувафиг ишин мәзmunуну сәһәр башлајараг хронологии ардычыллыгыла јазмаг ән әлвәришли фәһмадыр. Бүтүн группа фронтоз күн режиминдә мүәјјән едилә (сәһәр јемәјинә гәдәр сәһәр кимнастикасы, сәһәр јемәјиндән сонра мәшғәләләр, мәшғәләләрден сонра кәзинти) кәзинти дә планда јазылдыр. Аз ушаг группалары илә вәзијјәти планлашдырдыгда тәрбијәчи күндүз кәзинтисиндә вә сәһәр кимнастикасына гәдәр јада күндүз јухусундан сонра һәмми фәалијјәтин раһат вә мәгсәдлу

Бүтүм планыны ики һәфтәлик
лазымдыр. Группун һәр ики
кечән һәфтәдә көр-
иш, мәшгәләләрдә вә
апардыглары
нечә јеринә јетирилдијини
едир, өз ишләринин һә-
објектив гијмәтләндирә-
ушаглары мүшаһидәләри үзрә
мүбадиләси апарырлар.
мүвафиг вәрдишләрә
мәһәсини мүәјјән етмәк үчүн
фәалијјәт үзрә ушаг иш
бахыр вә тәһлил едирләр.
сонра кәләмәк дөвр үчүн
вәзифәләрини (һәр бир
мүәјјән етмәји, мате-
күнләр вә һәфтәләр әрзин-
бөлмәји, мәшгәләләрдә,
кикијеник тәдбирләр вә ки-
дәүсүи дағтәт вермәјин зарури-
мүәјјәнләшдирирләр. План
етдикдә кечән һәфтә әрзин-
тәрбијә ишинин һесабатында
фәәлиләрин вә ушагларын фә-
һәтини һәзәрдә тутмағ лазым-

мүнәсибәтдә өзләрини нечә апардылар, ушагларыя нитг инкишафы нечә кедир, марагы нечә формалашыр вә с. бүтүн бунлар күндәлик һесабатда өз әксини тапмадыдыр.

Јалпыз планда гејд олуналарын (мәсәлән, «ахшам диафильм бахмаг») кечирилмәсини тәслиг едән јазыларла кифәјәтләймәк ол-маз: мәсәлән, күндүз јухусундан сонра ушагларын ихтијарында бир саат јарым вахт вардыр, бунун 20 дәгигәсини диафильм бахдылар. Оларын галан бир саат он дәгигә әрзиндә иә етдикләри һаг-ғында тәрбијәчи һеч бир сөз јаз-мыр. Јәгин ки, онлар мүхтәлиф ојун ојнамышлар, бир-бири илә тәрбијәчи илә гаршылыгы мұна-сибәтдә олмушлар, шән вә ја кә-дәрли һәјәчан кечирмишләр, мү-баһисә етмишләр, иә исә јени бир шеј өјрәнмишләр. Белә формал јазы тәрбијәчијә ушагларын ин-кишафы, гаршылыгы тәрбијәси, марагларынын, давранын адәтлә-ринини вә с. формалашмасы үзрә иши планлашдырмада көмәк ет-мәз.

Ушағын тәрбијәсиндә кичик мәсәлә јохдур

Н. ЧӘФӘРЛИ

Азәрбајҹан ЕТПЕИ-нин баш елми ишчиси

Әхлаг вә мә'нәвијјәт ичтиман шүүр формаларындан биридир. Әхлаг бу вә ја дикәр тарихи дөврдә әмәлә кәлән вә инсанларын ичтиман вә шәхси һәјатында онларын гаршылыглы мүнәсибәтләрини низама салаң нормаларын мәчмусудур.

Ушаг бағчасынын тәрбијә програмында көстәрилер ки, ушаглар ушаг бағчасында олдуғлары мүддәтдә онларда фәрди әхлаги әләмәт вә кејфијјәтләр формалашыр. Ушаг јахшы вә писи фәргләндирмәји бачармалы, ичазә верилән ишә эмәл етмәли, ичазә верилмәјән ишдән чәкнимәји јашлылара һөрмәт етмәји, өз јашылларына хејрхан олмағы, көмәјә еһтијачы олан һәр бир алама јардым етмәји, әлбир ојнамағы вә ишләмәји, дүз данышмағы, тәвәзәкар олмағы өјрәнмәлидир. Елә мәһз буна көрә дә бағчада әхлаг тәрбијәсинә хүсуси диғгәт верилмәлидир. Бә'зән көрүрсән ушаг бөјүкләрә һөрмәт етмир, тез-тез јолдашларынын вә бөјүкләрини үстүнә ғышғырыр, һеч кәслә ојнамағ истәмир вә с. Бә'зи тәрбијәчиләр вә валидејиләр ушагда олан бу кејфијјәтә фикир вермәјәрәк дејирләр: «Һәлә ушагдыр, бөјүјәндә дүзәләчәк». Әлбәтте, бу чүр фикирләшән валидеји вә тәрбијәчиләр сәһв едирләр.

Әхлаги кејфијјәтләрин ашыланмасына кичик јашдан башламағ лазымдыр. Кичик јашлы ушагларла ишләмәк бә'зиләринин зәни етдији ки, о гәдәр дә асан дејил. Бә'зән елә олур ки, 3-4 јашлы ушаг ағлајыр, шылтаглыг едир, бөјүкләрин сөзүнә бахмыр, һеч кимлә ојнамағ, һәтта бағчада галмағ истәмир. Белә һаллар ушағын евдә әркөјүн бөјүмәси, јахуд онун бағчада јени шәрәнтлә ујғунлаша билмәмәси үзүндән баш верир. Мәһз буна көрә ушағын коллек-

тивлә әлағәсини мөһкәмләндирмәк онда коллективә марағ, јолдашларына мөһәббәт јаратмағ, һәм буну ушағын бағчаја кәлдији күндән тәшкил етмәк сон дәрҹә вәчибдир. Коллективдә илк әлағәләрин јарадылмасына лазыми диғгәт јетирилмәзсә, ушагда јолдашларына гаршы мәнфи мүнәсибәт јарана биләр. Варташеи шәһәр I нөмрәли ушаг бағчасынын тәрбијәчиси В. Ајдарјан бу мәсәлә бөјүк әһәмијјәт верир. О, бағча јени гәбул едилмиш ушаглара да һа чох гајғы көстәрир. Јени гәбул едилмиш ушағын адыны онун јолдашларына өјрәдир, ушагда өз нөвбәсиндә тәдричән јолдашлары илә марағланыр вә һа хынлыг етмәјә башлајырлар. Тәрбијәчинин тәклифи илә ушаглар бир-биринә көмәк едир, бир-биринин гајғысына галырлар. Тәрбијәчи гејд едир ки, ушаглардан биринә «Јолдашына көмәк ет, пәһи суну кејсин» дејә мұрачиәт етмәдә, онларын чоху «Биз дә көмәк едәк» дејирләр.

Мә'лум олдуғу ки, ушаглар әхлаги кејфијјәтләрин ашыланмасы үчүн бағчада бөјүк имкәнә вәрдир. Вартуш Ајдарјан бутун тәшкил едилән ојунлар, охшаш бәдии парчалар, кәзинтиләр, бөјүкләрин эмәји илә танышмағ бағчанын режими вә с. тәдбирин һамысындан бачарыгла кәһфада едир. О, илин әввәлини группа тәклијә даһа чох мејдәдә ушаглар коллективә чәлб етмәк үчүн ојунлардан бачарыгла кәһфада едир. Тәрбијәчи дејир: «Грунда Сејран адлы бир ушаг тәклији чох севирди. О, баш ушагларла ојнамағы һеч кимә мазды. Мән бу ушаға хүсуси гајғы вә нөвәзишлә јанашдым. О ојуна чәлб етдим. Сејранла јолдашдан үсијјәт сахладыгда мәһз

ки, о, килдән, пластилиндән
дүзәлтмәҗи бачарыр.
кукла оҗуну заманы
вә нәлбәки дүзәлтмәҗи
тапшырдым. Сеҗран һа-
ныш башлады. Оун һазыр-
финчан вә нәлбәки уша-
хошуна кәлди. Биз Сеҗра-
һазырладығы әшҗалары оҗун-
күшәсинә гоҗдуг. Мән ушагла-
һанында Сеҗраны тә'рифләдим
чоһ севинди. О, кет-ке-
коллективә җахынлашмаға баш-
Инди Сеҗран ушагларла оҗ-
чоһ севир». В. Аҗдарҗан
ушаглара фәрди җанашма-
ларын давраһышындакы ән-
һәгсанлары белә дүзәлтмәҗә
шыр. Бунун нәтичәсидир ки,
тәрбиҗә етдиҗи ушаглар җуха-
группларда һәр тапшырығын
кәләнән кәлә билирләр.

Бәзән валидејиләр ушағын тәрбиәсиндәки бәзи нөгсанларын сөйләп бағчада ахтарырлар. Беләтлы данышыгларын гаршысынын ишәт үчүн истәр бағчада, истәрсе әнә әнләдә ушагларын һәјәти вә фәалијјәти режим үзрә дәгиг тәшвиә едилмәлидир. Һәм бағчада, әнә дә әнләдә ушағын ојуну, әјәтләсәи вә истираһәти педагожи әһәтләән дүзкүн тәшкил олунмағандыр. Тәрбијәчи вә валидејиләр бағча јашлы ушаглара һансы адәт вә әрдншләри тәрбијә етмәк ләһәт олдуғуну вә онлары нечә тәрбијә едәчәкләрини јахшы билмәли вә әлбир фәалијјәт кәстәрмәлидир.

Бақыдакы 25 нөмрәли ушаг бағасынын тәрбијәчиси В. Әлијева едир ки, бағчаја јени гәбул етмиш ушаглардан бәзиләри тәрбијәчија вә јахуд мүдирә һәрмәт едирләр. Оиларын вәкилләри илә сөһбәт заманы әһүм олур ки, ушаг аиләдә јалғыз ата-анасына һәрмәт едир, бағча вә гардашыны, јашлы гоһумларын, һәтта нәһәсини сәјмыр. Чәк хырда сәјылан бу нөгсанын таршысы вахтында алынмазса, ушаг мәктәбдә дә өзүнү бу чүрәкәрчаг, нәзакәтсиз олачагдыр. Тәрбијәчинин дедији кими, ушагда

мүсбәт әхлағи сифәтләри гуру нә-
сифәт јолу илә тәрбијә етмәк о га-
дәр дә асан дејил. Бурада мәнри-
бан һиссләр, мә'нәви фәалијјәт вә
тәмринләр тәләб едилир. Тәрбијә-
чиләр иш планында бүтүилүклә
груп вә һәр бир ушағ үчүн хејир-
хаһ ишләр нәзәрдә тутмалыдыр-
лар. Ушағын әмәл вә һәрәкәтлә-
ринин тәрбијәчи тәрәфиндән әдә-
ләтли гијмәтләндирилмәси, онун
шәхси кејфијјәтиндән, һәрәкәтин-
дән асылы оларағ рәғбәтләнмәси,
јахуд чәзаландырылмасы бөјүк
әһәмијјәтә маликдир. В. Әлијева
ушағларын бүтүн һәрәкәтләринин
һәр дәғигә изләјир, онлары даими
нәзарәт алтында сахлајыр, башға
ушағлары беләләринә нүмунә
көстәрир. Халғ јарадычылығын-
дан, бәдин әдәбијјатдан тез-тез
истияфәдә едир. Ушағлара өзүндән
бөјүкләрә һөрмәт етмәји өјрәтмәк
мәғсәдилә М. Дилбазинин ашағы-
дакы шә'рини әзбәрләдир:

Бәйүкләрә һөрмәт ет,
Кичикләри әзилә.
Бу дүняда һәр заман
Яхшы ишләри излә.
Бир йыкмылан көрөндө
Тут элиндөн, балачан.
Хејир ишдәр көрмәјә
Чадышмалдыр инсан.

В. Әлијева тез-тез ушагларла бағча ишләри һаггында сөһбәт апарыр, онларын әмәйинин хара-ктерини изаһ едир, хадимәни, аш-пазын, һәкимин хидмәтини жүксәк гүмәтләндирир. Бу да бөйүкләрә һөрмәт тәрбијәсиндә јахшы нә-тичә верир.

Ушағын әхлаг тәрбијәсиндә тәкчә сөһбәтләр, көрүшләр, бәдвий парчалар дејил, бағчада чалышан бүтүн ишчиләрин сакит, күләүзлү олмалары, ушагларла һәмишә мүлајим вә нәвазишли рәфтары да вачибдир. Тәрбијәчиннин шәхси нүмунәси ушағын һәртәрәfli инкишафында вә әхлаг тәрбијәсиндә чох бөјүк рол ојнајыр. Мәктәбәгә дәр јашлы ушагларда тағлидилик күчлү олдуғундан онлар өз тәрбијәчиләринин вә валидејиләринин һеч бир һәрәкәтини нәзәр

дән гачырмырлар. Әкәр тәрбијәчи бағча ишчиләри илә кобуд рәфтар едирсә, онлара тез-тез ачыгланырса, шүбһәсиз, онун тәрбијә етдији ушаг да кобуд олачагдыр. Ушага јалан дејирсә, онун тәрбијә етдији ушаг да јаланчы олачагдыр. Тәрбијәчи, һәр шејдән әввәл, өзүнә тәләбкар олмалыдыр. О, өз ишиндә нөгсан мәнәтләри көрмәјә вә ону вахтында дүзәлтмәјә чалышмалыдыр. Белә олдугда ушаглар көрәрләр ки, онун өзү һеч

бир вахт онлардан тәләб елмәс интизам гәјдаларыны позмур.

Тәрбијә ишиндә хырда нөгсан јохдур. Тәрбијәчинин илк бахында әһәмијјәтсиз һесаб етләр нөгсанлар өз ишини јахшы турмагда она мане олур. Әкәр ушаглар тәрбијәчинин тәблиғ етләр сифәтләри онун шәхси давраишынды нәсиһәт вә сөһбәтләри көрмәсәләр бу сөһбәтләрини олар һеч бир тәсири олмаз.

БАҒЧАНЫН БӨЈҮК ГРУПЛАРЫНДА САЈ ТӘ'ЛИМИ

Р. ҺҮСЕЈНОВА

Нахчыван шәһәриндәки 3 нөмрәли бағчанын методисти

Ушагын мәктәбә мүнәффәғијјәтлә һазырланмасында ријазијјата аид садә билик, бачарыг вә вәрдишә јијәләнмәјин бөјүк нәзәри вә практик әһәмијјәти вардыр.

Бағчанын бөјүк групунда сај тә'лим ушагларын орта группа алдыглары билик әсасында апарыдыр. Әдәлләр сыра гәјдасы илә өјрәдилир. Һәр бир әдәдин өјредилмәсинә конкрет материал әсасында вә әшјасыз дүзүнә вә тәрсиңә сајмаг, истәнилән әдәдән башлајыб сајмаг дахилдир. Әдәдлә таныш оларкән ушаглар әдәдин әмәлә кәлмәсини вә әдәлләр арасындакы нисбәти мәнмәсәјир, онларын ардычыллыгыны, сај сырасында тутдугу јери өјрәтирләр. Бөјүк группа онлугун бүтүн әдәлләри үзәриндә иш давам етдирилир. Ушаглар он даирәсиндә әдәлләрин әмәлә кәлмәси вә тәркиби илә таныш етдирилир. Онлара топлама вә чыхманын садә һаллары, садә мәсәләләр тәртиб етмәк өјрәдилир.

Ушаглара әдәлләри сајмагы өјрәтмәздән әввәл онларда чохлаг һаггында тәсәввүр јаратмаг лазымдыр. Белә тәсәввүрләр ушаглары

мүчәррәд саја јахынлашмага һазырлајыр. Бу мәгсадла мүәјјән гәјдә бошгаб кәтирмәк, стол архасында нечә «ајы баласы» отурубса һәр биринә бир бошгаб пәјламаг, тәрбијәчинин көстәрдији гәдәр бајраглар сај чөпләри ајырмаг мүмкүнәдир. Ешитмә үзрә чалышмалар да бәшкәк едир (бир әшјаја вурараг сајмагы тәләб етмәк). Бүтүн бу гәјдәда сахлама гәбилијјәтини ушаглар етдирир: мәсәлән, ушаглар сајалар группа бахараг онлары етдигдан сонра тәрбијәчи онларын мингдарыны дәјишдирир, әввәл бир әшја олдугуну, инди икә нечә олдугуну хәбәр алыр. Бөјүк группа ушаглары сәккиз даирәсиндә сајыны кәмләндирилмәсинә даир мәшгәләр бахдыгда тәрбијәчи мәшгәлә ушагларны сәккиз стул дүзүр вә онлара һәр дүр ағачларда бајраглар бағлар. Столун үстүнә бир бајраг, о бајрагдан икә, үчүнчүсүнә үч, дөрдүнчүсүнә дөрд, бешинчисинә беш, алтынчисинә алты, једдинчисинә једди, сәккизинчисинә икә сәккиз бајраг бағлар. О, ушаглара үзәриндә әдәд гәјдәләр олан даирәчикләри пәјлајыб дејир:

— Ушаглар, инди биз «Өз евини оюнуну ойнайрыг. Бу, евләр бајраг олан стуллары көстә. Әлләриниздәки даирәләр исә нәмрәләриниздир. Кимин нәмрәсә бирдир, о, бир бајраглы евдә жашайр. Кимин нәмрәси икидир, бајраглы евдә жашайр.

Тәрбијәчи ушагларын өз нәмрәләрини билиб-билмәдикләрини јохлајар:

— Кимин нәмрәси бирдирсә (ики, үч, дүр, беш, алты, једди, сәккиз, сәккә), даирәләрини галдырсын. Евләрдә кәзин, мән тәбилә вуранин евинизә гачын.

Ушаглар тәрбијәчинин ишарәсинә евләринә гачырлар. Тәрбијәчи ушаглар евини јанына кәләрәк сәһнә олуз-олмадығыны јохлајыр. Тәрбијәчи, тәрбијәчи ојуну јекунлашдырар. Фәзл вә гејри-фәзл ушаглар фәргләндирир. Белә ојунлар ушагларын сај тәлимини тез гаврајар. Чох бөјүк көмәк едир.

Биздән башига, ојунлар он даирә-

синдә дә тәшкил едилир. Ушагларла апарылан сај мәшғәләсинә даир тәрбијәчи белә бир план тутур: 1. кечилән мөвзунун тәкрары; 2. јени мөвзунун ајдылашдырылмасы; 3. пајлама материалы үзәриндә онларын чалышмалары; 4. мәнимсәнилән материалын ојунларда, практик фәалијәтдә тәтбиги.

Беләликлә, сај мәшғәләси ушагларын һартәрәфли инкишафы үчүн көзәл шәрәит јарадыр. Сај тәлим ушагларын нитг инкишафына да күчлү тәсир көстәрир. Буну гејд етмәлијик ки, һәр бир тәрбијәчи тәлим вә тәрбијәдә јүксәк мүнәффәгијәт газанмаг үчүн педагожи, психоложи әдәбијјаты ардычыл охумалы, үмуми вә хусуси методиканы дәриндән өјрәнмәли, материалын јакшы, дүзкүн дәрк едилмәси үчүн әјани вәсәитдән сәмәрәли истифадә етмәли, мұхтәлиф мазмунлу ријази материаллар арасындакы гаршылыглы әләгәвин јолларыны арашдырмалыдыр.

Ушагларын тәрбијәсиндә әмәк вә ојунларын гаршылыглы әләгәси

Р. ӘСКӘРОВА

Азәрбајчан ММТИ-нин мәктәбәгәдәр тәрбијә кабинетинин мүдири

Мәлумдур ки, ушаглар әтрафда һаггында биликләрини етдирә вә әмәкдә әкс етдирир, јенә билик, бачарыг вә вәрдишләни јетдирәләр. Бу фәалијјәтин нәтијәсіндә тәшкили онларын шәхсијәтләрини формалашмасына көмәк едир. Әкәр ојун вә әмәк тәләсә бир-биринә тәсир көстәрәләр, демәли, бу фәалијјәт тәләсә тәрбијә сәһәсиндә чох әһәмијәткә әдәкәдир. Буна көрә дә тәрбијәчи бу фәалијјәтин һәр ики әһәмијәтлү өзүнәмәхсус хусусијәти-

ни нәзәрә алараг ушагларла белә ишин тәшкилинә диғгәти артырмалыдыр.

Биз дәфәләрлә ушагларын ојун вә әмәјини мұшаһидә етмиш вә мұәјјәнләшдирмишик ки, бәзи ушаг бағчаларында онлар паралел, бир-биринә тәсир көстәрмәдән кечириләр: мәсәлән, ушаглар дәннә «сәјаһәтә» чыхырлар. Онлардан бири капитан, сүканчы, сигналчы вә ја һәкәмдир. Бир нечәсә исә сәһилә јакынлашмасы һаггында хәбәр версин. Бу вахт Азад көрүр ки, онди

јалпыз бир бајраг вар. О, үзүн кәминин «көјөртөсинин» бир кушәсинә гачараг, орадан әмәк үчүн чөп аэ кағыз сечир. Икинчи бајрагы дүзәлтмәк үчүн кағыз кәсир, рәнк-ләјир, чөпә јапышдырыр вә керн—кәмијә гајыдыр. Илк бахышдан адама елә кәлир ки, ојун вә әмәк чох јахшы јеринә јетирмишдир: ушаг фәјдалы әмәјә јијәләнмиш, фырча вә јапышганла чәлд вә инамла ишләјир. Азад ојунун мәзмунуна бөјүк мараг көстәрир. Лакин бу нүмунәдән ајдын олур ки, ојун әрәфәсиндә јаранмыш әмәк онун мәзмунуна вә тәшкилине тәсир көстөрмәмишдир.

Икинчи бир нүмунәјә диггәт јетирәк. Һәмин кәмидә ушаглар балыг тутмаға јолланырлар. Тору вә балыглары ушаглар әввәлчәдән һазырламышлар. Онлар балыг тутмаға башлајырлар. Балыгларың һамысыны тутурлар вә ојунун һәмин күн инкишаф мәрһәләси дајандырылып, чүнки ушаглар балыгларла нә едәчәкләрини билмирләр.

Үчүнчү бир мисал. Ушаглар тикити материалындан һејванхана дүзәлдирләр. Тәрбијәчинин ојунчагларын дүзәддилмәси ишиндә ушагларда бөјүк мараг ојатмышдыр. Ојунчаглар һазыр олур. Амма Шәфәг нараһатдыр. Чүнки һачылејләји дә, «һејванханада» көрмәк истәјир. О, һачылејләји өзү дүзәлтмәјә чәһд көстәрир. Бунун үчүн о, пластилинләр сечир, лакин бир-биринә јапышдырмагда вә гушу һазырламагда чәтинлик чәкир. Мүәјјән бир нәтичә алдә етмәјән Шәфәг даһа һеч нәјә мараг көстөрмир. Нә иш, нә дә ојун она фәрәһ, севинч кәтирир.

Бүтүн булардан белә бир нәтичәјә кәлмәк олур ки, ојун вә әмәк јини бүнәврәсинин олмамасында мүхтәлиф сәбәбләр вардыр. Биринчи һалда ушагларын әтраф мүнит һаггында биликләринин зәифлијидир ки, онлар баша дүшмүрдүләр тәзә балыглары тәмизләјиб дузламаг лазымдыр. Икинчи һалда онларын өз вәзифәләри һаггында биликләринин чатышмамазлы-

ғыдыр. Онлар инсанларын әмәк процесиндә гаршылыгылы мүнәсир бәтләри һаггында тәсәввүрләри јох иди. Үчүнчүсү онларын әмәк габилијјәтинин, бачарығынын олмамасы иди. Дөрдүнчүсү ушагларын әмәјә һазырлыг процесиндә мүстәгилликләринин зәиф инкишафы иди. Бә'зән елә олур ки, ојунчаглары тәрбијәчи өзү һазырлајырды. Бу да ушагларын мүстәгил ишләринә мәнфи тәсир көстәрир.

Бу нөгсанлар әсасән, истәр ојунда, истәрсә дә әмәк фәалијјәтинин методик рәһбәрлијин зәифлијидән ирәли кәлир. Буна көрә педагожи коллективә ашағында тапшырыгларын һәлл едилмәсинә мәсләһәт көрүрүк:

1. Ушагларын јерли шәрәкәт програм үзрә әтраф мүнит һаггында биликләрини артырмаг.

2. Ушагларын әтраф мүнит танышлыгында рәнкәрәнк формаларындан истифадә етмәк.

3. Ушагларын фәјдалы әмәк иштирак етмәләринә шәрәкәт ратмаг.

4. Ушагларын ојун вә әмәк процесиндә фәаллығыны, мүстәгиллијини, јарадычылығыны инкишаф дирмәк методикасыны тәкмикләдирмәк.

Тәрбијәчи өз ишиндә мүстәгиллијет газанмаг үчүн ушагларын бөјүкләрин әмәји илә таныш еттириләр вә беләликлә онларын әтраф мүнит һаггында биликләрин дәринләшдирсинләр. Бу сәһифә 127 нөмрәли ушаг бағчасында әмәк әллими Л. Кебелова хусуси тәрбијә мәликдир. О, ушагларын бөјүкләрин әмәји илә таныш етмәк үчүн бир нечә үсулдан истифадә едир: мәсәлән, бу күнләрдә онлар дәннәз јолу вағзалына екскурсия кетмишләр. Ушаглар уңа вағшыгылы бинаја бахмыш, сәһәрлә кәмининин нечә фит верәләр сәфәрә чыхмасынын шаһадәт мушлар. Онлар тәмиз көзләри алыны, ана вә ушаг отагыны аңла олараг көрмүшләр. Ејни кәһдә онлар радио илә дикторун сөз ешитмишләр.

Бурда эсас мәгсәд ушаглары инсанларын орада иш шәраити, чалышмалары, фаалијјәт нәтиҗәләри вә һәр кәснн өз вәзифәсини баша дүшүб һәвәслә јетирмәләри илә таныш етмәк вә әмәк адамлары вә әтраф һаггында биликләрини тәкмилләшдирмәкдән ибарәт иди.

Дәниз јолу һаггыјјаты илә танышмадан сонра мүхтәлиф сәһәләрдә мәшғәләләр кечирилмиш. Дәнизә анд ше'рләр әзбәрләнгән, дәнизчиләр һаггында һекајәләр оқунмуш, ушаглар пластилин, камин, лиман, дәнизчи вә с. һ. һаггында ишләшкән.

Бүтүн бунлар ушагларын дәниз һаггында фаалијјаты, инсанларын әмәк һаггында фаалијјәтләри һаггында тәсәввүрләрини кенишләтмәк сәбәб олмушдур.

Экскурсија вахты ушагларда әмәк тәһә мәшһурун кәмијә гәлмәси дәрин тәәсүрат бағышланмишдур. Ушаглар галдырычы кранын машинаны нечә галдырмасы һаггында көјәртәјә етмәси вә адамларын ишкүзарлығы һаггында сөһбәт едир, кими атасынын кранчы, кими сүрүчү олмасындан, кими лиманда ишләмәсиндән данышар вә фәхр едир. Бундан сонра ушаглар өзләри машин, галдырычы кран, кәми көјәртәси, мүхтәлиф оюн-оюнчаклар дүзәлдир, экскурсија заманы көрдүкләри сәһнәни һаггында шәкилдә бир да көрмәјә чалышарлар.

«Јарпағы формасындан таны» дидактик ојунун мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын нитг инкишафында әһәмијјәти бөјүкдүр. Нагыллар сәһнәләшдириләркән ушаглар арасында онун ефекти даһа да бөјүк олур. Нагылларын бүтүн персонажлары ушаглар арасында бөлүнүр. Ушаглар әсәрин мәзмуна ујғун иштиракчыларын хүсусијјәтләрини әкс етдирән психоложи бир вәзијјәт алараг өз ролларыны дүзкүн ифа етмәјә чалышарлар. «Јарпағы формасындан таны» дидактик ојуну јахшы олар ки, ушагларын кечмишдә әлдә етдикләри билик, бачарыг вә вәрдәнишләрин тәкмилләшдирилмәсинә һәср едилсин. Белә ки, тәрбијәчи ојуну, мөвзуну кечмәмишдән әввәл мүшаһидәјә экскурсијаја мүрачид етмәли, ушаглары баға, мешәјә апарараг, мүхтәлиф ағачларын јарпагларындан ушаглара пәјләмәли вә онлара тапшырыг вермәлидир ки, һәр кәс әлиндә тутдуғу јарпағын ағачы алтында дурсун. Сөз јох ки, тәрбијәчи тәклифдән әввәл ојунун шәрти илә таныш етмәлидир, сонра ушагдан әлиндәки јарпағын вә ағачын адыны дүзкүн демәји тәләб едир, бунула да ушагларын тәсәввүрләрини кенишләндирмиш олур.

Беләликлә, ојун вә әмәк мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын дунја көрүшүнүн формалашмасында, нитгинин инкишафында, әтраф мүнһидән дүзкүн баш чыхармаларында бөјүк рол ојнајыр.

Педагожи мәктәб шакирдләринин күнү узадылмыш группарда ишләмәјә һазырлашмалары һаггында

Күнү узадылмыш группары олан мәктәбләр шакирдләрин ичтиман тәрбијәсинин мүнһүм формасы олмушдур. Белә мәктәбләрин шәбәкәсинин кенишләндирилмәси ичтиман тәләбат вә педагожи мәгсәдәүјгунлугдан ирәли кәлир.

Бунунла алағәдар олараг ихтисаслашмыш кадрларын һазырланмасы зәрурәти мејдана кәлмишдир.

Сон илләрдә кениш јајылмыш педагожи әмәји ихтисасы олан тәрбијәчи вәзифәсинә педагожи мәктәбләрин ибтидан мәктәб мұәллимләри һазырлајан шәбәләринин мәзунлары һәвәслә кедирләр. Белә һесаб едилир ки, ибтидан синиф мұәллимләри һазырлајан педагожи тәһсил күнү узадылмыш группарда тәдрис-тәрбијә ишләри вәзифәсинин мұвәффәғијәтлә јеринә јетирилмәси үчүн ки-фајәтдир. Бунунла јанашы мәктәб вә күнү узадылмыш группар бу фикри тәсдиг едир. Педагожи мәктәбләрдә шакирдләрә өјрәдилмәли, онлара узадылмыш күн шәраитиндә ушагларла практик бачарыг вә вәрдишләрин ашыланмасы үчүн өзүнәмәхсус хусусијјәтләринә маликдир. УССР Маариф Назирлији Черкасски вилајәтинин Корсун-Шевченко педагожи мәктәбинин базасында мәктәбә дахил оланларын күнү узадылмыш мәктәбләрдә ишләмәјә психоложи-педагожи һазырлығыны ашкара чыхармаг бу һазырлығын чәттиликләрини өјрәнмәк вә тәкмилләшдирилмәси

јолларыны арашдырмаг мәгсәдилә експериментал тәдгигат апармышдыр. Бу үчиллик тәчрүбәнин нәтичәси белә бир гәназәтә кәлмәјә әсас верир ки, шакирдләрин әксар һиссәси тәрбијәчи вәзифәсинә мұсбәт мұнасибәт бәсләјәр. Шакирдләрин 90 фанздән чоту кәзинти, екскурсија, мұсаһибә, сәјәси мәлүмат, ичтиман-фајдалы әмәк кими иш нөвләринин тәшкәли үзрә әлдә етдикләри биликләрә мұвәффәғијјәтлә тәтбиг едиләр. Лакин шакирдләрин, демәк олар ки, 50 фанзи дәрнәк ишини, ушагларын бош вахтынын, онларын јәмәјинин кечирилмәсинин тәшкәли вә ки-фајәт гәдәр һазыр олмәдиләрини кәстәрди, группа шакирдләрин өзүнү һазырламаларын тәшкәли едә билмир. Онларын әксаријјәти ев тапшырыгларынын јеринә јетирилмәси просесинә мәктәблиләрә фәрди көмәк кәстәрмәји бачармыр. Тәчрүбә кәстәрә ки, ибтидан синиф мұәллимләри һазырланмасына јөнәлдилмәһазыркы педагожи тәһсил группары тәрбијәчисинин мұвәффәғијјәти практик фаалијјәти үчүн ки-фајәт дејил. Онун мәзмунунда тәрбијәчинин мүнһүм хусусијјәтләринин өјрәјјән едән педагожи биликләрин практик бачарыг вә вәрдишләрин компонентләри, демәк олар ки, јетдур. Күнү узадылмыш группар тәрбијәчиси вә мұәллимин педагожи фаалијјәтинин мәзмуну вә харәктериндә үмуми чәһәтләр чохламада, онлары өјниләшдирмәк олмәди. Тәрбијәчинин әмәји мұәллиминкиндән јалныз конкрет вәзифәсини

шәһадәт, һәм дә формалары мөһкәм, мазмуну вә онун тәшкили шәраити илә фәргләнир. Беләнидә, педагожи мәктәпләрин мәһәддәти куну узадылмыш группаларда ишләмәк үчүн хусуси һаһәһәт әрмәк лазымдыр.

Шакирдләрин тәрбијәчилик һаһәһәти һазырлығын тәкмилләшдирмәкниң конкрет јолларыны әһәмиәтләшдирмәк мәғсәдилә УССР Педагогика Назирлији вә Елми-Тәдқиқат Педагогика Институтунун тәһрири илә Корсун-Шевченко педагожи мәктәбиндә шакирдләрин хусуси педагожи вә практик һазырлығы үзрә эксперимент гөрәд. Икинчи курсдан етибарән һазыр һазырлыг сикл мұһазирәләрни һәмәји илә һәјата кечирир. Икн ил әрзиндә дәрсдән кәһәһәт вәһәтләрдә 8 мұһазирә оху-рәд. Бу мұһазирәләрин тема-ләри вә мазмуну шакирдләри иш-ләри мәктәпләрдә, куну узадыл-мыш группаларда тәдрис-тәрбијә һаһәһәти тәшкили хусуси јәтлән-лә илә таныш едир, мұәллим-тәр-бијәчинин ишнинин мазмуну, фор-малары вә методларыны ачыр. Пе-дагожи тәчрүбәнин кечирилмәси һаһәһәти икинчи вә үчүнчү курс шакирдләринин практик һазырлы-ғын һәјата кечирилмәси үчүн куну узадылмыш групп тәр-бијәләринин көмәкчиләри кимнә һаһәһәти сәһәһәти тәрбијә ишләри-ниң шәһәр ишнинин јеринә јәти-рилмәһәти чәһәт едилирләр. Үчүн-чү курс шакирдләри группда сә-һәһәти сәһәһәти мәһәһәти тәш-кили үзрә ардычыл сурәтдә сынаг дәрсләри дејирләр. Дөрдүнчү курс шакирдләри једдинчи семестрдә һәм вәһәтлә, сәһәһәти семестрдә куну узадылмыш групп тәр-бијәчинин иш јериндә бир һәф-тәдә педагожи тәчрүбә кечирир-ләр.

Сәһәһәти тәрбијә ишләри һаһәһәти тәртиб едилмиш график һаһәһәти һазырлыр. Бу графикдә һәр шакирд үчүн группда она тәһ-кәһәти олуимуш һәфтәлик тәдбир һаһәһәти һазырлыр. Шакирдләр һаһәһәти нәһәт ишләри јеринә јә-

тирирләр: ушагларын асудә вәһәт-ләрини вә мәһәһәти, сәһәһәти сәһәһәти мәһәһәти күтләни иш-ләрин (диафильмә бахыш, мусиги-нин динләнилмәси, мұһабәһәти кечилмәси, учадан оху, бајрама, сәһәһәти һазырлыг, дәрнәк ишнә вә с.) тәшкил етмәк.

Үчүнчү курсда өзүнүһазырлама үзрә һәмәһәти вә сынаг мәһәһәти кечирирләр.

Өзүнүһазырлама үзрә тәчрүбә-нин тәшкилинин үч варианты экс-периментал јолла јохлаймышдыр: а) өзүнүһазырлама заманы мұә-јән фәһәти үзрә сынаг дәрсләрин кечирилмәси вә ев тапшырыглары-нын јеринә јәтирилмәсинин арды-чыл тәшкили; б) өзүнүһазырлама заманы бүтүн фәһәти үзрә сынаг дәрсләринин кечирилмәси вә ев тапшырыгларынын јеринә јәтирил-мәсинин ардычыл тәшкили; в) јалныз өзүнүһазырламанын тәш-кили. Икинчи вариант шакирдлә-рин дәрсләрин өзүнүһазырлама илә әһәһәти, ишдә мұәллим вә тәрбијәчинин ардычыллығыны, тәдрисдә үмуми мұәфғәһәти һаһәһәти олмагда онларын әмәһәти гаршылығы әһәһәти, ушагларын әһәти һаһәһәти вә тәрбијәсинин дәрк етмәләри үчүн чох јахшы шәраит јарадыр.

Биркүнлүк педагожи тәчрүбә кечириләркән шакирдләр групп кун режимнә, онун гурулушу, ре-жим тәләһәти системи, ушаг-ларын јәмәһәти тәшкили, онла-рын асудә вәһәти вә истираһәти, өзүнүһазырлама, дәрнәк ишнинин тәшкили, һәмчинин иш кунуһәти плавлашдырылмасы сәһәһәти тәрбијәчинин әмәһәти хусуси јәт-ләри илә таныш олулар.

Һәфтәлик тәчрүбә группда ара-сыкәһәти педагожи тәчрүбә дөврүндә, тәчрүбәчинин мұәллими кимнә тәдрис-тәрбијә ишләри апар-дыгы сәһәһәти кечирирләр. Бу гыһәт мұддәтдә ушагларла, контакты мұәһәтиләшдирмәһәти шакирдләрин психоложи хусуси јәтләринин өј-рәнмәһәти вә мұһабәти сурәтдә он-ларла фәрди ишнә тәшкилинин асанлашдырыр.

Белә педагожи тәчрүбә мусбәт нәтижә верир. Экспериментал группун шакирдләри һәфтәлик тәчрүбәнин тапшырыгларыны мүнвәффәгијјәтлә јеринә јетирир, бу заман күнү узадылмыш группа ишләмәјә психоложи-педагожи һазырлығын јүксәк сәвијјәдә олдуғуну, ушагларын мәшғәләси, јемәји асудә вахты вә тәдрис әмәјини тәшкил етмәк бачарығыны бурузә верирләр.

Бунула бирликдә эксперимент кәстәрди ки, күнү узадылмыш группаларда ишә нәзәри һазырлыг үчүн тәртиб олунмуш педагожи мәктәб мәзунларынын күнү узадылмыш группаларда ишләмәјә нәзәри вә практик чәһәтдән һазырланмалары үчүн УССР Маариф Назирлији тәрәфиндән төвсијәләр ишләниб һазырланмыш вә тәсдиг едилмишдир. Бу төвсијәләрдә ејни заманда шакирдләрин ибтидаи синиф мүәллим, пионер баш дәстә рәһбәри кими һазырланмаларына диггәтин зәифләмәмәси дә гејд едилир. Бу мәгсәдлә 1976/77-чи дәрс илиндән е'тибарән мөвчуд тәдрис планы даирәсиндә педагожика курсуна алава олараг «Күнү узадылмыш мәктәпләр вә группаларын ишинин тәшкили» мөвзусу дахил едилмишдир. Бу мөвзу белә бир план үзрә өјрәдилир.

1. Күнү узадылмыш мәктәпләр вә группалар, халг маарифи системиндә оиларын јери (1 с.)

2. Күнү узадылмыш группун тәрбијәчиси мүәллим вә тәрбијәчинин ишиндә гаршылыглы әләгә вә варислик. Валидејиләрлә әләгә.

Тәрбијәчинин ихтисасынын артырылмасынын формалары. (2 с.)

3. Күнү узадылмыш мәктәбдә вә группа тәдрис-тәрбијә ишләринин тәшкили: группун тәшкили вә комплектләшдирилмәси, күн режими вә группун ишинин мадди тәһизаты. (2 с.)

4. Күнү узадылмыш группа ев тапшырыгларынын јеринә јетирилмәсинин тәшкили методикасы (2 с.)

5. Күнү узадылмыш группа ушаг коллективинин һәјатынын тәшкили. (1 с.)

6. Күнү узадылмыш групп шәртииндә ушагларын сағламлығын вә физики инкишафына гарә (1 с.)

7. Тәрбијәчинин ишә һазырланмасы. Күнү узадылмыш группун ишини планлашдырилмасы вә һәһәбә алынмасы. (1 с.)

Шакирдләрин практик вәзгәләрә јијәләймәләрини тәмин етмәк мәгсәдилә өзүнүһазырланмалар үзрә ичмал тәртиби, кәзинти вә экскурсијанын кечирилмәси ишәни, тәрбијәчинин иш күнүнүн ишәни кими практик иш формасын тапшырыгларын верилмәси тәләвә едилир. «Күнү узадылмыш мәктәб вә группа ишини тәшкил мөвзусунун «Мүәллим тәрәфиндән тәлим мәшғәләләринин тәшкили вә кечирилмәси» мөвзусунда ејнә өјрәнилмәси мәсләһәт көрүләр. Бунун үчүн дикәр мөвзулар әрәзилмәш вә ушагларын иш күнүнүн узадылмыш вахтын ихтисары һәһәбә на 9 саатын верилмәси мәсләһәт көрүләр.

Шакирдләрин күнүузадылмыш группаларда тәрбијәчилијә практик һазырланмасы группун тәрбијәчиси тәрбијә ишини үзрә көмәкчиси ролунда ичтимаи-педагожи тәчрүбә, ушагларын кәзинтиси вә әрәбә вахтынын тәшкили үзрә сәһәбә мәшғәләләри, группунда рејим элементләринин мүшаһидәси дәрәләри, өзүнүһазырланманын тәшкили үзрә нүмунәви вә сынаг дәрәләри, тәрбијәчинин иш күнүнүн тәрбијәчинин иш јериндә һәһәбә тәчрүбә вә с. кими педагожи тәчрүбә нөвләриндән истифадә едилмәси процесиндә һәјәтә едилир.

Педагожика курсунда мүәллим үчүн нәзәрдә тутулмуш 18 сааты 3 сааты күнү узадылмыш группаларда мәшғәләләрини мүәллим едилмәсинә әјрылыр. Иккинчү курс шакирдләринин дәрәдәндәнхарич вә пионер иш күнүнүн үзрә өјрәрилмәсинин бир һиссәси әрәзилмәш узадылмыш группаларда кечириләр. Бу заман шакирдләр кәзинтиг экскурсијалар, ушагларын әрәбә вахтларынын тәшкил етмәк тәһизат тирмәјәнләрә көмәк кәстәрди тәрбијәчинин көмәкчиси вә с.

рәһбәри ролуну ойнайыр.

Педагожи мәктәпләрни ибтидан үзгәртүгә күзаллими, баш дәстә рәһбәри мутәхәссиси һазырлајан педагогларини шакирдләри кечиргән дәрд пионер мәшғәләсини беринчи дөрдүнчү семестрдә үзгәртүгә уздылмыш шәраитдә ушагларның экскурсиялары, кәзинтиләүгә һәм ја асудә вахтларынын тәшкисе һәср едирләр. Ики синифдәнхариш мәшғәләдән бири методик күзаллиминин, диқәри педагогик муәллиминин рәһбәрлији кечирилмәлидир. Оларда бир алтынчы семестрдә методик муәллиминин рәһбәрлији кечирилгән һәм, диқәри једдинчи семестрдә педагогика муәллиминин рәһбәрлији алтында күнү уздылмыш группа тәрбијәчинини күнүнү кечирилмәсинә һәср етилмәлидир.

Һазырлама үзрә синифдәнхариш мәшғәлә групи 8—10 һәм аһмагга үч кичик группа ајырлап кечирилр. Өзүнү һазырлама үзрә сынаг мәшғәләләрини кечирилмәсинә шакирдләр һәм сынаг дәрс кечирдикдән башламаг мәсләһәт көрүр. Бу заман шакирдләр тәрбияләрдә дәрс күнүнү биринчи јарысында дил, ријазийјат, јаху дәрәҗә фәнләр үзрә сынаг дәрс, икинчи јарысында исә һәзәр күнү уздылмыш группа өзү һазырлама планлашдырылыр. Мәшғәләләринин кечирилгән башламаздан әввәл бир синифдәнхариш мәшғәлә кечирилр. Синифдәнхариш сынаг мәшғәләсини кечиргән дәрд тәшкис едилмәли иш һәм синифдәнхариш ишләр вә ишләри тәчрүбәнин апаргән дәврүнә (үчүнчү вә дөрдүнчү семестрләрә) кечирилр.

«Тәрбијәчинини иш күнү» мөвзүсидә биркүнлүк тәчрүбә педаго-

жи тәчрүбә үчүн ајрылмыш күнләрдән бириндә күнү уздылмыш группа кечирилр. Фасиләсиз беш һәфтәлик педагожи тәчрүбә муәллимин, күнү уздылмыш груп тәрбијәчинин, баш дәстә рәһбәрини иш јериндә тәшкис олунур вә белә бир ардычыллыгга кечирилр. Илк дәрд һәфтә муәллимин иш јериндә (дәрсин, синифдәнхариш вә башга ишин кечирилмәси), бешинчи һәфтә—күнү уздылмыш группа тәрбијәчинини иш јери. Баш дәстә рәһбәринин тәчрүбәси фасиләсиз педагожи тәчрүбә дәврүндә һәфтәдә бир пионер тәдбиринә (октябрјатларын бајрамы, III-VIII синифлар үзрә пионер дәстәсинин топланышы, пионер дружинасынын тәдбирләри, пионер фәаллары вә ја дәстә рәһбәрләри илә мәшғәләләр вә с.) јөнәлдилр.

Күнү уздылмыш группа педагожи бачарыг вә вәрдишләрини формасында педагожи мәктәбдә кечирилән синифдәнхариш ишләр (дәриәкләрини, ичтиман ихтисас факултәләринини ишләри, хүсусилә «Пионер бајрагына көрә дүзләң», «Пионерија өлкәсиндә» мөвзуларда кечә-семинарларын мүнәзәм кечирилмәси вә с.) бөјүк әһәмијјәтә маликдир.

Белә тәдбирләр планы педагожи мәктәб мәзунларынын күнү уздылмыш группада ишләмәгә һазырланмалары үзрә нәзәри вә практик һазырлығыны тәмин едир, онларын ишинин кејфијјәтини јүксәлдир. Бунунла да педагожи мәктәпләр үмумтәһсил мәктәпләринин, күнү уздылмыш группада даһа да инкишаф етдирилмәси үзрә мүасир еһтијач вә тәләбләрә чаваб верир.

С. В. КРИСЛУК.

УССР Маариф Назирлији.

(«Началнаја школа», 1978, № 2.).

ТӘРКИБИ АЗӘРБАЙҖАНЛЫЛАРДАН ИБАРӘТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛ
БАЗЫРЛЫҖ СИННФЛӘРИНДӘН КӘЛМИШ УШАГЛАРЛА
КОМПЛЕКТЛӘШДИРИЛМИШ I СИННФЛӘР ҮЧҮН ПРОГРАМ
МАТЕРИАЛЫНЫН ПЛАНЛАШДИРЫЛМАСЫ

АНАЛИТИ

1978/79-чу дөрс илindən е'тибарен республикамызын 10 мәктәбиндә экспериментал һазырлыг синуфлариндән кәлими ушагларла һомплектләшдирилә 1 синуфлар фаалидәт көстөрәчәкләр. Экспериментал синуфлар һаггында кәлима думат, даһа догрус һәм синуфлардә ишин һарактери, тә'лими мазмун, әдәл әдилән нәтижәләр һаггында елми тәһлил мазмуини кәләр һәмрелариндә әриләчәкдир. Дигәр һазырлыг синуфлары һәккә экспериментал һазырлыг синуфлары арасында башлыча фәргә экспериментал синуфлардә гираәт техиниасы әләһәшә әл һазысы техиниасынн да әүрәдилмәсидир. Бу һәккә экспериментал синуфлардә ушагларын 1 синуфдә аһа диги тә'лиминә даһа мүкәммал һазырлыгларынн тә'лими етмишдир. Белә бир һазырлыг 1 синуфдә бирһәһә «Аһа диги» дәрәлиһи үзрә тә'лимә башламаға имһән верир.

ли» дәрслији үзрә тәлимә башламага имбан верир.
 Јени шәрәит үчүн програм материалныи јендән планлазидыры.
 зәрүрати мејдана чыхыр.

Мүәллимләрә төгдим етдијимиз бу планладырмә экспериментал сәләрдән тәшкил олунмуш I синифләрлә јанашы, әди һазырлыг синифләриндә сы сәбәб үзүндәсә, чап һәрфләр әвәзнә әл јазысыны ојратмиш мүәллим үчүн дә фәјдалы ола биләр.

Планлашдырма төртіб едиләркин дәрс илнин әввәлләриндә һазырла-
нифләриндән мәктәбә тәбии кечиди тәъмин етмәк, бир мүддәт мәшғәләлә-
зырлыг сифиндәки характерини сакламаг, ушаглары чох жүкләмәк
диплә мүхтәлиф экскурсиялар, нигт иккиншафы үзрә ишләр, күтләви тәд-
вә с. нәзәрдә тутулмушдур. Планлашдырманын белә төртіби ади 1 сиф-
үчүн планлашдырмада нәзәрдә тутулмуш тематиклиг принципнин (илин фән-
ләри, бајрамлар, тарихи күнләр вә с. нәзәрә алынкмасы) позулмасы, һаллар
гаршысыны алмага имкан верир. Дәрс илнин икинчи јарысындан экспери-
һазырлыг сифиндән кәлмиш биринчиләр дә дикәр биринчиләрдә ени
лашдырма әсасында тәһсил алачаглар.

Гираэт	Азәрбајҹан дили
1. Ушагларын муәллим ва јолдашлары илә керушү. В. И. Ленин, «Визит каванимиз» мевзусунда сөһбәтләр. 2. М. Сејидзадәнин «Хөшбәхт ушаглар» ше'ринин муәллим тәрәфиндә охунмасы. «Өлкәмиздә ушагларын һәҗәти» мевзусунда сөһбәт. 3. Ушагларын јәј тә'тилин һәрәдә вә нечә кечирмәләри һаггында һенәјә гуруб данышмалары. 4. «Хөшбәхт ушаглар» ше'рини, јазы тахтасында, ири кағызларда јазылмыш сөзләри чүмләр вә кәсмә әлифба илә дүзүм дөһһәсиндә дүзүлмүш сөзләри охутдурмағла ушагларын гираәт вәрдишләрини өҗрәнмәи.	Дәрсләр вә дәрс вәсәнти, онларын тифадә гәјдәләри илә танышлар. Јазы процесиндә партада әрһәм дәфтери гојмағ, гәләми тутмағ һаггында гәјдәләрин тәкрярланмасы. Кәсмә әлифба илә сөзләр дүзүш јазы тахтасында вә дәфтердә мағла һәрфләр, сөзләр, чүмләр һаггында јазы вәрдишләриндәки әрһәм әшкәра чыхармағ.

1. Ч. Мәммәдов. «Октјабрјат маһны».
2. Тәбиғәтә экскурсија
3. Экскурсијаны јекунлашдырмаг. Тәбиғәт вә инсанларын әмәји үзәриндә апармаг гәјдасыны баша сал-
дырмаг.
4. М. Сејидзаде. «Хошбәхт ушаг».
5. Ше'рин әзбәр өјрәнилмәси, ифадәли әһәмәси вә нитг инкишафы үзрә иш.
6. Б. Һәсәнов. «Октјабрјат улду».
7. Октјабрјат гәвуналары.
8. Октјабрјатларын һәјәти вә мәш-
һәһәтигә аид бәдһи парчаларын мү-
һәм тәрәфиндән охунмасы.
9. «Достлар».
10. Адсыз һәнајә (сөһ. 9).
11. Л. Толстој. «Иян јолдаш».
12. Һәкајәнин јыгчам нағыл едилмә-
си. Јолдашлыға аид мүсаһибә. Нитг ин-
кишафы үзрә иш.
13. Л. Толстој. «Ата вә оғуллары».
14. Л. Толстојун һәкајәсинә бәһзәр
һәкајәләрин охунмасы, нағылларын (мү-
саһибә, «Турп») нағыл едилмәси, «Күч
һәрликдәдир» аталар сөзүнүн маһијә-
тинин ушаглаға баша салынмасы.
15. Л. Толстој. Сынмыш финчан».
16. Тәбиғәтә экскурсија
17. «Мешә ағачлары» мөвзусунда
экскурсија дәрси.
18. Октјабрјатларын һәјәти һаггында
әһәмәт һәчмһи, марағлы бәдһи парчала-
рын охунмасы.
19. «Октјабрјатлар» мөвзусуна һәср
оһунмуш үмумиләшдирәчи дәрс.
20. М. Сејидзаде. «Пајыз кәләндә».
21. Ше'рин әзбәрдән ифадәли охун-
масы вә нитг инкишафы үзрә иш.
22. «Пајыз».
23. Пајыз аид башға һәкајә вә ше'р-
ләрин охунмасы. Пајызин башлыча әлә-
мәтләринин баша салынмасы. Нитг ин-
кишафы үзрә иш.

Шакирдләрин јазыда јол вердикләри
һәсәнлары изаһ едиб өјрәтмәк.

Тәбиғәтә экскурсија

Мүшаһидәнин нәтичәләрини «Мүша-
һидә күндәлији»ндә вә синиф «Һава
тәғвими»ндә гәјд етмәк гәјдасыны өј-
рәтмәк.

Шакирдләрин јазыда јол вердикләри
каллиграфик гүсурлар үзәриндә иш.

«Хошбәхт ушаглар» ше'ринин үзүм-
дән көчүрүлмәси.

Каллиграфик чалышма: и. Чалышма
1—3.

Каллиграфик чалышма: ш. Чүмлө вә
сөзә аид чалышмалар.

Каллиграфик чалышма: и, ш. Чүмлө
вә сөзә аид чалышмалар.

Каллиграфик чалышма: г, ғ. Чалыш-
ма 4—6.

Каллиграфик чалышма: и, т. Сөсләр
вә һәрфләрин фәргләндирилмәсинә аид
чалышмалар.

Каллиграфик чалышма: г, т. Сөсләр
вә һәрфләрин фәргләндирилмәсинә аид
чалышмалар.

Каллиграфик чалышма. Чалышма
7—9.

Каллиграфик чалышма: һ, н. Кечмиш
дәрсдәки чалышмалара бәһзәр чалыш-
малар.

Каллиграфик чалышма: р. Кечмиш
дәрсдәки чалышмалара бәһзәр чалыш-
малар.

Каллиграфик чалышмалар: һ, р.
Кечмиш дәрсдәки чалышмалара бәһ-
зәр чалышмалар.

Тәбиғәтә экскурсија

Экскурсијадан кәтирилмиш мате-
риал әсасында һербаринин тәртиби.

Каллиграфик чалышма: ј.
«Сынмыш финчан» һәкајәсинин үзүм-
дән көчүрүлмәси.

Каллиграфик чалышма: у.

Шакирдләрин билијинин јохланмасы.

Каллиграфик чалышма: у, ү.

Чалышма 10—13.

Каллиграфик чалышма: л.

Ифадә.

Каллиграфик чалышма: м.

Кечмиш дәрсдәки чалышмалара бәһ-
зәр чалышма.

Каллиграфик чалышма: л, м.

Кечмиш дәрсдәки чалышмалара бәһ-
зәр чалышмалар.

28. Тарлаја, диррија екскурсија.
29. «Төрөвөз биткиләри» мөвзусунда
ышја дәрси.
30. Р. Әфәндијев. «Дурналар».
31. Ше'рин өзбөрдән ифәдәли охунма-
сы, нитг инкишафы үзрә иш.
32. Ән җахшы ше'р охумаг үзрә мүсә-
һибә.
33. А. Шаиг. «Кечи».
34. Ше'рин өзбөрдән ифәдәли охун-
масы, нитг инкишафы үзрә иш.
35. Ед һејванлары һаггында башга
китабчаларын, бәди парчаларын охун-
масы.
36. «Түлкү вә сәрчә».
37. Тәмсилий идеја мәзмунунун төһ-
лиди, буна бәһзәр башга әсәрләрин
охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.
38. Тәбиәтә екскурсија
39. Екскурсијаның җекуплашдырыл-
масы.
40. А. Шаиг. «Ушаг вә довшан».
41. Ше'рин өзбөрдән ифәдәли охун-
масы, нитг инкишафы үзрә иш.
42. Т. Мүтәllibов. «Кәһч бағбанлар».
43. Ше'рин өзбөрдән ифәдәли охун-
масы, нитг инкишафы үзрә иш.
44. «Пајыз» мөвзусуна һәср олунмуш
үмүмиләшдиреһи дәрси.
45. Т. Мүтәllibов. «Бәхтәвәр ушаг-
лар».
46. Ше'рин өзбөрдән ифәдәли охунма-
сы нитг инкишафы үзрә иш.
47. Совет ушагларының хәшбәхт һәја-
тындан бәһс едән бәди парчаларын
охунмасы, нитг инкишафы үзрә иш.
48. Әлкәмиздә ушагларын һәјаатыны
әкс етдирән фотопәкилләр вә откритка-
лардан албомун төртиби.
49. «Вәтән».
50. Вәтәнимиз һаггында әлавә мәлу-
матын верилмәси вә бәди парчаларын
охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.
51. «Москвә».
52. Вәтәнимиз, Москва, Азәрбајҗан,
Бақыа аид топланмыш шәкилләрлә фо-
томонтаж төртиб етмәк.
53. «Догма вәтәнимиз» мөвзусунда
сәһәрчија һазырлыг.
54. «Догма вәтәнимиз» мөвзусунда
сәһәрчик.
- Октябрјат сырларына гәбул.

- Тарлаја, диррија екскурсија.
- «Төрөвөз» мөвзусунда тематик дү-
тин төртиби.
- Каллиграфик чалышма: о, ө.
- Чалышма: 10—11.
- Каллиграфик чалышма: а.
- Чалышма: 12—13.
- Каллиграфик чалышма: о, ө, а.
- Ифәдә.
- Каллиграфик чалышма: б.
- Шакирдләрин библијинин јохланмасы.
- Каллиграфик чалышма: в.
- Чалышма: 14—15.
- Каллиграфик чалышма: б, в.
- Чалышма 16—17.
- Каллиграфик чалышма: ф.
- Чалышма: 18—20.
- Каллиграфик чалышма: д.
- Чалышма 21—22.
- Тәбиәтә екскурсија.
- Екскурсија әсасында мүәллимниң
мәји илә ишә.
- Каллиграфик чалышма: с.
- Ишанын төһлиди.
- Чалышма 23—25.
- Каллиграфик чалышма: е.
- Чалышма 26—27.
- Каллиграфик чалышма: с, е.
- Ифәдә.
- Каллиграфик чалышма: ә.
- Шакирдләрин библијинин јохланмасы.
- Каллиграфик чалышма: з.
- Пајыз аид мүшәһидәләрин үмүм-
ләшдирилмәси.
- Каллиграфик чалышма: ә, з.
- Мүшәһидәләр әсасында «Пајыз»
зусунда ишә.
- Каллиграфик чалышма: х.
- Ишанын төһлиди.
- Каллиграфик чалышма: ж.
- Чалышма 28—29.
- Каллиграфик чалышма х, ж.
- Ифәдә.
- Каллиграфик чалышма: ч.
- Чалышма: 30—32.
- Каллиграфик чалышма: ч.
- Кечмиш дәрсдәки чалышмалар
зәр чалышмалар.
- Каллиграфик чалышма: к.
- Чалышма: 33—34.
- Каллиграфик чалышма: к.
- Чалышма: 35—36.
- Каллиграфик чалышма: к, к.
- Кечмиш дәрсдәки чалышмалар
зәр чалышмалар.
- Каллиграфик чалышма: и, ш.
- Шәкил үзрә ишә.

1. А. Бабајев. «Бизим төзө гончу-
масы». Нитг инкишафы үзрө иш.

Каллиграфик чалышма: г, г.
Иншанын төһлиги.

Каллиграфик чалышма: п, н.

57. Мөнтөбин јерлөшдиги күчөјө (шөһөрө, көндө) экскурсия.

1. «Сөмөч һамыдан күчлүдүр».

Каллиграфик чалышма: т, һ.
Чалышма: 37—38.

2. Мөнтөбдө истифаде олуан, инсан-
ларны јуукүллөшдирен машин-
да кыттада мүсаһибө.

Каллиграфик чалышма: ј, р.
Чалышма: 39—41.

3. «Кечмишдө вө инди».

Каллиграфик чалышма: у, ү.
Чалышма: 42—43.

4. «Кечмишдө вө инди».

Каллиграфик чалышма: л, м.
Чалышма: 44—45.

5. Шөһөрин (рајонун, көндин, гөсөбөнин) халг төсөртүрүзаты, мәденијјети,
мәшһәти илә таныш олмаг мәгсәдилә экскурсия.

Каллиграфик чалышма: о, ө.
Шакирдларин билијинин јохланмасы.

6. Ады-санлы әмәи адамлары һаг-
гында сәһбәт, кичик бәдди парчаларын
инкишафы. Нитг инкишафы үзрө иш.

Каллиграфик чалышма: а, б.
Чалышма: 46—48.

7. Көһәгларын сечдикләри китаблар-
да берини охунмасы.

Каллиграфик чалышма: в, д.
Чалышма: 49—50.

8. «Көһәгчин» журналынын охунма-
сы.

Тәбиәтә экскурсия.

9. Тәбиәтә экскурсия.

Мөзәл вө тәмиз јазмаг үзрө мүсаһи-
бә.

10. Тәбиәтә экскурсия.

Каллиграфик чалышма: ф.
Ифаде.

11. «Тәјјарәдә».

Каллиграфик чалышма: с, е.
Мүшаһидәләр әсасында инша.

12. «Тәјјарәдә».

Каллиграфик чалышма: ә, з.
Чалышма: 51—52.

13. «Мәи дә јарадым».

Каллиграфик чалышма: х, ж.
Чалышма: 53—54.

14. Шөһөрин охунмасы. Нитг инкиша-
фы үзрө иш.

Каллиграфик чалышма: ч, ч.

15. «Метро».

Шакирдларин билијинин јохланмасы.
Каллиграфик чалышма: к, к.

16. «Метро».

Кечмиш дөрсдәки чалышмалара бәи-
зәр чалышмалар.

17. «Бизим көнд».

Каллиграфик чалышма: и, ш, г.
Чалышма: 55—56.

18. «Бизим көнд».

Каллиграфик чалышма: н, п, т.
Чалышма: 57—58.

19. Г. Јурмик. «Исти шитиллик».

Каллиграфик чалышма: һ, р, ј.

20. Г. Јурмик. «Исти шитиллик».

Кечмиш дөрсдәки чалышмалара бәи-
зәр чалышмалар.

21. М. Сејидзаде. «Улдузлара кедәр-
мә».

Каллиграфик чалышма: у, ү.
Ифаде.

22. Шөһөрин охунмасы, космосун фәт-
һә кыттада сәдә мүсаһибә. Нитг инки-
шафы үзрө иш.

Каллиграфик чалышма: л, м.
Чалышма: 59—61.

23. Космос һаггында мүсаһибә.

Каллиграфик чалышма: о, ө, а.
Шакирдларин билијинин јохланмасы.

24. Космос вө космонавтлар һаггында
мүсаһибә.

Каллиграфик чалышма: б, в.
Шөһил үзрө инша.

25. «Көһәгчин» журналынын охунма-
сы.

Каллиграфик чалышма: д, ф.
Иншанын төһлиги.

26. Тәбиәтә экскурсия.

Каллиграфик чалышма: с, е.
Шакирдларин нәмәји илә космонавт-
лара аид әлбөм тәртиб етмәк.

27. Экскурсиянын јекунлашдырыл-
масы.

Тәбиәтә экскурсия.

28. Т. Елчин. «Бил-билиш нөгмәси».

Каллиграфик чалышма: ә, з.
Мүшаһидә әсасында инша.

29. Шөһөрин өзбәр өјрәнилмәси. Нитг
инкишафы үзрө иш.

Каллиграфик чалышма: х, ж.
Иншанын төһлиги.

Каллиграфик чалышма: ч, ч.
Чалышма: 62—64.

87. Ән жахшы ше'р охумаг үзрә мұса-
һиба.

88. «Вәтән» мавзусуна һәср олунмуш
үмүмләндиричи дәрс.

89. Ғышын аламетләри үзәриндә мұ-
шаһидәләр.

90. А. Сәһһәт. «Ғыш».

91. «Илк гар».

92. Нитг инкишафы үзрә иш.

93. Тәбиғәтә экскурсия.

94. Экскурсияның йекунлашдырылма-
сы.

95. Јени ил шәилијинә һазырлыг.

96. Т. Мүтәllibов. «Шән јолка».

97. Јени ил бајрамына һазырлығын
јекунлашдырылмасы.

Каллиграфик чалышма: к, к.

Шакирдләрин билијинин јохлаштырылмасы.

Каллиграфик чалышма:

(Шакирдләрин ән чох чәтинләш-
дикләри саһәјә диггәт верилер).

Сөзләрдә ба'зи самитләрин јазылы-
на аид чалышмалар.

Каллиграфик чалышма.

Ифадә.

Каллиграфик чалышма.

Сөзләрин сәтирдән сәтрә кәчир-
синә аид чалышмалар.

Каллиграфик чалышма.

Сөзләрин һечалара ајрылмасын
чалышмалар.

Каллиграфик чалышма.

Чалышма: 65—67.

Тәбиғәтә экскурсия.

Каллиграфик чалышма.

Чалышма: 68—70.

Каллиграфик чалышма.

Ишпа.

Каллиграфик чалышма.

Ишпанын тәһлили.

Каллиграфик чалышмалар.

Дәрс илиини биринчи јары-
кунлашдырылмасы.

Тәртиб едәиләр: А. РӘҒИПОВ
М. МӘММӘДОВ

РИЈАЗИЈАТ

Эксперимент һазырлыг синифләриндә ријазиијат програмында бир
дәјишклик едилмишдир. I синифдә һәммин дәјишклик нәзәрә алынмазса,
тәкрара јол вериләр вә тә'лим ушаглар үчүн марағсыз олар. Она корә дә
планлашдырманын I рүбүндә мурәјјәт дәјишклик апарылды. II, III, IV
дә исә иш мәчмуәнин 1976-чы ил 3-чү нөмрәсиндә верилмиш планла-
шдырылмасында тәшкил едилмәлидир.

Һазырлыг синифиндә кечиләнләрин тәкрары (14 саат)

1. Әшјаларын рәнкинә, елчүләринә вә фәзадакы вәзијјәтинә корә фә-
лирләнмәси.

2. Әшјалар группуну, һәр бир әшјаны, бүтүн әшјалар вә әшјалар груп-
пуну һәр бир әшјаны көстәрмәји бачармаг.

3. Әшјанын фәзада гаршылыгылы вәзијјәти (јухарыда, ашағыда,
үстүндә, керидә вә с.).

4. Әшјалары сајмаг. «Чохдур», «аздыр», «бәрабәрдир», «о
«нечәдир» вә с. мүнәсибәтләри.

5. «һүндүрдүр», «алчагдыр», «узундур», «гысадыр», «енидир»,
«назиндир», «галындыр», «дәриндир», «дајаздыр» вә с. мүнәсибәтләри.

6. Әшјаларын вә кәмијјәтләрин хассәләринә корә мутајисәси. «Тә»,
«тез» «кеч», «даһа кеч», «даһа сонра», «сонра», «бир аз сола», «бир
«јухарыда», «ашағыда», «сондан сонра», «әввәлчә» вә с. мүнәсибәтләри.

7—8. Дүз хәтти әјри хәтти, дүз хәтт парчасыны, чохбучаглыны,
чугаглыны, дүзбучаглыны, квадраты көстәрмәклә онун тәрәфләрини,
ни вә бучагларыны сајмаг) бир-бириндән ајырмаг вә тәсвир етмәји бачар-
маг.

9. 1, 2, 3, 4, 5 әдәдләри. Әдәдләрин мутајисәси, бәјүк «>»,
«<» вә бәрабәр «=» ишарәләри.

10. 1, 2, 3, 4, 5 әдәдләри. 2, 3, 4, 5, әдәдләриниң әмәлә кәлмәси
«—» ишарәләри)

11. 5 даирәсиндә әдәдләрин тәркиби. 5. әдәдин өзүндән әввәл
әдәдләрдә мутајисә етмәк.

12. Мәсәлә və onun hissələri haqqında biliklərin möhkəmləndirilməsi.
13. 6—10 ədədlərin yazılması və nəçə alınması haqqında biliklərin möhkəmləndirilməsi.
14. 1—10 ədədlərin və «0» ədədinin nəmрələnməsiyə aid biliklərin möhkəmləndirilməsi. (Bu mövzuların təkrarında 1 sinif riyaziyyat dərsliyindən tapşırıqlar üçün olan (1 sinifdə riyaziyyat) vəsaitdən istifadə etmək).
15. Xırda pullarla tanışlıq (1, 2, 3, və 5 gəpəlik üzərində işini anlamaq).
16. Parçaların ölçüsü. Santimetr.
17. 1-ni üstə kəlmək və çıxmaq № 1—2.
18. 1-ləri üstə kəlməyə və çıxmağa aid biliklərin möhkəmləndirilməsi № 1—3).
- 19—20. 1-ni üstə kəlmək və 1-ni çıxmaq üzrə gəzənilmiş biliklərin möhkəmləndirilməsi.
21. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq № 1—2.
22. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq № 1—3.
23. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq № 1—5.
24. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq № 1—5.
25. Toplanan və çəm aılaşmaları ilə tanışlıq (№ 1—5).
26. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq. 1-ni və 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq üzrə gəzənilmiş möhkəmləndirilməsi № 1—5.
27. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq. 2 ədədini üstə kəlmək və çıxmaq cədvəlini tərtib etmək № 1—3.
- 28—29. 2-ni üstə kəlmək və çıxmaq üzrə gəzənilmiş biliklərin möhkəmləndirilməsi.
30. Joxlama yazı işi № 1.
31. Joxlama yazı işinin təhliyi.
- 32—33—34. Kəçilmiş materialları möhkəmləndirmək məqsədilə çəkilmiş həlli. Bu materialı müəllimlər üçün vəsaitdən (1-ci sinifdə riyaziyyat, səh. 112—116) kətürmək olar.
35. 3-ü üstə kəlmək və çıxmaq bəçarığı ilə tanışlıq. № 1—3.
36. 3-ü üstə kəlmək və çıxmaq bəçarığıнын möhkəmləndirilməsi № 1—6.
37. 3 artıрмаq və 3 azaltmaq № 1—5.
38. 3-ü üstə kəlmək və 3-ü çıxmaq cədvəlini düzəltmək № 1—4.
39. 3-ü üstə kəlmək və 3-ü çıxmaq üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi № 1—5.
40. 3-ü üstə kəlmək və çıxmaq (Ədədi bir nəçə vahid artıрмаğa (azaltmağa) aid məsələ nөvləri ilə tanış olmaq № 1—4).
- 41—42—43. 1, 2, 3 ədədlərinin üstə kəlmək və çıxmağa aid misal və məsələləri üzrə bilikləri möhkəmləndirmək.
44. 4-ü üstə kəlmək və çıxmaq quruluşu ilə tanışlıq № 1—7.
45. 4-ü üstə kəlmək və çıxmaq cədvəlini tərtib etmək № 1—3.
46. Kəçilənlərin təkrarlanması.
- 47—48. 1, 2, 3, 4 ədədlərinin üstə kəlməyə və çıxmağa aid misallar həlli bəçarığıнын və ədədlərin tərtibinin uğun hallarına dair bilikləri möhkəmləndirmək.
- 49—50. 1, 2, 3, 4 ədədlərinin üstə kəlməyə və çıxmağa aid məsələlər həlli bəçarığıнын, ifadəni və ədədi ölçüyə etmək bəçarığıнын möhkəmləndirilməsi.
51. Joxlama yazı işi: № 2.
52. Joxlama yazı işinin təhliyi.
- 53, 54, 55. Təkrar.

Тəртиб еdəни: З. ОСМАНОВ.

ТƏРКИБИ АЗƏРБАЈЧАНЛИЛАРДАН ИБАРƏТ НАЗИРЛИК SINIFLƏRINDƏN KƏLMİŞ UŞAĞЛАРЛА КОМПЛЕКТЛƏШДИРИЛМİŞ I SINIFLƏR ÜÇÜN АНА ДИЛИНДƏN ПРОГРАМ МАТЕРИАЛИНЫН ПЛАНЛАШДИРЫЛМАСЫ

1978—79-cu dərəcəli vəli vəli dərəcəli respublikamızın 125 məktəbinin hər birində I siniflərdən biri hazırlyq siniflərindən kəlmə uşaqlarla təkmilləşdirilir. Məlum olduğı kimi, həmin uşaqlar hazırlyq siniflərində

интг инкишафы вә үмуми һазырлыгга јанашы охумагы вә јазмагы да өјрәнишләр. Ләкин һазырлыг синифләриндә 6 јашлыларла әлифба тәлиминин тарантери I синифдәкиндән хәјли фәргләнмишдир. Белә ки, 6 јашлылар сәс—һәрф һәмчигини һеча тәркиби садә, асан олан сөzlәр садә чүмләр, кичик һәмчиг мәтиләр үзәриндә ишләмәли олмуш, јазы мәшгәләләриндә програм үзрә јалпы чап һәрфләрлә јазмагы өјрәнишләр. Һәр һалда олар савад тәлими курсунг кечмишләр. Белә бир шәрәитдә ушагларын I синифдә охумага әлифба тәлиминдән башламалары, шүбһәсиз ки, мәгсәдәмүвафиг дејил. Оларын тәјрибә «Әлифба» дәрслији үзрә охумалары тәлими марагсыз, мәһәсиз бир шәјә чевирә биләр. Она кәрә дә I синифдә ушагларын имканларыны нәзәрә алмаг, дәрс илини илк күнүндә «Ана дили» дәрслији үзрә фәалијәтә башламаг мәсләһәт кәрулдүр. Ләкин бурада мүәјјән чәтинликләр мејдана чыхыр. Белә ки, ушагларын бир гисм кишәјәт гәдәр гираәт техникасына јијәләнимәмиш олурлар. Бу исә оларын «Ана дили» дәрслијиндәки материаллары охумаларына, гаврамаларына, мүстәгил билик әлдә етмәләринә имкан вермир. Ушагларын чап һәрфләрлә јазмаг алышмаларынын мүсбәт чәһәтләри илә јанашы, һәлә әл јазысы илә јазә билмәләри тәлим процесини хәјли чәтинләшдирир. Мүәллимләрә көмәк мәгсәдәлә I синифләр үчүн мөвчуд планлашдырмада мүәјјән дәјишиклик апармагы ләзәм билдик. Бунула белә бә'зи мүстәсналыглары да нәзәрдән гачырмаг олмаз: 1) Һазырлыг синифләриндә шакирдләри јалпыз бир нечә һәрфлә таныш едән, оларә кишәјәт гәдәр гираәт техникасы верә билмәјән мүәллимләр әлифба тәлиминдән башламалы, имкан дахилиндә ону нисбәтән гыса мүддәтдә баша чатдырмагыдырлар. 2) Гираәт техникасы, әсасән нормал кетмиш синифләрдән кәлән ушагларын гираәтиндәки бә'зи нәгсанлар үзәриндә дәрс илини әввәлләриндә (лазым кәләрсә, I рүбүн ахырынадәк) мүнтәзәм иш апарылмалыдыр. 3) Һазырлыг синифләриндә гираәт техникасы илә јанашы әл јазысыны да мүһәммәл өјрәтмиш мүәллимләр експериментал синифләрдән кәлмиш ушагларла комплентләшдирилмиш I синифләр үчүн ана дилиндән програм материалларынын планлашдырмагында истифадә едә биләрләр. 4) Әл јазысы үзрә вәрдишләр һәрфләри «Әлифба» дәрслијиндәки ардычыллыгына мүвафиг, «Јазы нүмунәләри» әсасында верилмәлидир. Шакирдләр әл јазысы үзрә ләзими вәрдишләрә јијәләнишдән «Ана дили» дәрслијиндәки јазылы чалышмаларын бә'зиләри синиф кәсмә әлифбасынын көмәји илә, бә'зиләри (бир нечә сөзүн јазылмасыны тәләб едән чалышмалар) чап һәрфләрилә, галаңлары исә кишәјәт јеринә јетирилмәлидир. Зәрурә һалларда мүәллим өзү мүвафиг чалышма һазырламалыдыр.

Планлашдырмада нәзәрдә тутулмуш чалышмалар бир дәрс үчүн чох олдуғи мүәллим даһа самаралилиләрини сечмәлидир.

5) Јазы дәрсләриндә каллиграфја вәзифәләри илә јанашы имла вә диктә јазылы чалышмалар да верилтир. Илк дәрсләр үчүн верилмиш сөzlәр азлыг едәрсә, мүәллим әләвә материал верә биләр. Соңралар исә јалпыз имлаларын нәгәјд едилтир. Мәтиләри мүәллим «Имла мәчмүәси»нин I синиф үчүн нәзәрдә тутулмуш бөлмәсиндән кәтүрмәлидир.

Програм материаллары планлашдырыларкән ушагларын јаш хүсусијәтләри дә нәзәрә алынмыш, мәзmunча чәтин, марагсыз, һәмчиг ири мәтиләрин истисары һесабына програм материаллары хәјли јүнүсләшдирилмишдир.

Гираәт	Азәрбајҹан дили
1. Ушагларын мүәллимлә, јолдашлары илә көрүшү. В. И. Ленин, «Бизим вәтенимиз», «Өлкәмиздә ушагларын һәјаты» мөвзусунда сөһбәт.	
2. Ушагларын гираәт техникасы үзрә һазырлыгынын, јај тәтилиндән соңра баш верән дәјишикликләрини өјрәнилмәси.	Ушагларын чап һәрфләрлә јазы техникасы саһәсиндәки һазырлыгын өјрәнилмәси.
3. Ушагларын гираәт техникасынын тәкмилләндирилмәси үзрә иш: јазы тахтасында кәсмә әлифба илә дүзүлмүш, јазы тахтасында вә ја кағызда чап һәрфләрлә јазылмыш сөzlәрин охунмасы.	Ушагларын кәсмә әлифба илә сөzlәр дүзмәләри. Чап һәрфләрлә сөzlәрин јазылмасы.
4. Ушагларын гираәт техникасынын тәкмилләндирилмәси үзрә нечмин дәрсдәки кими мәшг.	Һәрфләрин дүз хәтләрдән ибарәт шәкилләринин јазылмасы үзрә мәшг.

1. Гирает техникасынын төкмиллеш-
тирилмеси үзрә мәшг.

2. Ташларын билдикләри ше'рләри өз-
гәргәликләри.

3. Гирает техникасынын төкмиллеш-
тирилмеси үзрә мәшг. Ушагларын бил-
дикләри нагыллары данымалары.

4. Гирает техникасынын төкмиллеш-
тирилмеси үзрә мәшг. Охунмуш һекајәнин
мәзмунун нагыл едилмәси.

5. Мүшәһидә күндәлија илә танышлыг. Мүшәһидәләрин апарылмасы
ишләргәликләри өйрәдилмәси.

6. Гирает техникасынын төкмиллеш-
тирилмеси үзрә мәшг. Шәкил үзрә һекајә
мәзмунун нагыллары үзрә мәшг.

7. Гирает техникасынын төкмиллеш-
тирилмеси үзрә мәшг. Ушагларын ја-
дидләри һарада вә нечә кечирмәләри
һекајә гуруб нагыл етмәләри.

8. Ч. Мәммадов. «Октјабрјат маһ-
ишә».

9. Б. һәсәнов. «Октјабрјат улдузу».

10. Нитг икиншафы үзрә иш: нитг
ишләринин дүзәлдилмәси, дүгәт
ишләринин сәкинләшдирилмәси, раби-
иш нитг икиншафы. «Октјабрјат ул-
дузу» ше'ринин өзбәр өйрәнилмәси үзрә
иш.

11. Октјабрјат гәнуиләри һаггында
иш вә оиларын өйрәдилмәси.

12. Л. Толстој. «Ики јолдаш».

13. Табиәтә (мәшәјә, баға, парка, су һөвзәсинә, даға, чөлә) экскурсија.

14. Јолдашлыға вә достлуға анд кичин
иш һекајәнин охунмасы вә нагыл
едилмәси.

15. «Достлар».

16. «Достлар» һекајәсинин идеја мәз-
мунун тәһлил и гирает техникасынын
төкмилләшдирилмәси, нитг икиншафы
иш.

17. Нитг икиншафы үзрә иш.

18. Л. Толстој. «Ата вә огуллары».

19. Һекајәнин идеја мәзмунунун тәһ-
лил и гирает техникасынын төкмилләш-
тирилмәси, нитг икиншафы үзрә иш.

Һәрфләрин овал, јарымовал вә илһәк-
ләрдән ибарәт элементләринин јазылма-
сы үзрә мәшг.

а һәрфи. «Јазы нүмунәләри». 4-чү
сәһифәдән «Әлифба»нын 9-чу сәһифәси
үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын кө-
чүрүлмәси.

и, а һәрфләри. «Јазы нүмунәләри». 4-чү
сәһифәдән «Әлифба»нын 10-чу сә-
һифәси үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалын көчүрүлмәси. Ана сөзүнүн ја-
зылмасы.

т, Т һәрфи. «Јазы нүмунәләри» 4-чү
сәһифәдән «Әлифба»нын 11-чи сәһифәси
үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын кө-
чүрүлмәси.

Ана, ата сөзләринин јазылмасы.

у, У һәрфләри. «Јазы нүмунәләри». 5-чи
сәһифәдән «Әлифба»нын нәзәрдә
тутулмуш материалын көчүрүлмәси.

Ун, тут, Туту сөзләринин јазылмасы.

д һәрфи. «Јазы нүмунәләри». 5-чи
сәһифәдән «Әлифба»нын 13-чү сәһифәси
үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын кө-
чүрүлмәси.

Имла: а, и, т, Т, у, И, д.

р һәрфи. 5-чи сәһифәдән 14-чү сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш мәтнин кө-
чүрүлмәси. Имла: ра, ру, дур, Тура, Ту-
ран.

У һәрфи. 5-чи сәһифәдән 15-чи сәһифә
үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын кө-
чүрүлмәси.

Имла: дары, нар, тар, тор, Ура.

Кечмиш дәрәдә өйрәнилмиш һәрф үз-
рә мәшг. Чалышма 1—3.

ы, А һәрфләри. 6-чы сәһифәдән 16-чы
сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалын көчүрүлмәси.

Имла: ары, дары, нар, нарын, ат,
аты, атыр.

у һәрфи. 6-чы сәһифәдән 17-чи сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын
көчүрүлмәси.

Имла: Ата нары ат, Ата нары атыр.
Кечмиш дәрәдә өйрәнилмиш һәрф-
ләр үзрә мәшг. Чалышма 4—6.

о, О һәрфи. 6-чы сәһифәдән 18-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалын көчүрүлмәси.

Јаддаш үзрә имла. от, од, он, дон.
Кечмиш дәрәдә өйрәнилмиш һәрфләр
үзрә мәшг.

Чалышма 7—9.

о һәрфи. 6-чы сәһифәдән 19-чу сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын
көчүрүлмәси.

Јазы тахтасындан көчүрмә: от, тор,
отар, орду.

ј, һәрфи. 7-чи сәһифәдән 20 сәһифә
үчүн тутулмуш материалын көчүрүлмә-
си. Кәсмә әлифба илә дүзүлмүш а), ја),
та), ојуи, ојаи сөзләринин јазылмасы.

23. Тәбиғәтә экскурсия.
24. Тәбиғәтә экскурсияның йекунлашдырылмасы. Һекајә гуруб һағыл етмәк. Һәрбарияһи һазырланмасы.
25. Л. Толстой. «Сынмыш финчан».
26. Һекајә үзрә иш. Она бәһзәр һади-сәләрин һағыл едилмәси. Нитг инкиша-фы үзрә иш.
27. М. Сәјидзәдә. «Пајыз кәләндә».
28. Ше'рин әзбәрдән ифәдәли охунма-сы вә нитг инкишафы үзрә иш.
29. «Пајыз».
30. Пајыз һағыһида бәһгә һекајәлә-рин охунмасы тапмачаларың әјрәһилмә-си, нитг инкишафы үзрә иш.
31. Р. Әфәндијев. «Дурһалар».
32. Ше'рин әзбәрдән ифәдәли охунма-сы. Көчәри гушлар һағыһида мүсәһибә. Нитг инкишафы үзрә ишләр.
33. Тәбиғәтә экскурсия.
34. Екскурсияның йекунлашдырыл-масы.
35. А. Шанг. «Кеч».
36. Ше'рин әзбәрдән ифәдәли охун-масы. Ея һејванлары һағыһида мүсәһи-бә. Нитг инкишафы үзрә ишләр.
37. «Түлкү вә сөрчә».
38. Тәмсияһи төһлиһи. Роллар үзрә гираәт вә һағыл едилмәси. Нитг инки-шафы үзрә иш.
39. А. Шанг. «Ушаг вә довшан».
40. Ше'рин әзбәрдән ифәдәли охунма-сы. Роллар үзрә гираәт. Нитг инкиша-фы үзрә иш.
41. Тәбиғәт үзәриндә мүһәһидәләрин йекунлашдырылмасы.
42. Т. Мүтәһлибов. «Көнч бағбан-лар».
- Тәбиғәтә экскурсия
- Ј һәрфи. 7-чи сәһифәдән 21-чи сәһи-фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын көчүрүлмәси.
- Имла: ајы, Ајна, ју, јујун, јујун-ојун, ојна, ојнајыр.
- Л, л һәрфи. 7-чи сәһифәдән 22-чи сәһи-фә үчүн нәзәрдә тутулмуш матери-алын көчүрүлмәси.
- Имла: ал, тала, тула, Алтај, алып, ан-ды, долур.
- Л, Л, Ј һәрфләри. 7-чи сәһифәдән 23-чу сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш ма-териалын көчүрүлмәси.
- Имла: ал, нал, ала, тала, јал, јал-долу.
- Өјрәһилмиш һәрфләр үзрә мәһг.
- Чалышма 10—11.
- Ш, ш һәрфи. 8-чи сәһифәдән 24-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш ма-териалын көчүрүлмәси.
- Имла: јаш, аш, шар, шор, Јашар, шаш.
- Өјрәһилмиш һәрфләр үзрә мәһг.
- Чалышма: 12—13.
- Ј, Ш, һәрфләри. 8-чи сәһифәдән 25-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш матери-алын көчүрүлмәси.
- Имла: Јашар, јолдаш, шарлар, Јашар-одун јарыр.
- Өјрәһилмиш һәрфләр үзрә мәһг.
- Чалышма: 14—15.
- Тәбиғәтә экскурсия.
- С, с һәрфи. 8-чи сәһифәдән 26-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш ма-териалын көчүрүлмәси.
- Имла: ас, саат, сары, сыра, сон, сә-ра, Сона.
- С, с, Ш, ш һәрфләри. 8-чи сәһифәдән 27-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын көчүрүлмәси. Кечмиш һәрф-ләр дәһрәсиндә беш сөзүн мүстәһиз я-зылмасы.
- Өјрәһилмиш һәрфләр үзрә мәһг.
- Чалышма: 16—17.
- 9-чу сәһифәдән 22-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын көчүрүл-мәси.
- Имла: Алты-једди сөзүн мүәһдәһи диктәси илә јазылмасы.
- Д һәрфи. 9-чу сәһифәдән 29-чу сәһи-фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын көчүрүлмәси.
- Имла: Сона илә Јашар јолдашлар.
- Онлар тутун алтында ојнајырлар.
- Өјрәһилмиш һәрфләр үзрә мәһг.
- Чалышма 18—20.
- Өјрәһилмиш һәрфләр үзрә мәһг.
- Чалышма 21—22.
- Х, х һәрфи. 9-чу сәһифәдән 30-чу сәһи-фә үчүн нәзәрдә тутулмуш матери-алын көчүрүлмәси. Беш-алты сөзүн кү-тәһи јазылмасы.
- х, Х, Д, һәрфләри. 9-чу сәһифәдән 31-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш

«Шәрип» әзбәрден нфадәли охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.
«Тәбиғәт» экскурсия.

«Шәрип ағачлары» мөвзусунда

«Тәбиғәт» әзбәр охун горунмасы һагтын-
мәһәһәт мұһафиг материалларын
Нитг инкишафы үзрә мәһәт.
«Тәбиғәт» Муталлибов, «Бахтәвәр ушаг-
лары»

«Шәрип» әзбәр өйрәнилмәси. Нитг
инкишафы үзрә иш.

«Тәбиғәт».

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.
Нитг инкишафы үзрә иш. Ушагларын
сыраларына кечмәләри үчүн

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт».

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.
Нитг инкишафы үзрә иш. Ушагларын
сыраларына кечмәләри үчүн

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

«Тәбиғәт» әзбәр һагтын-мәһәһәт
мұһафиг материалларын охунмасы.

материалларын көчүрүлмәси.

Имла: Хаса! хорда охујур. Дадаш да,
хорда охујур. Онлар јахшы охујурлар.
Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә мәһәт.

Чалышма 23—25.

Тәбиғәт экскурсия

М, м һәрфи. 10-чу сәһифәдән 32 сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалларын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз сөзүн
јазылмасы.

Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә мәһәт.
Чалышма 26—27.

Р, М, м һәрфлери. 10-чу сәһифәдән
33-чу сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш
материалларын көчүрүлмәси.

Р, М һәрфлерилә башланан беш сө-
зүн мүстәгил јазылмасы.

Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә иш.
Чалышма 28—29.

И, и һәрфлери. 10-чу сәһифәдән 34-
чу сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалларын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз сө-
зүн мүстәгил јазылмасы.

И, и, Р, р һәрфлери. 11-чи сәһифәдән
35-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш
материалларын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз
сөзүн мүстәгил јазылмасы.

Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә мәһәт.
Чалышма 30—32.

Ә, ә һәрфи. 11-чи сәһифәдән 36-чы
сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалларын көчүрүлмәси.

Он сөзүн муәллимин диктәси илә јазылмасы.

«Догма әзәтчимиз» мөвзусунда фото-
монтаж вә ја албомун тәртиби.

Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә мәһәт.
Чалышма 33—36.

Ә, ә һәрфи. 11-чи сәһифәдән 37-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалларын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз сөзүн
мүстәгил јазылмасы.

Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә мәһәт. Беш
адын јазылмасы.

в һәрфи. 12-чи сәһифәдән 38-чи сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалларын
көчүрүлмәси.

Имла: Он сөзүн муәллимин диктәси
илә јазылмасы.

Өйрәнилмиш һәрфләр үзрә мәһәт.
Чалышма 37—38.

В, в һәрфи. 12-чи сәһифәдән 39-чу
сәһифә үчүн көчүрүлмәси. Једди-сәккиз
сөзүн мүстәгил јазылмасы.

61. «Кечмишдә вә инди».
62. Мәктәбин йерләшдиҗи күчәҗә (кәндә) экскурсия.
63. Адлы-санлы өмәк адамлары һаггында сөһбәт, кичик бәди парчаларын охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.
64. Олҗамиздә техникки јениликлар, сәнаҗә вә кәнд тәсәррүфатында онлардан истифадәҗә даир китабчанын охунмасы.
65. Гирает техникасы вердишләринин јохланмасы. Нөгсанлар үзәриндә иш.
66. Ән јахшы ше'р охумаг үзрә мүсаһиба. Нитг инкишафы үзрә иш.
67. Шәһәрин (рајонун, кәндиң) кәләҗи һаггында әјани сөһбәт. Мүвафиг бәди парчаларын охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.
68. «Тәјҗарәдә».
69. «Тәјҗарәдә».
70. Һ. Зија. «Мән дә јарадым».
71. Ше'рин охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.
72. «Метро».
73. «Метро».
74. «Бизим кәнд».
75. «Бизим кәнд».
76. Г. Јурмин. «Исти шитиллик».
77. Г. Јурмин. «Исти шитиллик».
78. Ән јахшы ше'р охумаг үзрә мүсаһиба.
79. «Төрәвәз биткиләри» мөвзусунда әшја дәрси.
80. М. Сејидзадә. «Улдузлара кәдәрсән».
81. Ше'рин охунмасы. Нитг инкишафы үзрә иш.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 39—40.

З һәрфи. 12-чи сәһифәдән 40-чү сәһифә үчүн материалын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз сөзүн мүстәғил јазылмасы.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 42—43.

З, з һәрфи. 13-чү сәһифәдән 41-чү сәһифә үчүн материалын көчүрүлмәси. Имла: Мүәллимин диктәси илә сөзүн јазылмасы.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә иш
Чалышма 44—45.

г һәрфи. 13-чү сәһифәдән 42-чү сәһифә үчүн нәзәрдә тутулуш материалын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз сөзүн мүстәғил јазылмасы.

Г. һәрфи. 13-чү сәһифәдән 43-чү сәһифә үчүн нәзәрдә тутулуш материалын көчүрүлмәси.

Имла: Ахыры г илә гуртаран сөзүн мүәллимин диктәси илә јазылмасы. Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 46—48.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 49—50.

г һәрфи. 14-чү сәһифәдән 44-чү сәһифәләр үчүн материалын көчүрүлмәси.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 51—52.

е һәрфи. 14-чү сәһифәдән 46-чү сәһифә үчүн материалын көчүрүлмәси. Једди-сәккиз сөзүн мүстәғил јазылмасы. Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 53—54.

Е һәрфи. 15-чи сәһифәдән 47-чү сәһифә үчүн нәзәрдә тутулуш материалын көчүрүлмәси.

Имла. Мүәллимин диктәси илә ики сөзүн јазылмасы.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 55—56.

б һәрфи. 15-чи сәһифәдән 48-чү сәһифә үчүн нәзәрдә тутулуш материалын көчүрүлмәси. Он сөзүн мүстәғил јазылмасы.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 57—58.

Б һәрфи. 15-чи сәһифәдән 49-чү сәһифә үчүн нәзәрдә тутулуш материалын көчүрүлмәси. Он сөзүн мүстәғил јазылмасы.

Өјрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшһ
Чалышма 59—61.

п һәрфи. 16-чы сәһифәдән 50-чи сәһифә үчүн материалын көчүрүлмәси. Имла. Он-он беш сөзүн мүәллимин диктәси илә јазылмасы.

П һәрфи. 16-чы сәһифәдән 51-чи сәһифә үчүн нәзәрдә тутулуш материалын көчүрүлмәси. Он-он ики сөзүн мүстәғил јазылмасы.

88. В. Бородин. «Космосда ilk адам»
мўсаһибә.

89. Космосун фәтһи һағғында әләвә
мәдрәсә.

90. Тәбиғәтә экскурсия.

91. Экскурсияның йеқунлашдырыл-
ма. Нитг иқишафы.

92. Т. Елчин. «Бип-бипин нәғмәси».

93. Шә'рин әсбәр әйрәнилмәси. Нитг
иқишафы үзрә иш.

94. Ән җахшы охумағ үзрә мўсаһибә.

95. Ғышын әләмәтләри үзәриндә мў-
саһибәләр.

96. А. Сәһһәт. «Ғыш».

97. «Илк ғар».

98. Нитг иқишафы үзрә иш.

99. Тәбиғәтә экскурсия.

100. Экскурсияның йеқунлашдырылма-
ма. Нитг иқишафы үзрә иш.

101. Јени или ғаршыламаға һазырығ.

102. Т. Мүтәllibов. «Шән јолка».

к һәрфи. 16-чы сәһифәдән 52-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси.

Имла. Мүәллимин диктәси илә он-он
беш сөзүн јазылмасы.

К һәрфи. 17-чи сәһифәдән 53-чү сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси. Он-он беш сөзүн мүс-
тәгил јазылмасы.

ч һәрфи. 17-чи сәһифәдән 54-чү сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын
јазылмасы.

Имла. Мүәллимин диктәси илә он
беш-он сәккиз сөзүн јазылмасы.

ч һәрфи. 17-чи сәһифәдән 55-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси. Он иш он беш сөзүн
мүстәгил јазылмасы.

у һәрфи. 18-чи сәһифәдән 56-чы сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын
көчүрүлмәси.

Чалышма 62—64.

у һәрфи. 18-чи сәһифәдән 57-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси.

Имла. Шакирдләрин јазаркән сәһвә
јол вердикләри он-он беш сөзүн јазыл-
масы.

ч һәрфи. 18-чи сәһифәдән 58-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси. Мүстәгил он-он беш
сөзүн јазылмасы.

ч һәрфи. 19-чу сәһифәдән 59-чу сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын
көчүрүлмәси.

Имла. Мүәллимин диктәси илә он сәк-
киз-ијирми сөзүн јазылмасы.

Ө, ө һәрфи. 19-чу сәһифәдән 60—61-
чи сәһифәләр үчүн нәзәрдә тутулмуш
материалын көчүрүлмәси.

к һәрфи. 20-чи сәһифәдән 62-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси. Чалышма: 65—67.

К һәрфи. 20-чи сәһифәдән 63-чү сәһи-
фә үчүн нәзәрдә тутулмуш материалын
көчүрүлмәси.

Имла. Мүәллимин диктәси илә он беш-
ијирми сөзүн јазылмасы.

Һ, һ һәрфи. 20-чи сәһифәдән 64-чү
сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалын көчүрүлмәси. Он-он беш сөзүн
мүстәгил јазылмасы.

Һ, һ һәрфи. 21-чи сәһифәдән 65-чи
сәһифә үчүн нәзәрдә тутулмуш мате-
риалын көчүрүлмәси.

Имла. Шакирдләрин јазыда чәтиплик
чәкдикләри он беш сөзүн јазылмасы.

Ф һәрфи. 21-чи сәһифәдән 66-чы сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси. Он беш сөзүн јазыл-
масы.

Ф һәрфи. 21-чи сәһифәдән 67-чи сә-
һифә үчүн нәзәрдә тутулмуш материа-
лын көчүрүлмәси. Чалышма 68—70.

97. Лени ил байрамына назырлыгын
жекунлашдырылмасы.

Ж харфи, 22-чи сәһифәдән 68-
һифә үчүн нәзәрде тутулмуш мате-
рын көчүрүлмәси. Каллиграфия:
налар.

Г Е У Д: Дәрс илнин икинчи јарысында мәшгәләләр дикәр I сһифә-
гајдада давам етдирилмәлидир. Програм материалларынын планлашдырыл-
мәчмүәсинин 1976-чы илин 3-чү нөмрәсиндә, онда апарылачаг ихтисарлар
1978-чи илин 5-чи нөмрәсиндә верилмишдир.

Тәртяб едәнләр: С. МӘММӘДОВ,
М. МУСТАФАЈЕВ

НАЗЫРЛЫГ СИНИФЛӘРИНДӘ БӘДӘН ТӘРБИЈӘСИ МӘШГӘЛӘЛӘРИ ÜЧÜN ПРОГРАМ МАТЕРИАЛЫНЫН ПЛАНЛАШДЫРЫЛМАСЫ

I рүб—45 саат.

1-чи мәшгәлә. Сыраја дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Гачараг һүндүрлү-
тулланмаг. «Ајы шам мөшәсиндә» ојуну.

2-чи м. Сыраја дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Чисим атмаг. «Ајы ва-
лар» ојуну.

3-чү м. Чәркәјә дүзүлмәк. Кубларла һәрәкәтләр. Гачараг һүндүрлү-
ланмаг. «Ајы шам мөшәсиндә» ојуну.

4-чү м. Сыраја дүзүлмәк. Кубларла һәрәкәтләр. Өтүшмәклә гачыш
ва арылар» ојуну.

5-чи м. Сыраја дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Чисим атмаг «Һә-
түлкү» ојуну.

6-чы м. Чәркәјә дүзүлмәк. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр. Гачараг узуну-
ланмаг. «Рәгибә чат» ојуну.

7-чи м. Чәркәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр.
Топу ашагыдан бир-биринә тулламаг. «Рәгибә чат» ојуну.

8-чи м. Чәркәјә дүзүлмәк. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр. Гачараг узуну-
ланмаг. «Топла тутмалар» ојуну.

9-чу м. Чәркәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр (30 м мөсафәјә 2—3 дәр-
«Топла тутмалар» ојуну. Дәјишәи аддымларла јериш.

10-чу м. Чәркәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр.
Топу ашагыдан бир-биринә тулламаг. «Рәгибә чат» ојуну.

11-чи м. Бир сырада јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Кубларла һәрәкәтләр.
ләр мүхтәлиф вәзијәтләрдә скамја үзәриндә дүз габага ва дала јериш. «А-
ларыны ислатма» ојуну.

12-чи м. Бир сырада гачыш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Кубларла һәрәкәтләр.
Топу баш үзәриндән бир-биринә атмаг. «Ајагларыны ислатма» ојуну.

13-чү м. Дәстәләрдә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Кубларла һәрәкәтләр.
Ики ајаг үзәриндә һоппанмагла ирәзиләмәк. «Гурбагалар ва лејләк» ојуну.

14-чү мәшгәлә. Бир сырада јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Кубларла һәрәкәтләр.
ләр. Скамја үзәриндә габага ва јана јериш. «Гурбагалар ва лејләк» ојуну.

15-чи м. Истигамәти дәјишмәклә јериш ва гачыш. Топу баш үзәриндә
биринә атмаг. «Тап ва динмә» ојуну.

16-чы м. Бир сырада јарыш. Топла һәрәкәтләр. Гыса иплә һәрәкәтләр.
«Һалганы дијирләтмәклә естафет» ојуну.

3-ч м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Шагули һәдәфә чисим атмаг. «Тез көтүр, тез дә гој» ојуну.

3-ч м. Сырада гачыш. Топла һәрәкәтләр. Топу ики әллә бир-бирине ашамаг. «Тап вә динмә» ојуну.

3-ч м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Топу бир-бирине деш гарышмаг. «Тез көтүр, тез дә гој» ојуну.

3-ч м. Сырада јеринш вә гачыш. Гыса иплә һоппанмаг. «Тап вә динмә» ојуну.

3-ч м. Бир сыраја дүзүлмөк. Бајрагларла һәрәкәтләр. Скамја вә тахта арасында јеринш. «Һоппанмагла естафет» ојуну.

3-ч м. Ики сыраја дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Јериндән узунуна тулланмаг. «Турбагалар вә лејләк» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Бајрагларла һәрәкәтләр. Башыи архасындаи ики топ арасында атмаг. «Өшјаны гору» ојуну.

3-ч м. Дүзүлмәләр. Өшјасыз һәрәкәтләр. Јериндән узунуна тулланмаг. «Өшјаны гору» ојуну.

3-ч м. Ики сыраја дүзүлмөк. Бајрагларла һәрәкәтләр. Башыи архасындаи топ арасында чисим атмаг. «Һоппанмагла естафет» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Јериндән узунуна тулланмаг. «Һоппанмагла естафет» ојуну.

3-ч м. Мүхтәлиф истигамәтлә јеринш. Ағачларла һәрәкәтләр. Топу јериндән арасында јерек саг вә сол әллә дешмәјә нурмаг. «Топла тутмалар» ојуну.

3-ч м. Әл вә ајагыи көмәјилә јана «ат јеринш». Өшјасыз һәрәкәтләр. Топу бир-бирине тулламаг. «Һиләкәр түлкү» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Јериндән узунуна тулланмаг. «Һоппанмагла естафет» ојуну.

3-ч м. Чөркөжө дүзүлмөк. Балгалар илә һәрәкәтләр. «Торла тутмалар» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Балгалар илә һәрәкәтләр. Гачараг тулланмаг.

3-ч м. Даирәјә дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Һоппанараг али һүн-дүрдән асылмыш ашјаја тохундурмаг. «Мејмуиларыи тулланмасы» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Балгалар илә һәрәкәтләр. Кимнастика диварына ашамаг вә ашагы дүшмөк. «Мејмуиларыи тутулмасы» ојуну.

3-ч м. Даирә үзрә јеринш вә гачыш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Гачараг тулланмаг али һүн-дүрдән асылмыш ашјаја тохундурмаг. «Овчулар вә дов-шанлар» ојуну.

3-ч м. Даирәјә дүзүлмөк. Јеринш. Балгалар илә һәрәкәтләр. Кимнастика диварына чыхмаг вә дүшмөк. «Тап вә динмә» ојуну.

3-ч м. Чөркөжө дүзүлмөк. Кимнастика ағачлары илә һәрәкәтләр. Маили сүрүнәрәк кимнастика диварына кечмөк. «Овчулар вә довшанлар» ојуну.

3-ч м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Ајаглары нөвбә илә пил-лә ашамаг кимнастика диварына дырманмаг вә үфүги һәдәфә чисим атмаг. «Биз иви ушагларыи» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Кимнастика ағачлары илә һәрәкәтләр. Саг вә сол балгалара чисим атмаг. «Биз иви ушагларыи» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика диварына ашамаг вә үфүги һәдәфә чисим атмаг. «Көбәләк вә ағач» ојуну.

3-ч м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Саг вә сол әллә һәдәфә ашамаг. «Көбәләк вә ағач» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Чүт ајагла ипләрлә ирәли-лә һоппанмаг. «Көзбагыча» ојуну.

3-ч м. Дәстәләр үзрә дүзүлмөк. Ајаглары дәјишидирмәклә иплә ирәли-лә һоппанмаг. «Биз иви ушагларыи» ојуну.

3-ч м. Иланвари јеринш вә гачыш. Ағачларла һәрәкәтләр. Иплә һоппан-маг. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

3-ч м. Сыраја дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Иплә һоппанмаг. «Көзба-гыча» ојуну.

3-ч м. Өшјалар арасында иланвари јеринш вә гачыш. Ајаглары нөвбәләш-тирәк иплә һоппанмаг. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

II рүб—35 саат

46-чы м. Бир сыраја дүзүлмөк. Кисәчикләрлә һәрәкәтләр. Көз јумулу тата үзәриндә јериш. «Ајы вә арылар» ојуну.

47-чи м. Истигамәти дәјишмәклә јериш вә гачыш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Дөшәмәјә гојулмуш гајтан үзәриндән бир ајаг үзәриндә һоппанмагла ирәлиләмәк. «Көзбәгилмәчә» ојуну.

48-чи м. Сыраја дүзүлмөк. Кисәчикләрлә һәрәкәтләр. Маили гојулмуш һәрәкәтләр. Дөшәмәјә гојулмуш гајтан үзәриндән бир ајаг үзәриндә һоппанмагла ирәлиләмәк. «Көзбәгилмәчә» ојуну.

49-чу м. Истигамәти дәјишмәклә јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Дөшәмәјә гојулмуш гајтан үзәриндән бир ајаг үзәриндә һоппанмагла ирәлиләмәк. «Көзбәгилмәчә» ојуну.

50-чи м. Дүз вә иланвари јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Маили гојулмуш һәрәкәтләр. Дөшәмәјә гојулмуш гајтан үзәриндән бир ајаг үзәриндә һоппанмагла ирәлиләмәк. «Көзбәгилмәчә» ојуну.

51-чи м. Бир сыраја дүзүлмөк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Көндир үзәриндә јериш. «Ики шахта» ојуну.

52-чи м. Ики сыраја дүзүлмөк. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Көндирдә јериш. «Ики шахта» ојуну.

53-чу м. Ики-ики јериш вә гачыш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Јериндән узуну тулланмаг. «Ленти гору» ојуну.

54-чу м. Ики сыраја дүзүлмөк. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Јериндән узуну тулланмаг. «Ленти гору» ојуну.

55-чи м. Бир сыраја дүзүлмөк. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Көндир үзәриндә дүз габага вә јана јериш. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

56-чы м. Бир сырадан бир даирә дүзәлтмөк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Көндир үзәриндә дүз габага вә јана јериш. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

57-чи м. Бир сырадан ики даирә дүзәлтмөк. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр. Көндир үзәриндә дүз габага вә јана јериш. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

58-чи м. Ишарә үзрә дајанмагла даирәдә јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Көндир үзәриндә дүз габага вә јана јериш. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

59-чу м. Ишарә үзрә дајанмагла даирәдә гачыш. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр. Күрәклардә кисәчик олмагла әл вә ајагларын көмәјилә сүрүмәк. «Көзбәгилмәчә» ојуну.

60-чы м. Бир сырадан даирә дүзәлтмөк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Күрәклардә кисәчик олмагла әл вә ајагларын көмәјилә сүрүмәк. «Көзбәгилмәчә» ојуну.

61-чи м. Бир чәркәјә дүзүлмөк. Топларла һәрәкәтләр. Скамјанын алтында сүрүмәк. «Мејмунларын тутулмасы» ојуну.

62-чи м. Сырада темплә јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика скамјанын алтында сүрүмәк. «Мејмунларын тутулмасы» ојуну.

63-чу м. Ишарәләрлә јериш вә гачыш. Топларла һәрәкәтләр. Мүзәјә чатанадак ики ајаг үзәриндә ирәлијә һоппанмаг. «Ирәлијә чатанадак» ојуну.

64-чу м. Дүзүлмәләр. Топларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјанын алтында сүрүмәк. «Мејмунларын тутулмасы» ојуну.

65-чи м. Истигамәти дәјишмәклә јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Ики ајаг үзәриндә ирәлијә һоппанмаг. «Мејмунларын тутулмасы» ојуну.

66-чы м. Јериш заманы бир сырадан ики сыраја дүзүлмөк. Ағачларла һәрәкәтләр. Топу сағ әлгә атыб-тутмагла јериш. «Ики шахта» ојуну.

67-чи м. Дал-далы јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Топу атыб, әл чалдыгдан соңра тутмаг. «Топла тутмалар» ојуну.

68-чи м. Сырада темплә јериш. Ағачларла һәрәкәтләр. «Топу бир-биринә» ојуну.

69-чу м. Сыраја дүзүлмәләр. Әшјасыз һәрәкәтләр. Топу дөшәмәјә гачыш. Сырајыб галхан топу тутмаг. «Топ вә динмә» ојуну.

70-чи м. Чәркәјә дүзүлмөк. Ағачларла һәрәкәтләр. Топу бир-биринә гачыш. Сырајыб галхыгдан соңра тутмаг. «Топ вә динмә» ојуну.

73-чү м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Гумла долдурулмуш кимнастика скамјасынын назик тахтасы үстүндө јерииш. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

74-чү м. Сүр'әти артырмагла вә азалтмагла јерииш. Топла һәрәкәтләр. Јериндөн узунуна тулланмаг. «Ким чәлији тез кәтирәр» ојуну.

75-чү м. Бир сырада јерииш вә гачыш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Гумла долдурулмуш кимнастика скамјасынын назик тахтасы үстүндө јерииш. «Ким чәлији тез кәтирәр» ојуну.

76-чү м. Дәстәләр үзрә дүзүлмөк. Топла һәрәкәтләр. Гачараг узунуна тулланмаг. «Ики шахта» ојуну.

77-чү м. Истигамәти дәјишмәклә јерииш вә гачыш. Топла һәрәкәтләр. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

78-чү м. Чөркөжө дүзүлмөк. Ипләрлә һәрәкәтләр. Јериндөн узунуна тулланмаг. «Өсүсләр вә һејванлар» ојуну.

79-чү м. Чөркөдә даирә дүзәлтмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын алтындан сүрүнүб кечмәк. «Өшјалары дәјишдир» ојуну.

80-чү м. Ади аддымларла, дал-далы јерииш. Ипләрлә һәрәкәтләр. Долдурулмуш топлары ајагла ојнатмаг. «Өшјалары дәјишдир» ојуну.

81-чү м. Дизләри һүндүрә галдырмагла јерииш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Долдурулмуш топлары ајагла ојнатмаг. «Дөшмә үзәриндә галма» ојуну.

82-чү м. Чөркөжө дүзүләрәк даирә төшкил етмәк. Ипләрлә һәрәкәтләр. Узунуна тулланмаг. «Дөшмә үзәриндә галма» ојуну.

III рүб—50 саат

83-чү м. Бир сырада дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Ајаглары изабеләшдирмәк. Кимнастика диварына дырмаймаг. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

84-чү м. Ики сырада дүзүлмөк. Ипләрлә һәрәкәтләр. Шагули һәдәфә чисим атмаг. «Ики шахта» ојуну.

85-чү м. Јолдашла вә јахуа дағынын һалда јерииш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Ипләрлә вә чүт ајагларла һоппанмаг. «Көзбағлыча» ојуну.

86-чү м. Иланвари јерииш вә гачыш. Ипләрлә һәрәкәтләр. Кимнастика диварына дырмаймаг вә ашагы дүшмәк. «Көзбағлыча» ојуну.

87-чү м. Дәстәләрлә дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Шагули вә үфүги һәдәфә чисим атмаг. «Ики шахта» ојуну.

88-чү м. Чөркөдән ики даирә төшкил етмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Гумла долдурулмуш кимнастика скамјасынын назик тахтасы үстүндө јерииш. «Бајгушчыгаз» ојуну.

89-чү м. Даирә үзрә јерииш. Һалгаларла һәрәкәтләр. Узак мәсафәдән һәдәфә чисим атмаг (6—8 м мәсафәдән). «Бајгушчыгаз» ојуну.

90-чү м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Узак мәсафәдә чисим атмаг (6—8 м мәсафәдән). «Мејмунларын тутулмасы» ојуну.

91-чү м. Чөркөдән дахилә вә харичә даирә төшкил етмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасы үзәриндә сүрүнмәк. «Өшјалары дәјишдир» ојуну.

92-чү м. Чөркөжө дүзүлмөк. Һалгаларла һәрәкәтләр. Узак мәсафәдән чисим атмаг. «Өшјалары дәјишдир» ојуну.

93-чү м. Чөркөжө дүзүлмөк. Топла һәрәкәтләр. Маили гојулмуш һәрдиван кимнастика диварына кечмәк вә ашагы дүшмәк. «Кимин дәстәси тез топлашар» ојуну.

94-чү м. Керијә дөнмәклә јерииш вә гачыш. Топла һәрәкәтләр. Нәтичә кескәнлә гачараг һүндүрлүјә тулланмаг. «Кимин дәстәси тез топлашар» ојуну.

95-чү м. Чөркөжө дүзүлмөк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Маили гојулмуш һәрдиван кимнастика диварына кечиб, ашагы дүшмәк. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

96-чү м. Истигамәти дәјишәрәк јерииш вә гачыш. Топларла һәрәкәтләр. Һүндүрлүјә тулланмаг. «Бајгушчыгаз» ојуну.

97-чү м. Аддымлары дәјишмәклә вә дағылараг јерииш. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Узунуна тулланмаг. «Фигурлары дүзәлтмә» ојуну.

98-чү м. Сыра илә јерииш вә гачыш. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын алтындан сүрүнүб кечмәк. «Көчәри гушлар» ојуну.

99-чү м. Ики-ики иланвари јерииш вә гачыш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Бир ајагла Һалгадан Һалгаја һоппанмаг. «Көчәри гушлар» ојуну.

- 98-чи м. Мүхтәлиф нәв жеришләр. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын алтындан сүрүнүб кечмәк. «Кимин дәстәси тез топлашар» ојуну.
- 99-чу м. Сыраја дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Чүт ајагла һалгадан һоппанмаг. «Топу өтүрмәклә естафет» ојуну.
- 100-чу м. Чәркәјә дүзүлмәләр. Бајрагчыларла һәрәкәтләр. Һалгадан һоппанмаг. «Топу өтүрмәклә естафет» ојуну.
- 101-чи м. Бир сыраја дүзүлмәк. Кубларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үзәриндә дартыммаг (әлләрин көмәјилә). «Ики шахта» ојуну.
- 102-чи м. Ики-ики вә ја дагыныг һалда жериш вә гачыш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Дизләрин арасында кисәчәк олмагла ики ајаг үзәриндә ирәлијә һоппанмаг. «Ики шахта» ојуну.
- 103-чу м. Дәстәләр үзәрә дүзүлмәк. Кубларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үзәриндән аддымлајыб кечмәк. «Кимин дәстәси тез топлашар» ојуну.
- 104-чу м. Бир чәркәјә дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Дизләрин арасында кисәчәк олмагла ики ајаг үзәриндә ирәлијә һоппанмаг. «Бајгушчыгаз» ојуну.
- 105-чи м. Дүзүлмәләр. Кубларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үзәриндән аддымлајыб кечмәк. «Бајгушчыгаз» ојуну.
- 106-чы м. Даирәдә чәркәјә дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Гәһә һүндүрлүјә тулланмаг. «Өшјаны дөјишдир» ојуну.
- 107-чи м. Әл-әлә тутмадан даирә үзәрә гачыш. Һалгаларла һәрәкәтләр. Топу бир әллә атыб тутмаг. «Өзүнү гору» ојуну.
- 108-чи м. Чәркәјә дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Ирәли һәрәкәт етмәк. Топу сағ вә сол әллә дөңмәјә вурмаг. «Өзүнү гору» ојуну.
- 109-чу м. Әл-әлә тутмадан даирә үзәрә гачыш. Ипләрлә һәрәкәтләр. Гәһә һүндүрлүјә тулланмаг. «Һијләкәр түлкү» ојуну.
- 110-чу м. Чәркәјә дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Топу ики вә ја бир атыб тутмаг. «Һијләкәр түлкү» ојуну.
- 111-чи м. Бир сыраја дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үстүндә гојулмуш куб вә топларын үзәриндән аддымлајыб кечмәк. «Ајагларынын ислатма» ојуну.
- 112-чи м. Бир чәркәјә дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын дәринлијинә һоппанмаг. «Ајагларынын ислатма» ојуну.
- 113-чу м. Сыраја дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын дәринлијинә һоппанмаг. «Бајгушчыгаз» ојуну.
- 114-чу м. Сыраја әкс истигамәтдә жериш. Өшјаларла һәрәкәтләр. Дөңмәк дөјиб сычрајан топу жериндән вә һәрәкәт едә-едә гәјтармаг. «Тутан ленти кәтәр» ојуну.
- 115-чы м. Дал-далы жериш. Ағачларла һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үстүндә гојулмуш куб вә топларын үзәриндән аддымлајыб кечмәк. «Бәһә гушлар» ојуну.
- 116-чы м. Чәркәјә дүзүлмәк. Кисәчикләрлә һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын дәринлијинә һоппанмаг. «Көчәри гушлар» ојуну.
- 117-чи м. Истигамәти дөјишмәклә жериш вә гачыш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика диварына диагональ үзәрә дырманмаг. «Олчулар вә довшанлар» ојуну.
- 118-чи м. Сыраја дүзүлмәк. Кисәчикләрлә һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үзәриндә бир ајаг үзәриндә һоппанмаг. «Дөңмәк үзәриндә дурма» ојуну.
- 119-чу м. Чәркәјә дүзүлмәк. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика диварына диагональ үзәрә дырманмаг. «Көчәри гушлар» ојуну.
- 120-чи м. Чәркәјә дүзүлмәк. Кисәчикләрлә һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үзәриндә бир ајаг үзәриндә һоппанмаг. «Дөңмәк үзәриндә дурма» ојуну.
- 121-чи м. Ики-ики жериш. Һалгаларла һәрәкәтләр. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын назик һиссәсилә јана жериш. «Топла тутмалар» ојуну.
- 122-чи м. «Өзүнә тај тий» ојуну. Өшјасыз һәрәкәтләр. Дизләр үстүндә дурмаг, сағ вә сол әллә чисим атмаг. «Һоппанмагла естафет» ојуну.
- 123-чу м. Сыраја дүзүлмәләр. Һалгаларла һәрәкәтләр. Узанмагла сағ вә сол әллә чисим атмаг. «Гурбағалар вә лејләк» ојуну.
- 124-чу м. Дүзүлмәләр. Өшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика скамјасынын үзәриндә Мүхтәлиф жеришләр. «Гурбағалар вә лејләк» ојуну.
- 125-чи м. Истигамәти дөјишмәклә жериш вә гачыш. Диз үзәриндә дурмаг. «Топла тутмалар» ојуну.
- 126-чы м. Саға вә солә дөңмәклә жериш. Өшјасыз һәрәкәтләр. Топу бир әллә атыб тутмаг, топу јерә вурмаг вә сычрајан топу тутмаг. «Манеәләрн кәтәрмәк естафет» ојуну.
- 127-чи м. Өшјалар арасында жериш. Кимнастика ағачлары илә һәрәкәтләр. Топу јухары атыб вә әл чалдыгдан сонра тутмаг. «Манеәләрн кәтәрмәк естафет» ојуну.

- 133-чү м. Истигамәти дәјишмәклә јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Бир ајаг үзрә һоппанмаг (ајаглары һөвбәләндирмәклә). «Биз шән ушагларыг» ојуну.
 134-чү м. Мүхтәлиф јеришләр. Кимнастика ағачлары илә һәрәкәтләр. Топу ағачлардан ала чалдыгдан сонра тутмаг. «Көчәри гушлар» ојуну.
 135-чү м. Чәркәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Топу бир-биринә атмаг. «Биз шән ушагларыг» ојуну.

IV РҮБ—40 саат

- 136-чү м. Бир сыраја дүзүлмәк. Скамја үзәриндә 20 см һүндүрлүјүндә илан дивара гачыш. «Тез јеринә гажыг» ојуну.
 137-чү м. Кимнастика скамјалары арасында иланвәри јериш. Мүәләимин әшјасыз һәрәкәтләр. Сағ вә сол тәрәфдә ипи фырлатмагла гачыш. «Тез топлашар» ојуну.
 138-чү м. Кимнастика скамјалары үстүндән аддымламагла гачыш. Скамја дивара һәрәкәтләр. Топу дивара атыб мүхтәлиф үсулларла тутмаг. «Кимин тез топлашар» ојуну.
 139-чү м. Кимнастика скамјалары арасында гачыш. Топу дивара атмаг, сонра ала тутмаг. «Кимин дестәси тез топлашар» ојуну.
 140-чү м. Кимнастика скамјалары үстүндән аддымламагла гачыш. Сағ вә сол тәрәфдә ипи фырлатмагла гачыш. «Һиҗләкәр түлкү» ојуну.
 141-чү м. Темпи дәјишмәклә бир сырада јериш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Снам-аттыңдан сүрүнүб кечмәк. «Чагырылан топу тутур» ојуну.
 142-чү м. Ишарә илә јериш вә гачыш. Топла һәрәкәтләр. Гачараг һүндүрлүјә «Көчәри гушлар» ојуну.
 143-чү м. Чәркәјә дүзүлмәк. Топла һәрәкәтләр. Свамјанын астыңдан сүрүнүб кечмәк. «Аҗы шам мәнәсиңдә» ојуну.
 144-чү м. Темпи дәјишмәклә јериш вә гачыш. Топла һәрәкәтләр. Гачараг тулланмаг. «Тутан ленти ала» ојуну.
 145-чү м. Чәркәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Узунуна тулланмаг. «Чагырылан топу тутур» ојуну.
 146-чү м. Дәирә үзрә дестәјә дүзүлмәк. Мүәләим тәрәфиндән сечилән әшјасыз һәрәкәтләр. Фырладылан узун ипини үстүндән һоппанмаг. «Кимин дестәси тез топлашар» ојуну.
 147-чү м. Саға, сола дөһмәклә јериш. Һалгаларла һәрәкәтләр. Фырладылан аҗаглардан гачараг кечмәк. «Ады чөкилән тутулмалыдыр» ојуну.
 148-чү м. Сырада јериш вә гачыш. Әшјасыз һәрәкәтләр. Кимнастика снам-аттыңдан дартырмаг. «Гурд дәрәдә» ојуну.
 149-чү м. Истигамәти дәјишмәклә јериш. Һалгаларла һәрәкәтләр. Кимна-стика снамјасында архасы үстә узанараг сүрүнмәк. «Кимин дестәси тез топлашар» ојуну.
 150-чү м. Истигамәти дәјишмәклә јериш. Һалгаларла һәрәкәтләр. Кимна-стика снамјасында мүхтәлиф үсулларла јериш. «Кимин дестәси тез топлашар» ојуну.
 151-чү м. Чәркәјә дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Гачараг узунуна тул-ланмаг. «Маневәри кечмәклә естафет» ојуну.
 152-чү м. Дестәләр үзрә дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Сағ вә сол әллә атмаг. «Космонавтлар» ојуну.
 153-чү м. Чәркәјә дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Гачараг узунуна тул-ланмаг. «Космонавтлар» ојуну.
 154-чү м. Дестәләр үзрә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Сағ вә сол әллә атмаг. «Ким ән сәррастдыр» ојуну.
 155-чү м. Сыраја дүзүлмәк. Ағачларла һәрәкәтләр. Гачараг һүндүрлүјә тул-ланмаг. «Ким ән сәррастдыр» ојуну.
 156-чү м. Төһ-төһ дүзүлмәк. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр. Јериндән һоппан-маг әли ондан 15—20 см һүндүрлүкдә асылмыш әшјаја тохундурмаг. «Бөнөв-дә» ојуну.
 157-чү м. Ики-ики сыраја дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Узунуна туллан-маг. «Бөнөвдә» ојуну.
 158-чү м. Бир дәирәдән бир нечә дәирәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Гачараг һүндүрдән асылмыш әшјаја һоппанмагла әли тохундурмаг. «Чагырыш» ојуну.
 159-чү м. Дәирәдә чәркәјә дүзүлмәк. Гыса ипләрлә һәрәкәтләр. Һүндүр-тулланмаг. «Ким чөкәр» ојуну.
 160-чү м. Сыраја дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Узун ипләри фырлада-маг үстүндән һоппанмаг. «Дурма, гач» ојуну.
 161-чү м. Бир чәркәјә дүзүлмәк. Әшјасыз һәрәкәтләр. Ајаглары һөвбә илә кимнастика диварына дырмаймаг. «Чагырыш» ојуну.

157-чи м. Јерини заманы бир сырадан бир неча сыраја кечмөк. Ёшјасыз раётлар. Кимнастика скамјасынын алтындан сүрүнмөклө кечмөк. «Топу ојуну».

158-чи м. Бир даирөдөн бир неча даираја дүзүлмөк. Гыса ишлөрдө һәрәкәтләр. Кимнастика диварына дырманмаг вә дүшмөк. «Топу тут» ојуну.

159-чу м. Сага вә сола дөймөклө бир сырадан ики сыраја кечмөк. Ёшјасыз һәрәкәтләр. Маили гојулмуш һәрдивана әл вә ајагларын көмөји илә галым дүшмөк. «Ким чөкөр» ојуну.

160-чы м. Дүзүлмөләр. Маили гојулмуш һәрдивана дырманыб ашмаг. «Топу тут» ојуну.

161-чи м. Сыраја дүзүлмөләр. Ёшјасыз һәрәкәтләр. Топу дивара атмаг илә тутмаг. «Мөрә» ојуну.

162-чи м. Истигамати дөјншмөклө Јерини вә гачыш. Топла һәрәкәтләр. Топу дивара вурмаг вә ону бир әллә тутмаг. «Топалды, гач» ојуну.

163-чу м. Бир сырада Јерини Ёшјасыз һәрәкәтләр. Топу бир-биринә атмаг вә баш үзәриндән атмаг (1,5—2 м мәсафәдән) Топу һәрәкәт едән һәрәкәт атмаг. «Топ алды, гач» ојуну.

164-чу м. Сыра илә Јерини вә гачыш. Топларла һәрәкәтләр. Топу ашагдан бир-биринә атмаг. «Ким чөкөр» ојуну.

165-чи м. Дүзүлмөләр. Ёшјасыз һәрәкәтләр. Јерини заманы вә гачараг ики вә ја бир әллә дөшмөклө вурмаг (чиләмән) «Космонавтлар ојуну».

166-чы м. Чөркөјә дүзүлмөләр. Агачларла һәрәкәтләр. Икитәкәрли һәрәкәт пед сүрмөк, сага вә сола дөймөк. Велосипеди даирә үзрә сүрмөк.

167-чи м. Сыраја дүзүлмөк. «Санка» сүрмөк (саг вә сол ајаг илә). Балон-Ракетканы тутмагы өјрөнмөк. оЈдашла ојнамаг.

168-чы м. Сыраја дүзүлмөк. Столүстү теннис. Ракетканы тутмагы өјрөнмөк. Топ стола дөјиб сычрадыгдан сонра ону торун үстүндән сага вә сола вурмаг.

169-чу м. Сыра вә чөркөјә дүзүлмөк. Чиммөк. Кичик чајда, келмөчә вә һовузла ојнамаг, сују шапшыдатмаг.

170-чи м. Суја һөфөс вөрмөк. Үзкүчүнүн әл вә гол һәрәкәтләрини Јерини тирмөк. Шакирдләрә јај идман тапшырыглары вөрмөк.

Тәртиб едәиләр: В. ГУЛИЈЕВ, Р. БӘСӘНОВ.

ҲАЗЫРЛЫГ СИННФЛӘРИНДӘ ГУРАШДЫРМА МӘШҖӘЛӘЛӘРИ ҮЧҮН ПРОГРАМ МАТЕРИАЛЫНЫН ПЛАНЛАШДЫРЫЛМАСЫ

I рүб—18 саат

1. Иш Јерини һазырланмасы илә танышлыг. Мүхтәлиф материалларла вөрмөк үзрә ушагларын бачарыгыны ашкара чыхармаг.
2. Конструктор һиссәләриндән ев моделини һазырламаг.
3. Призма формалы һиссәләрдән (үчбұчаглы, призма, куб, тирчик вә т.д.) мүрөкәбләндирилмиш ев моделини һазырламаг.
4. Кағыз вә парча илә танышлыг. Кағыз вә парчанын ики гәтланмасы илә бирләндирилмәси гајдасы.
5. Конструктор дөстини һиссәләриндән нүмунәјә әсасән гараж моделни һазырламаг.
6. Тәбиәт материалларындан модел һазырлаја билмөк имканларыны асасламаг (вәһши һөјванлар).
7. Конструктор дөстини һиссәләриндән нүмунәјә әсасән автобус моделни гурашдырмаг.
8. Тохучулуг материаллары илә танышлыг. Үч чәркәли һөрмө.
9. Конструктор дөстини һиссәләриндән шөртә вә нүмунәјә әсасән јук шынны гурашдырмаг.
10. Тәбиәт материаллар һаггында ушагларын тәсәввүрләрини ишшишаф етдирмөк. Онлардан истифаде етмөклө гуш модели һазырламаг.
11. Мүхтәлиф материаллардан истифаде етмөклө тәпәчик һазырламаг.
12. Мүхтәлиф материаллар алава етмөклө тәбиәт материалларындан «Тәбиәт» нағылын гөйрөманына анд композисија һазырламаг.
13. Финирләшәрәк мүстәгил гурашдырма.
14. Тәбиәт материалларла мүстәгил ишлөмөк бачарыгыны мөһкәмләтмәк вә арзусуна кәрә гурашдырма).
15. Паз үсулу илә бирләндирилән конструктор һиссәләри илә танышлыг (нүмунәјә әсасән гурашдырма).
16. «Мөшә сакиләри» мөвзусунда јарадычы характерли гурашдырма.
17. Һиссәләрин әввалчөдән мүөјөнләндирилмиш ардычылыгла Јерини тирмәси үзрә бачарыгларын иякишаф етдирилмәси.
18. Ијнәни саплајараг һазыр һиссәләрдән перотәмизләјөн тикмөк.

II рүб—14 саат

1. Расселери дэжинмәклә нүмунәје әсасән гурашдырма.
2. Сәһләҗычы, үлкү вә алектәрлә ишләмәк үчүн иш Јеринин тәшкили илә.
3. «Атлыг һиссәни гурашдырмаг.
4. «Әни јашајыш бинасы» мөвзусунда ојун үчүн лазым олан һиссәлери.
5. «Әз арзусуна көрә гурашдырмаг.
6. Кәһтур хәтти үзрә гатлама, кәсмә вә јашышдырма.
7. «Әнә кәһтәсилә бирләшән һиссәләрлә танышлыг. «Визит микрорајон».
8. «Әнә ојун үчүн азаданлыг сечмәк вә гурашдырмаг.
9. «Әнә тиниш үчүн һазырланмасы. Дүјмә тикмәк.
10. Расселерин бирләшдирилмәси үзрә бачарыгларын мөһкәмләндирилмәси.
11. «Әнә әсасән тәјјарә моделни гурашдырмаг.
12. «Әнә стадион» мөвзусунда ојун үчүн материал сечмәк вә гурашдырмаг.
13. «Әнә габага» тиниш үсулу илә силки тикмәк.
14. «Әнә үзрә гурашдырма илә танышлыг. өзүкәдән гурашдырмаг.
15. «Семафор» модели гурашдырмаг.
16. «Әнә јолу» ојуну (гатарлар, тунел, стансијалар) үчүн материал сеч.
17. «Әнә гурашдырмаг.
18. Стол үстүнү силмәк үчүн әски тикмәк.
19. Көрүлмүш ишләрин јекунлашдырылмасы. Һазыр нүмунәләрдән сәрки.
20. «Әнә ишән.

III рүб—20 саат

1. Фикирләшәрәк гурашдырма.
2. Албом кағзындан мөхтәлиф әшјалар гурашдырмаг.
3. Ишәзат материалларындан кәми гурашдырмаг.
4. Үлкү әсасында садә јолла карнавал бәзәвләри һазырламаг.
5. Расселери штифтләрлә бәркидиләи конструкторла танышлыг. Мебел
6. «Әнә гурашдырмаг.
7. Кәһрит гутуларыны кағыз вә јашышганла бирләшдирмәклә мөхтәлиф мо.
8. «Әнә һазырламаг.
9. «Әнә үзрә һиссәлери штифтләрлә бәркидиләи моделләр гурашдырмаг.
10. Нүмунәје вә шәртә әсасән көрпү гурашдырмаг.
11. Кағыз вә картондан кәсилмиш һазыр һиссәләрдән шәртә әсасән гураш.
12. «Әнә.
13. Кәһрит гутуларындан вә сап чархындан јүк машыны гурашдырмаг.
14. Кағыз золагларындан тохума јолу илә әшја һазырламаг.
15. Расселери һәрәкәт едән дәјирман вә јахуд верталјот модели гураш.
16. «Әнә.
17. Расселери болт вә гајка илә бәркидиләи конструкторла танышлыг.
18. «Әнә үзрә јол ишарәси гурашдырмаг.
19. «Хәстахана» ојуну үчүн ојунчаглар гурашдырмаг.
20. Пароход модели гурашдырмаг.
21. Кәһрит гутуларындан су нәглијаты моделләри гурашдырмаг.
22. Галдырычы кран модели гурашдырмаг.
23. Ьөрмә вә тохума илә танышлыг. Мөхтәлиф материаллардан истифаде
24. «Әнә халча, сәбәт дүзәлтмәк.
25. «Әнә Шәкил үзрә јелләнчәк гурашдырмаг.
26. «Әнә Кағыздан гатлама јолу илә ән садә учан моделләр дүзәлтмәк.

IV рүб—16 саат

1. Шәкил үзрә карусел модели гурашдырмаг.
2. Кағыздан гатлама јолу илә гајыг модели һазырламаг.
3. Шәкил үзрә јелләнчәк модели гурашдырмаг.
4. Шәртә әсасән јүк дашыјан манын модели гурашдырмаг.
5. Мүәјјәи олунмүш өлчүје әсасән бајраглар нәсмәк.
6. Арзүја көрә гурашдырма.
7. Рәикли саплардан гајтан һөрмәк.
8. Нәглијат нөвләри мөвзусунда гурашдырма.
9. Назик картондан гуту модели һазырламаг.
10. «Әз арзусуна көрә гурашдырма.
11. Һазыр гутулардан гуш дәклији гурашдырмаг.
12. Фикирләшәрәк мүстәгил гурашдырмаг.
13. Көрүлмүш ишләрәи јекунлашдырмаг.
14. Сәрки үчүн материалларын сечилмәси вә мөхтәлиф мөвзуларда сәрки.
15. «Әнә тәшкили.

Тәртиб едәнләри: Ә. ШҮКҮРОВ
педагожи едмләр һәмизәди,
З. АҒАВЕРДИЈЕВА
Бақыдакы 54 нөмрәли мәктәбин
мүәллими.

Ана дили дәрсликләриндә һәрби вәтәһпәрвәрлик тәрбијәси

Х. ФӘТӘЛИЈЕВ

педагожи елмләр һәмизәди, досент

Тәһлимни әсәс мәзмуну өз ифадәсини дәрсликләрдә таһыр. Мәһлүм олдугу киһи, дәрсликдә пәзәри вә практик биликләр програм мәвзулары үзрә системлә шакирдләрини јаш вә аһлаг сәвијјәләринә мүнәсиб шәрһ едилир. Шакирдләр дәрсликләрдәки мәтиләри өјрәнәркән биликләрлә силаһланыр, орадаки һүмунәләрлә јакындан таныш олур вә һәһиб әхлаги кејфијәтләрини һәдә вә һечә ифадә олунмасы һағғында конкрет тәсәввүр әлдә едилрәр. Бүтүн буһлар һсә дамла-дамла сүзүлүб онлары һарактеринә, давраһышына һопур. Вәтән, халғ, аһадлығ уғрунда чарпышмыш гәһрәмәһларын тһмсалында вәтәһи сәвмәји, дүшмәнә һифрәт етмәји өјрәнирләр. Вәтән јолунда гәһрәмәһлығ кестәрмәк идејасы онлары һәмишә алудә едилр. Бу мәһнада һбтидан синиф шакирдләри үчүн јазылмыш ана дили дәрсликләри һәрби-вәтәһпәрвәрлик тәрбијәси мәтиләри һлә даһа әһкиндири. Фактлара һзәр јетирәк:

Биринчи синфин ана дили дәрслијиндә (Ј. Кәримов, М. һәмзәјев, «Маариф», 1977-чи һл) вәтәһпәрвәрлик вә һәрби-вәтәһпәрвәрлик тәрбијәси һлә бағлы 15 мәвзу верилмишдири. Буһлардан «Вәтән», «Москва», «Бақы», «Азәрбајчан», «Тәјјарадә», «Мән дә јарадым», «Бизим кәнд», «Космосда һлк адам» мәтиләри вәтәһпәрвәрлик тәрбијәси һлә бағлы олуб вәтәһмизин бүкүһкү көзәллијини, мұа-

сир һикишафыны әкс етдирир. Биринчи мәвзуларын тәдриси вәтәһмизин чәһ-чалалы, фәһкар көзәллији, онун әһкиндири вәсф едилир вә шакирдләр вәтән сәвкиси, вәтән мәһәббәти һләланыр.

«Совет Ордусу», «Гәһрәмәһләр», «Вәтәһни кешиндә», «Һәмишә һазырам», «Икид әскәр», «Вәтәһчиләрин دوستу Маһир», «Вәтән бә бајрамы» мәвзуларында вәтәһмизин көзәлликләри, вәтәһдашларыһын диячлији, рујан Совет Силаһлы Гүвәһһмизин әмәји, рәһадәти әкс етилр вә мәктәблиләрә Совет Ордусунун сүһ, аһадлығ ордусу уғу тәлғин олунур.

Вәтәһпәрвәрлик вә һәрби-пәрвәрлик мәтиләриниһи сәһи верилмәси өз әһсини икинче синфин ана дили дәрслијиндә (Ј. Кәримов, Ш. Ағажев, Н. Абдуллаһов, «Маариф», 1977-чи һл) даһа һиниш шәкилдә таһмышдыр. Биринчи бу уғур мұәллифләрини мәктәблиләрини даһа јакшы билмәһи онлары һ әһкин педагожи тәһбәләр һлә әлағәдардыр.

Мұәллифләр бу һабилдәһи мәвзуларын бир һиссәсини вәтәһпәрвәрлик сәһиәлизи һлә тјабр сәһиәлизи һлгиләһи һлә шәһәр вә кәндләрин ачыһаһи вәзидәһи, онлары һәһкиндири һүгүсәһлүғлары вә фәһһринә һәһр етмишләр. Бу мәһһрын сырасына «Совет һәһкиндири гурулана гәдәр кәндлиләр вә чә јашајырдылар» вә с. даһаһи

дөврдө капиталист эһалинин вәтәни варадыр. Бурада онларын башына кәтирилэр?

суаллара чаваб вермәк, вәтәнпәрвәрлик ала-марксист-ленинчи иза-шәрһ етмәк вә бу шакирдләрн сийаһландыр-чә зәруридир. Дәрслик бунун әһәмијјәтинн гәјмәтләндирдикләриндән Икилтәрәдә, Иранда буржуа өлкәләриндә ач-сәфәләтин, инсан һүгүгсуз-«вәтәнин» онлар үчүн олдуғуну көстөрмәк мөг-«Гырмызы башмаглар», «аглајыр», «Бир сәһәнк су» дәрслијә дахил ет-Шүбһәсиз ки, бунларын кедишиндә шакирдләр бабаларымызын башына фәләкәт вә мүснбәт-бу күн капиталист өл-зәһмәткешләрин дә кәтирилдијинн өјрә-Ондар бизи зүлүм вә иш-хилас етмиш, вәтәнимн-вәтәндәшн олмарымы-етмиш бөјүк Ленинә, руһунда бөјүјүрләр.

вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин вәтәнимизин бүкүнкү тәрәғгәтн, мүасир гуручулуғу, тәсәррүфатынын ајры-ајры өлкәләрдә әлдә олунмуш бөјүк өлкәләри әкс етдирмәк мәсәләсн едир. Бунунла әлагәдар «Сүлһүн дајағы», «Мос-«Кәнд», «Кәндимиз», «Күр-«Мәним нәнәм», «Баба-«Маншынлар», «Гара-«Полад биләк», «Гоча бә-«Бабамын улдузу» адлы мәтн-салынмышдыр. Шакирдләр һә-мәтләри охујаркән јашадыгла-һәр күн көрдүкләри кө-әһәтәсиндә боја-баша-мәшәләри, чајлары, дағлары, турачлы-көк-гајалары, үзәриндә пәрваз-мин бир не'мәтли «ағ гызыл»лы, «сары кәһ-

рәба»лы дүзләри даһа дәриндән севир, она вурулулар.

Пешәләр ичәрисинә ниди бир пешә дә әләвә олунмушдур. Бу, Вәтәни горумаг пешәсидир. Сиз бир анлыға хәритәдә ССРИ-нин гызылы хәтлә һәшијәләнмиш сәр-һәдина нәзәр јетирин. Бу ан мин километрләрләгырмызы хәтт һара-лардан кечмир? — океанлардан, дәннзләрдән, бузлағлардан, дағ-лардан, мөшәләрдән, сылдырым гајалығлардан! Бу сәрһәд бојун-ча јашыл пәлағлы, чијин автомат-лы совет сәрһәдчиләри кешикдә дајанырлар. Онларын һәјаты, јаш-шәјышы, әмәкләри барәдә охумаг, өјрәнмәк марағлыдыр. Буна керә дә дәрслијә хејли миндарда һәрби-вәтәнпәрвәрлик мәтнләри салын-мышдыр. Бунларын сырасына «Бөјүк гүввәтә архаланмышы», «Сәнин мүдафиәчиләринн», «Гуш јунасы», «Партизан Полад әминин хәтирәси», «Ананын сәси», «Өл-мәз гәһраман», «Сәдағәтли көмәк-чи», «Гачғынлар», «Һава дөјүшү», «Әләкәчмәз партизан», «Кәнч пар-тизан», «Адымыз гисасдыр», «Со-вет әскәринә абидә» мәтнләри да-хилдир.

Шакирдләрин һәрби-вәтәнпәр-вәрлик тәрбијәсинә көмәк едән мөдәуләр үчүнчү сифин ана дили дәрслијиндә (Ј. Ширван, Н. Казы-мов, «Маариф», 1977-чи ил) даһа зәнкиндир. Дәрслијә өлкәмизин кечмишиндән, халғымызын тарихи гәһраманлығындан, Октјабр инги-лабындан, Совет Ордусунун шап-лы дөјүшләриндән, Вәтәнимизин бу күнкү тәрәғгисиндән, партија вә дөвләтимизин сүлһ сийасәтин-дән бәһс едән 60 мәтн салынмыш-дыр. Бу исә бүтөвлүкдә дәрсликдә верилмиш 131 мәтнин јарысы де-мәкдир. Бу мәнада һәмин дәрсли-ји мәктәблиләрин һәрби-вәтәнпәр-вәрлик тәрбијәсинин мүһүм вәси-тәси һесаб етмәк олар.

Инди исә һәмин дәрсликләрдә һәрби-вәтәнпәрвәрлик мәтнләринин тәдриси илә әлагәдар бәзи мүла-һизәләримизи билдирмәк истәји-рик.

Ибтидан сннифләрдә тәк бир мәтнин тәдриси илә һәр һансы

ахлаги һисси шө'ләлэндирмәк бәлкә дә олар, анчаг онун шө'ләсинин һәмишә ишыгы галмасы үчүн бу, кифәјәт едә билмәз. Мәсәлән, «Өлмәз гәһрәман» һекајәсинин тәдрисиндә шакирдләр Бө-Вәтән мұһарибәси илләриндә Азәрбајҗанын гәһрәман сөвҗиләринин дөјүш мејданында көстәрдикләри икидликләр һаггында тәсәввүр алып. Бунун үзәринә «Һава дөјүшү» һекајәсинин тәдрисиндән гәһрәман тәјҗарәчи Һүсәјибала Әлијевин нечә гәһрәманлыг көстәрмәси, он једди јердән јараланмасына бахмајараг тәјҗарәсини сәғ-саламат јерә ендирмәси, «Әләкчмәз партизан» һекајәсинин тәдрисиндән Адриатик дәнизи сәһилләриндә мисилсиз гәһрәманлыглар көстәрән Мәһди Һүсәјизадәнин мә'налы һәјәти вә дөјүш јолундан мәрдилик тәсәввүрләри, «Кәнч партизанлар» һекајәсиндән Бөјүк Вәтән мұһарибәси заманы пионер вә мәктәблиләрин нечә гәһрәманлыглар көстәрмәси һаггында мә'луматлар әлава едиләр. Диггәти даһа чох һәммин јазыларда олан ахлаги чаларлыгларә јөнәлтмәк ләзымдыр: мәсәлән, «Кәнч партизанлар» мәтнини тәһлил едәркән он дөрд јашлы ушағын «Мән партизанам!» —дејә алман забитинә гүрурла чаваб вермәсинин бүтүн совет ушагларына хас кејфијјәт олдугуну шакирдләрә чатдырмаг ләзымдыр. Мүәллим шакирдләрин диггәтнин балача партизанын фашистләрин әзабына таб кәтирәрәк һеч бир сирр вермәмәсинә јөнәлтмәлидир. О, һекајәдәки алман забитинин Русијаны «Сәһирләнмиш өлкә» адландырмазы вә Һитләрә лә'нәт охумасы сәһнәләрини ачмалы, шәрһ етмәлидир. Ушаглар билмәлидирләр ки, һәнәки бүтүн сүлһсәвәр адамлар, һәтта мұһарибәнин әзабларына дөзмәјән алман забитләрн дә Һитләрә шүбһә едир, она лә'нәтләр јағдырырдылар. Нәһајәт, һекајәнин ән тә'сирли сәһнәси гоча партизанын дедикләридир ки, мүәллим бу парчаны һүзүнлү бир тәрздә ифа етмәлидир.

Дәрсликләрдә һәр бир класс сонунда суалларын гојулушу тәдбиридир. Суаллар мәтнин мәнаһинун, гајәсинин даһа јетәрәк олунамасына көмәк кәстәри. Лакин гаршыја гојулан һәр суал вә мәгсәдләр (мәсәлән, тәкрар олунаг мәгсәдләр, азынла бағлы мәгсәдләр вә с.) һәр класс дүшүнмәјә тәһрик етмәз. Чоҗаг јени мәгсәдләр, суаллар фәккүрүн фәалијјәти үчүн һаҗәтлангыч ролуну ојнајыр» (Ә. Бәрамов. Шакирдләрә тәфәккүр инкишафы, Азәрнәшр, 1962, с. 100). Бу тәбилдән олан суаллар исә дәреликләрдә аздыр. Бунун тә'мин етмир: мисал үчүн, III сиффин ана дили дәрслигиндә «Кәнч партизанлар» мәтнини һаҗәтланунда 6 суал гојулмушдур. Бу суаллардан сонунчу ики суалы һәр класснин гајәси илә һеч бир алаһијәт јохдур. Диггәт јетирин: «Һекајәнин чүр шәкилләр чәкмәк олармы? Сиз дејин, һекајәни охудугчә һәр дөһшәтли фачиә сәһнәсини тәдريسинә дүшмүш, бундан кәһинә сирләнмиш ушаға «сән бу мұһарибәни тәсвир ет!» демәк инсанлыг дејилми? Бунун аҗаибәт онун һансы тә'сирдән мұһарибә ләндијини сорушмаг јахшы етәрмы?! Мәһз бу суалла әсас мәсәлә димизә —«Кәнч партизанлар» һекајәсинин тәдриси илә шакирдләрин һәрби-вәтәнпәрвәрлик дүшүнләрини гүввәтләндирмәк мәҗбүрләмизә чатмарыгмы?!

Дәрсликләрдә олан бу бәһәс долдурмаг вәзифәси билән мүәллимләрин үзәринә дүшүр. Бу суаллар һәрби-вәтәнпәрвәрлик мәҗбүрләнди мәтнләрин тәдрисини сәһнәләргурмаг үчүн едә мәтн дәрслик охумалы, онун мәзмунунда һәрби-вәтәнпәрвәрлик һијјәтиндән нәш'әт едәг суалларла шакирдләрә мұһарибә етмәлидирләр. Фикримизчә, бу суаллар әтрафында дүшүнмәк шакирдләр, идрәк объектларына мүәјјән көмәк олмадан да кәһинә чыхара биләрләр.

III сиффин ана дили дәрслигиндә шакирдләрин һәрби-вәтәнпәрвәрлик дүшүнләрини гүввәтләндирмәк мәҗбүрләмизә чатмарыгмы?!

тәрбијәси мәсәдилә ве-
мәвзулар өз характеринә
II сәнифдә кечилән мәвзула-
рды тәмамдыр. Лакин булар
кениш һадисәләри әһтә
Артыг бурада шакирдләр
Ордуһунун јаранма тарихи-
инкишаф етмиш һәрби техни-
калык олдугуну өјрәнирләр.
Шакирдләр көрүрләр ки, совет
әскәрләринин гәләбәсинин баш-
лау сәбәбләриндән бири дә он-
лар руһ јүксәклији, гәләбәјә
кәһкәси, мөһкәм интизама ма-
ликлиги, дөјүшдә һәрби чәса-
рәтлик мәрдлик көстәрмәләри
олдурур.

«Артыг чантасына күчү чатма-
ды» әкилләр да мұһарибәнин ағыр
һәләкәтләри, гәјғыларыны өз чијин-
дә дашымалы олмушлар.
«Артыг», «Бүлбүл» һекајалә-
риндә, «Чан нәнә, бир нағыл де»
әкилләрдә шакирдләр бунун шаһи-

ди олурлар. Бу чүр әсәрләр шакирд-
ләрдә ичтиман бахыш—совет мак-
тәблисинин бахышы јарадыр. Оун
«бу ичтиман нөгтеји-һәзәри ушаг
шүүру илә дәрк едилмиш олса
да, тарихи материал әсасында
јаранмыш идејаларынын... вә әхла-
ги әсасларынын мәчмусу... комму-
нист дүнјакөрүшүнүн әсасыны
тәшкил едир. («А. А. Вакин. Орта
мәктәбдә тарихин тәдриси методи-
касы, «Маариф», 1973-чү ил, сәһ.
18). Бу дүнјакөрүш һәә шакирд-
ләрдә гәһрәманын јахшы чәһәтлә-
рини тәглид етмәк мејли јарадыр,
онларын һәрәкәт вә амалларыны
өзләринә көтүрәрәк идеалларына
чевирмәләринә сәбәб олур. Бу иде-
ал да онлары вәтәнпәрвәр бөјүмә-
јә, партијанын иши уғрунда мұба-
ризәјә һәр ан һазыр олмаға руһ-
ландырыр.

Мүәллимләрин үрәк сөзләри

Апрел ајында Губа рајонунда
II сәниф үчүн «Азәрбајҗан дили»
дәрслијинин мұзакирәси кечирил-
ди. Мұзакирәдә дәрслијин
интизам тәләбләринә, шакирдлә-
рин билик сәвијјәсинә, психоложи-
кә тәһсисләтләринә, әсасән, ујғун ол-
дуру гејд едилди. Шәһәрдәки 2
нөмрәли орта мәктәбин мүәллими
Н. Мәрданова көстәрди ки, дәрс-
лијин шакирдләрә дил һаггында
интизам даирәсиндә һәзәри ма'лу-
мат вермәклә онларын интги-
шын инкишаф етдирилмәси истиға-
нада гурулмушдур. Әрмәки
кәнд орта мәктәбинин мүәллими Н.
Асламов көстәрди ки, дәрсликдәки
чәһәтләмәләр шакирдләрә мұстәгил
мәһәтмә јүрүтмәк, һадисәләрин
сәбәб вә нәтичә әлағәләрини ајдын-
лашдырмағ, арашдырмағ гәбилијә-
рини ашылајыр.

Мұзакирәдә чыхыш едәнләр
дәрслијин мә'зијјәтләри илә јанашы
интизамларыны да көстәрди-
ләр. Шәһәр 2 нөмрәли орта мәктәбин

мүәллими Н. Мәрданова 229, 234,
235, 278 нөмрәли чалышмаларын
шакирдләрин јаш вә билик сәвиј-
јәсинә ујғун олмадығыны, 12, 14,
17, 19, 21 вә 33 нөмрәли чалыш-
маларын һәә шакирдләрин јаш вә
билик сәвијјәсиндән чох-чох аша-
ғы олдугуну гејд етди.

Әрмәки кәнд орта мәктәбинин
директор мұавини Н. Асламов
дәрслијин 12-чи сәһифәсиндә «Кө-
кү үмуми олан сөзләр» әвәзинә
«көкү ејни сөзләр», «ејни көкү
сөзләр» кими ишләдилмәсини, би-
тишик вә дефислә јазылан мұрәк-
кәб исимләр һаггында ма'лумат
вә нүмунәләр верилмәсини,
«Аһәнк гануну»на аид һәзәри ма'-
луматлар, «Рабитәли интгин инки-
шафы» илә әлағәдар чалышмалар,
изафәли дүғәт тәғдим олунмасыны
лазым билди.

Зәрдаби кәнд орта мәктәбинин
мүәллими Ј. Аббасов һәзәри ма'-
луматларын садәләшдирилмәсини,
«Зәрф» вә «Сај» мәвзуларынын

дәрсликдән чыхарылмасыны тәк-
лиф етди.

Владимировка кәнд сәккизил-
лик мәктәбинин мұәллими Ф. Аб-
далова вә рајон халг маариф шө-
бәсинин методисти А. Гәһрәманов
көстәрдиляр ки, «Икинчи синифдә
кечилмишләрин тәкрары»на 13,
«Шәхс әвәзликләри»на 11 ејни ха-
рактерли чалышма верилмишдир.
Бунларын мигдарыны азалтмаг
зәруридир, 164, 229, 356 нөмрәли
чалышмаларда аңлашылмазлыга
јол верилиб. Да, дә баглајычыла-
ры илә — да, — дә һал шәкилчилә-
ринин јазылышы арасындакы фәр-
ги көстәрмәк үчүн изаһат верил-
мәлидир.

Дәрсликдәки 330, 356, 390, 394,
395, 386 вә 389 нөмрәли чалышма-
лар һәчмчә бөјүк олмага шакирд-
ләрин јаш вә билик сәвијјәсинә үј-
гун кәлмир. Бундан башга сифәт-
тин дәрәчәләри һаггында мә'лу-
мат верилмәси мәсләһәт көрүлдү.

Шәһәр 1 нөмрәли орта мәктәбин
мұәллими С. Бабајева дәрсликдә-
ки шәкилли чалышмаларын сөнүк
вә гарышыг верилдијини гејд ет-
ди. О көстәрди ки, 3-чү сә-
һифәдә верилмиш сүжетли шә-
кил чох сөнүк вә гарышыгдыр. Бу
шәкилдә Бакы шәһәри, Дәнизкә-
нары парк тәсвир олунмушдур.
Шәкилдә биналар, ағачлар, дәннз,
кәми вә һәтта адамлар елә сөнүк,
елә гарышыг верилмишдир ки, он-
лары сечмәк олмур. Шәкилдә тәс-
вир олунмуш кәмиләрин суда (дә-
низдә), јахуд гуруда олдуғуну мұ-

әјјәнләшдирмәк мүмкүн дејилди.
Она көрә дә шәкилләр үзрә һә-
јә гуруб нағыл едә билмишдир.
5-чи сәһифәдә ушагларын шәкил-
чәләри илә әләгәдәр үч сәһифә
шәкил верилмишдир. Бу шәкил-
ләрдән ушагларын һарада, шә-
килләринин ајдынылашдырмаг
чәтиндир. 6-чы сәһифәдә верил-
миш шәкилдә ушагларын ағач
мәләри тәсвир олунур. Орада
ушаглар да, ағачлар да, оған
әмәји дә елә марагсыз, сөнүк
верилмишдир ки, шакирдләр
шәклә бахараг јалныз бир-ике
лә гура билирләр. 24-чү сәһифә
«Јун палтар нечә әмәлә кәлдә»
зусунда беш серија шәкил верил-
мишдир. Шакирдләрдән 6-
шәкилләрә бахыб кичик бир
гурмалары тәләб едилди. Бу
шәкилләрдә тәсвир олунан
лары, машиналары, адамлар,
һансы ишләри көрмәләринә
әјјәнләшдирмәк олмур. Дәрслик
18, 19, 32, 45, 57, 71, 82, 85 вә сә-
һифәләриндә верилмиш шәкилләр
бу вәзијјәтдәдир. Шакирдләр
шәкилләрә бахыб долғун, әдә-
мәналы һекајәләр гура бил-
ләр.

Мүзакирәнин сонунда
вә дәрсликләрин тәкмилләш-
мәси комиссијасынын сәдри
Кәримов чыхыш едәкләрә
күрүнү билдирди. Ирәли
мүш тәклифләрин кәләчәклә
алыначағыны гејд етди.

Л. РЗАЈЕВ

Хәбәрләр мә'луматлар

Үмумиттифаг семинар — мүш авирә

ССРИ Маариф Назирлији вә
ССРИ Педагожи Елмләр Акаде-
мијасы феврал ајынын ахырла-
рында Бакы шәһәриндә өлкәмизин
үмумтәһсил мәктәбләринин һазыр-
лыг синифләриндә ишнин тәшкили-
нә һәср олунмуш биринчи үмум-

иттифаг семинар-мүшавирәс
чирмишдир.

Семинар-мүшавирәни кир-
илә Азәрбајҗан ССР маариф
академик М. М. Мейдизадә
ачмышдыр. О гејд етмишдир
һазырда педагожи ичтимак

Сов.ИКП МК və ССРИ Советинин «Үмумтәһсил мәктәпләри шәкирдләринин тәрбијәсини və әмәјә тәрбијәсини даһа да тәкмилләшдирмәк һаггында» гәрарына ирәли етәлидур. Бу гәрар совет мәктәпләринин даһа да инкишафында шәкирдләрин програмы ирәли етәлидур. Һәмми тәдбирләрин ирәли етәрилмәси бүтөвлүкдә тәрбијә ишләринин, хусуси мәктәбләрин әмәк тәлими ишләринин тәдбирләринин тәдбирләридур. Бу тәдбирләр ара-син мәктәпләрин I синифләринин едиләчәк ушагларын мүһүм һазырланмасынын план-һаггында хусуси јер тутур. Бу тәдбирләр ајдындыр. Мәктәбләринин јени програмларын тәдбирләринин әмәкдә апарылмыш мүшавирләр кәстәрир ки, ушаг бағчаларында вә ја һазырлыг синифләринин кәстәрир һазырлыг кечдикдән мәктәбә кәлән ушаглар да-һа тәдбирләридә тәһсил алыр-лар. Јени синифдә ушаг-ларын мүһүм һазырлыға малик едиләри мүһүм ишнин хејли едиләри. Мәһз буна кәрә дә ин-тихадда бүтүн 6 јашлыларын һазырланмасы проблеми мүһүм әһәмийјәт кәсб етәлидур.

Һазырда бу саһәдә әлкәмиздә, Азәрбајҗан ССР-ин бағчалары вә мәктәбләриндә тәрбијә тәдбирләри топланыр. ССРИ Маариф Назирлији вә ССРИ ПЕА-нын белә бир семинар-мүшавирлик етмәсиндән мәгсәд етәлидур һәмми проблема јөнәлтмәк-лә тәрбијә тәдбирләри өјрәниб тәдбирләндирмәк вә дәршләшдир-мәк ибарәтдир.

Һазырда сәһбәт һазырлыг синиф-ләрин үчүн програмларын тәкмил-ләшдирилмәсиндән, онлар үчүн әмәк вәсанти вә дидактик мате-риалларын тәртибандән, мүәллим-ләрин үчүн методик кәстәришләрин һазырланмасындан, мүәллимләрин тәрбијәчиләрин һазырлыгындан, шәкирларын сағламлыгынын мүһүм-ләшдирилмәсиндән, валидејнләр арасында

педагожи таблиғатын кәмишлән-дирилмәсиндән вә с. мәсәләләрдән кәләчәкдир.

ССРИ Маариф Назирлији Баш Мәктәбләр Идарәси рәисинин мү-авини Н. А. Јермолајева јолдаш вә чыхышында совет илләрдә совет үмумтәһсил мәктәбнинин һаггында, Сов.ИКП МК вә ССРИ Назирләр Советинин мәктәб һаг-гындакы јени гәрарындан ирәли кәлән мүһүм вәзифәләрдән бәһс етди. О, һазырлыг синифләри үчүн сәһбәтләрин јарадылмасындан, бу саһәдә кәләчәк планлардан да-һа һаггында.

Мүшавирдә ССРИ ПЕА Тәли-мин Мәзмуну вә Методлары Ел-ми-Тәдғигат Институту ибтидан тәлим шө'бәсинин мүдирин, про-фессор А. М. Пышкало «Үмумтәһ-сил мәктәбләринин һазырлыг си-нифләриндә тәлим-тәрбијә ишлә-ринин мәзмуну вә тәшкили», ССРИ ПЕА Ушаг вә Јенијетмәлә-рин Физиологикјасы Институтунун баш елми ишчиси О. А. Лосева «Һазырлыг синифләринин күн ре-жими», ССРИ Сәһийјә Назирлији Ушаг вә Јенијетмәләрин Кикијә-насы Институту тәлим вә тәрбијә-нин кикијәнасы шө'бәсинин мүди-рин проф. Ј. К. Глушкова «Ушагын мәктәбә һазырланмасынын физио-логик-кикијеник проблемләри» мөвзусунда һәмми институтун әмәкдашы И. Д. Дубинскаја «Уша-гын мәктәбә һазырланмасынын тибби проблемләри» мөвзусунда, Азәрбајҗан ЕТПЕИ ибтидан тәлим вә мәктәбәгәдәр тәрбијә шө'бәсинин мүдирин, педагожи елмләр доктору Ј. Ш. Кәримов «Ушагын мәктәбә һазырланмасы үзрә ишин вәзијјәти вә вәзифәлә-римиз» мөвзусунда, «Просвешше-није» нәшријјаты, ибтидан тәлим шө'бәсинин мүдирин Р. Д. Карпенко «Һазырлыг синифләри үчүн нәзари вә методик әдәбијјатын, дәрслик вә дидактик материалын нәшри» мөв-зусунда, ССРИ ПЕА Тәлимин Мәз-муну вә Методлары Елми Тәдғигат Институтунун әмәкдашы М. И. Морә «Ушагларын ријазийјаты өјрәнмәјә һазырламагын мәзмуну вә методи-касынын хусусийјәтләри» мөвзу-

сунда, һәмни институтун әмәкдашы Г. А. Фомичева «Һазырлыг синифләриндә нитг инкишафы үзрә ишләрин мәзмунуну вә методикасынын хүсусијјәтләри» мәвзусунда, һәмни институтун әмәкдашы О. Н. Соротскаја «Һазырлыг синифләриндә ушагларын әтраф аләмлә танышлығынын мәзмуну вә методикасынын хүсусијјәтләри» мәвзусунда, ССРИ ПЕА Мәктәб-гәдәр Тәрбијә Институту, ушагын мәктәбә һазырланмасы лабораторијасынын мүдир Т. В. Тарунтајева «Ушагын мәктәбә һазырланмасынын психоложи, педагожи проблемләри» мәвзусунда, һәмни институтун әмәкдашы М. Т. Панина «Һазырлыг синифләриндә физики тәрбијәнин мәзмуну вә методикасынын хүсусијјәтләри» мәвзусунда, һәмни институтун әмәкдашы В. И. Романина «Гурашдырма үзрә ишин мәзмуну вә методикасынын хүсусијјәтләри» мәвзусунда, Бақыдакы 258 нөмрәли орта мәктәбин директору А. А. Аббасова «Һазырлыг синифләриндә ушагларын истираһәти вә једиздирилмәсинин тәшкили» мәвзусунда, 196 нөмрәли ушаг бағчасынын мүдир З. М. Әләкбәрова «Ушаг бағчасынын һазырлыг группларында

ушагларын әмәк тәрбијәси» мәвзусунда мә'рузә етмишләр.

Мә'рузәләр әтрафында муттәп республикаларын елми-тәдқиқ педагожи елмләр институтларынын ибтидаи тә'лим шөбәсинин мүдирләри, әмәкдашлары чыгыш етмишләр.

Семинар мүшавирәнин гәрәп республикалардан кәлмиш иштиракчысы Бақыдакы 3, 54, 39 нөмрәли орта мәктәбләрдә тәдқиқ едилмиш һазырлыг синифләринин иш илә таныш олмуш, мәктәбләрдә мүшавирәләр апармыш, әдлим, тәрбијәчи вә мәктәб раһбәрләри илә тәчрүбә мүбадилә етмишләр. Онлар 59, 83 вә 196 нөмрәли ушаг бағчаларында да бу мушлар.

Дөрд күн давам едән семинар мүшавирә һазырлыг синифләриндә тә'лим тәрбијә ишинин тәдқиқ саһәсиндә топланмыш илми тәчрүбәнин нәтичәләрини мүшавирә етмәклә јанашы мәвчуд сәһәрин, нәзәри-методик материалларын тәкмилләшдирилмәси, һәм һәдә ишин даһа да јакшылашдырылмасы үчүн әмәли тәкдир қабул етмишдир.

Ш. ТАҒЫЈЕР

Редаксия һеј'әти:

Ј. Кәримов (редактор), М. Һәмзәјев, Ә. Гәдимбәјова, М. Сәфәров, Ә. Шәрипов, З. Османов, М. Чаббарова.

Технизи редактор вә корректор Валех Садыгов.

Чала имзаланмыш 2/VIII-1978-чи ил. Кағыз форматы $70 \times 108^{1/8} = 2,5$ миллиметр вәрәги, 5,0 чап вәрәги, 7,0 шәрти чап вәрәги, 6,5 мүеллиф вәрәги.

ФГ 05954.

Сифарини 2685.

Тираж 2000.

Редаксиянын уивалы: 370000. Бақы, Низами күчәси, 58. телефон: 93 33-44. Бақы шәһәри, Коммунист» нәшријјатынын мәтбәәси.

НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА И ДОШКОЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ

(Сборник методических статей)

ВЫПУСК 3

Приложение к журналу

«АЗЕРБАЙДЖАН МЕКТЕБИ»

Баку — 1978